

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

**FİNANSAL KRİZLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ
ÜZERİNE ETKİSİ VE YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ**

Yüksek Lisans Tezi

CEREN ÇAKIROĞLU

İSTANBUL, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

**FİNANSAL KRİZLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ
ÜZERİNE ETKİSİ VE YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ**

Yüksek Lisans Tezi

CEREN ÇAKIROĞLU

Danışman: DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDEM TURGAN

İSTANBUL, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi CEREN ÇAKIROĞLU'nun FİNANSAL KRİZLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 25.07.2019 tarih ve 2019-23/13 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ..05.. / 08 .. / 2019 ..

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1.	Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi ERDEM TURGAN	
2.	Jüri Üyesi Prof. Dr. NURDAN ASLAN	
3.	Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi SUNA ŞAHİN	

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Ceren ÇAKIROĞLU
Anabilim Dalı: İktisat
Programı: Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi
Tez Danışmanı: DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDEM TURGAN
Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans – Temmuz 2019
Anahtar Kelimeler: Finansal Kriz, Bankacılık Krizi, Bankacılık Sektörü, Türk Bankacılık Sistemi, Risk, Büyük Dünya Bunalımı, Regülasyon,

ÖZET

FINANSAL KRİZLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİSİ VE YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

Dünya üzerinde gelişmiş veya gelişmekte olan her ülkede, geçmişten günümüze gelinceye kadar birçok ekonomik kriz dönemi yaşanmıştır. Bu çalışmamızda gerek gelişmiş ülkelerde gerek gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizler incelenecektir. Bu finansal krizlerin nedenleri anlatılarak, finansal krizlerin en çok etkisinin bankacılık sektörü üzerinde etkili olduğu savunulacaktır. Türkiye’de yaşanan finansal kriz dönemleri ele alınarak, bu kriz dönemlerinde Türkiye ekonomisi ele alınacaktır. Özellikle, Kasım 2000 ve Şubat 2001 dönemlerinde yaşanmış olan finansal kriz döneminden hareketle, Türkiye’de yaşanan bir ekonomik buhran döneminin en çok bankacılık sektöründe etkisi olduğu açıklanacaktır. Türkiye bu kriz dönemlerinden sonra, başka bir finansal krize erken önlem alabilmek için, yeniden yapılanma sürecine geçmiş ve güçlü ekonomiye geçiş programını benimsemiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Ceren ÇAKIROĞLU

Field: Economics

Programme: International Trade and Money Management

Supervisor: DR. ÖĞR. ÜYESİ Erdem TURGAN

Degree Awarded and Date: Master – July 2019

Keywords: Financial Crisis, The Banking Crisis, Banking Sector, Turkish Banking Sector, Risk, Global Financial Crisis, Regulation

ABSTRACT

THE EFFECT OF FINANCIAL CRISIS ON THE TURKISH BANKING SECTOR AND RESTRUCTURING PROCESS

In every developed or developing country in the world, there have been many economic crisis periods from past to present. In this study, financial crises in both developed and developing countries will be examined. The reasons of these financial crises will be explained and it will be argued that the most impact of the financial crises has an impact on the banking sector. By considering the financial crisis that took place in Turkey, Turkey's economy in this crisis will be discussed. In particular, in November 2000 and February 2001 interim financial crises that occurred during the movement of a period of economic crisis experienced in Turkey it will be described as having an impact on most banking sector. After these periods of crisis, Turkey has adopted the programme of transition to a strong economy, which has passed the restructuring process, in order to take an early precaution to another financial crisis.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
1. FİNANSAL SİSTEM KAVRAMI	1
1.1. FİNANSAL SİSTEMİN TARAFLARI	1
1.2. FİNANSAL KRİZ KAVRAMI	3
1.2.1. Finansal Kriz Kavramının Açıklanması	4
1.2.2. Finansal Kriz Çeşitleri.....	7
1.2.2.1. Bankacılık Krizi.....	7
1.2.2.2. Döviz Krizi	9
1.2.2.3. Borsa Krizi.....	10
1.3. FİNANSAL KRİZ NEDENLERİ	12
1.4. FİNANSAL KRİZ TEORİLERİ	16
1.4.1. Klasik İktisat Teorisinde Finansal Kriz.....	16
1.4.2. Neo Klasik İktisat Teorisinde Finansal Kriz	17
1.4.3. Keynesyen Modelde Finansal Krizler	17
1.4.4. Monetarist (Parasalcı) Modelde Finansal Krizler	18
1.5. DÜNYA'DA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER	19
1.5.1. 1929 Büyük Dünya Bunalımı.....	19
1.5.2. Latin Amerika Krizi (Meksika ve Arjantin).....	30

1.5.3. Asya Krizi.....	35
1.5.4. Rusya Krizi.....	38
1.5.5. Latin Amerika Krizi (Brezilya)	40
1.5.6. 2008 Krizi.....	41
2. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ.....	47
2.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ Error! Bookmark not defined.	
2.1.1. Bankacılık Sektörünün Yapısı.....	49
2.1.2. Bankacılık Sektörüne Yönelik Yasal Düzenlemeler	54
2.2. TÜRKİYE' DE BANKACILIK KRİZLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ	55
2.3. BANKALARIN KARŞILAŞABİLECEKLERİ RİSK TÜRLERİ	55
2.3.1. Kredi Riski	56
2.3.2. Likidite Riski.....	57
2.3.3. Döviz Kuru Riski.....	59
2.3.4. Faiz Oranı Riski.....	60
2.3.5. Piyasa Riski	60
2.3.6. Siyasi Risk.....	61
2.3.7. Operasyonel Risk	62
2.4. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN KRİZLER...	63
2.4.1. Türkiye'de Yaşanan Başlıca Finansal Krizler	63
2.4.1.1. 1982 Bankerler Krizi	63
2.4.1.2. 1994 5 Nisan Krizi.....	65
2.4.1.3. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri.....	69
2.4.1.4. 2008 Krizi	74

2.5. BANKACILIK KRİZLERİNİN SEKTÖR ÜZERİNDEKİ EKONOMİK ETKİLERİ	77
3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİNDEKİ SÜREÇLER	79
3.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ ...	79
3.1.1. Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Konusunda Uygulamalar ..	80
3.1.2. Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma Sürecinde Yabancı Bankaların Rolü	81
3.1.3. Bankacılık Sistemine Olan Güvenin Geri Kazanılması	86
3.2. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI	87
3.2.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu	88
3.2.1.1 Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun Kurulmasına Zemin Hazırlayan Etmenler	88
3.2.1.2. BDDK Amaç ve Yetkileri	89
3.2.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Aşamasında Yapılanlar	89
3.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANMASINA YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME VE GELECEĞE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	93
SONUÇ	95
KAYNAKÇA	97

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 19 Ekim 1987 Günü Borsa Değer Kayıpları	11
Tablo 2: ABD’de 1929 ve 1933 Yıllarında GSYH ve işsizlik Rakamları	20
Tablo 3: Sanayi Üretim İndeksi (1928=100)	22
Tablo 4: ABD’de GSMH’nın Düşüşü (1928-1941).....	23
Tablo 5: Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre GSMH (Milyon TL).....	25
Tablo 6: Kişi Başına Gayri Safi Milli Hâsıla (TL)	27
Tablo 7: Faaliyet Alanına Göre İstihdam Edilenler (Bin Kişi).....	28
Tablo 8: Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE, 1918=100).....	29
Tablo 9: 1955-1993 Meksika Kişi Başı GSYH Ve TÜFE Oranları	32
Tablo 10: Meksika’nın Enflasyon Oranı (1990-1998) TÜFE %	32
Tablo 11: Latin Amerika Ülkelerinde Kişi Başına GSYH Değişmeler % (1982-1990)	33
Tablo 12: Bölgelere Göre Büyüme Karşılaştırması (Yıllık Büyüme Oranı %).....	34
Tablo 13: Gelişmiş Asya Ülkelerinde Temel Ekonomik Göstergeler	36
Tablo 14: Rusya Federasyonu Cari İşlemler Dengesi (Milyar USD).....	39
Tablo 15: Kriz Sürecinde Rusya’nın Ekonomik Verileri	39
Tablo 16: 2008 Krizinin Dünya Ekonomilerine Etkisi (%)	41
Tablo 17: 2008 Krizinin Gelişmiş Ülkelerin Ekonomilerine Etkisi(%).....	42
Tablo 18: 2008 Krizinin Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomilerine Etkisi.....	42
Tablo 19: Seçili Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2007)	43
Tablo 20: Seçili Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2008)	44
Tablo 21: Seçili Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2009)	45
Tablo 22: Seçili Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2010)	46
Tablo 23: Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı.....	50

Tablo 24: Finansal Varlıkların Oranına Göre Bir Düzenleme	52
Tablo 25: GSYH Artış Oranları	67
Tablo 26: Türkiye'nin 1990 Yılı Bazında İhracat ve İthalat Endeksi.....	67
Tablo 27: Türkiye'nin 1995 Yılı Bazında İhracat ve İthalat Endeksi.....	69
Tablo 28: 2000-2002 Dönemi Başlıca Makroekonomik Hedefler	71
Tablo 29: Tayland (1997) ve Türkiye (2001) Bankacılık Krizlerinin Karşılaştırılması 72	
Tablo 30: Türkiye'nin İhracat ve İthalat Artış Verileri (2004-2013) (2004=100).....	74
Tablo 31: Türkiye'nin Yıllar İtibari ile GSYİH Artış Oranı.....	74
Tablo 32: Türkiye'de İşsizlik Oranları (2004-2013)	75
Tablo 33: Bankaların ve Şirketlerin Dönem İçinde Net Borçlanmaları (Milyon \$)	76
Tablo 34: Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanda Süreci Banka Birleşmeleri (2001).....	81
Tablo 35: Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Maliyeti	82
Tablo 36: Bankaların Yeniden Yapılanması Amacıyla İhraç Edilen Tahviller	83
Tablo 37: Yabancı Bankaların Toplam Varlıklardaki Yüzde Payları.....	85
Tablo 38: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	91
Tablo 39: Yıllara Göre Enflasyon Oranları (%).....	93
Tablo 40: GSYİH ve Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranları.....	94

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Finansal Sistem ve Fon Akış	2
Şekil 2: Temel Makro Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması	7
Şekil 3: Petrol Fiyatları USD/Varil (1946-1974).....	30
Şekil 4: Finans Sektörünün Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı	51
Şekil 5: Türk Bankacılık Sektöründe Banka ve Personel Sayısının Gelişimi.....	53

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kanunu
FED	: Amerika Merkez Bankası
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ITO	: Uluslararası Ticaret Örgütü
KBMH	: Kişi Başı Milli Hasıla
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USD	: Amerikan Doları
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

1980 yılı itibari ile tüm dünyada yaygınlaşan sermaye hareketlerinin serbestleşmesi süreci ile dünya ülkeleri finansal büyüme hedeflemişlerdir. Fakat bu serbestleşme hareketleri ülkeler için ekonomik büyümeyi getirmesinin yanı sıra aynı zamanda ortaya çıkan bir ekonomik bunalımın hızlıca tüm dünya ülkelerine yayılması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Bu anlamda finansal krizlerin araştırılması, neden ve sonuçlarının ortaya konulması gelişmiş ve gelişmekte olan tüm dünya ülkelerin için önem arz etmektedir.

Çalışmamızda birinci bölümde literatüre yerleşen finansal kriz tanımından bahsedilerek, ülkelerin genel anlamda yaşayabilecekleri finansal kriz çeşitleri açıklanmıştır. Tüm dünya ülkeleri için önemli bir nokta olan finansal krizlerin ortaya çıkma nedenlerine değinilerek, iktisadi teorilerde finansal kriz kavramının anlamı açıklanmıştır. Bunlara ek olarak Dünya’da yaşanan başlıca ekonomik krizler incelenmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise, Türkiye’de bankacılık sektöründe yaşanan finansal krizler ve bankaların karşılaştığı risklerden bahsedilmiştir. Türkiye’de bankacılık sisteminin kırılğan yapısına değinilerek, Dünya’da yaşanan bir finansal krizin Türkiye’yi de derinden etkilediği açıklanmıştır.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise, Türkiye’de yaşanan finansal krizlerden ders çıkartıldığına ilişkin bilgiler bulmak mümkündür. Türkiye özellikle 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri sonrasında, ekonomik krizler ile nasıl müdahale edeceğinin yollarını aramıştır. Bu süreçte yeniden yapılanma sürecini uygulamaya koymuştur. Güçlü ekonomiye geçiş programı dahilinde BDDK’nın kurulması gibi bir çok yeni reform paketlerini benimsenmiştir. Yeniden yapılanma süreci ile Türkiye’de bankacılık sektörüne olan güvenin arttırılması hedeflenmiştir.

1. FİNANSAL SİSTEM KAVRAMI

Çalışmamızın bu bölümünde genel anlamda finansal sistem içerisinde rol oynayan taraflar incelenerek finansal kriz konularına değinilecektir. Fon arz eden taraf ve fon talep eden tarafın bir aracı kurumda buluşması ile ortaya çıkan sistem finansal sistemdir. Finansal sistemde yaşanan bir aksaklık kriz sonucunu kaçınılmaz kılar. Bu ve bunun gibi finansal krizlerin bir çok nedeni üzerinde durularak, iktisat literatürüne yerleşen finansal kriz tanımlamalarından örnekler verilecektir. Son olarak dünyada yaşanan etkisi tüm dünya ülkelerinde görülen ekonomik krizler açıklanacaktır.

1.1 FİNANSAL SİSTEMİN TARAFLARI

Dünya üzerindeki her ülke ekonomisinde, fon arz eden taraf ile ve fon talep eden taraf her zaman bir finansal sistem içerisinde buluşmaktadırlar. Finansal sistem içerisinde belirli kişiler veya kurumlar birbirlerine fon aktarmaları finansal sistem içerisinde olur. Bu finansal sistem içerisinde bankalar en önemli aracı kurumlardandır.

“Finansal sistem genel olarak finansal piyasalar (tahvil ve bono piyasaları) ve finansal araçlardan (bankalar, sigorta şirketleri, sosyal güvenlik kuruluşları) oluşur. Bu finansal sistemin fon kaynağı yurtiçi tasarruflar ile ülkeye aktarılan yurtdışı tasarruflardan (dış borçlardan) oluşur. Sisteme giren bu fonlar, yine bireyler, şirketler ve kamuya sunulur. Dolayısı ile fon arz edenler (tasarrufçu) ile fon talep edenler (kredi alanlar) olarak iki grup ortaya çıkar.”¹

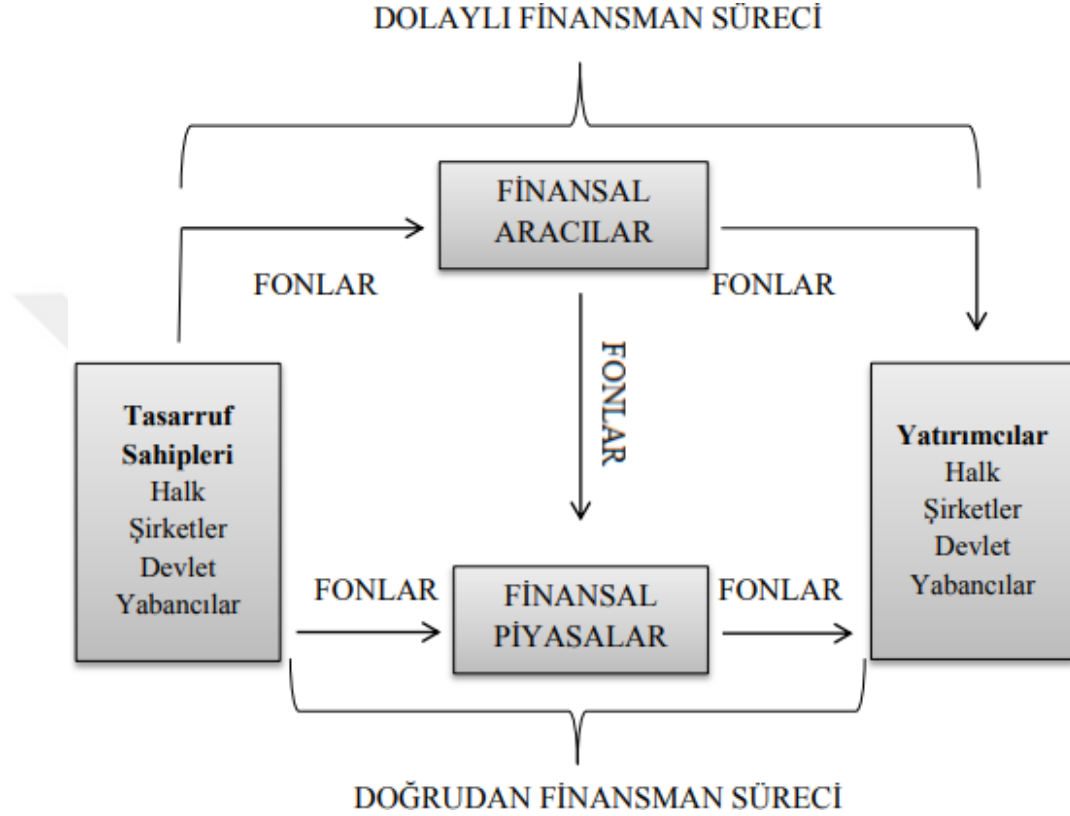
Finansal sistem içinde ortaya çıkan bu iki grup, finansal aracı bir kurumun aralarında köprü görevi görmesi ile birbirlerine her zaman ihtiyaç duyarlar. Tasarruf yapmak isteyen fon arz eden ile kredi kullanmak isteyen fon isteyen taraflar bir finansal kuruma başvururlar.

Tasarrufçu fon kaynağını, finansal aracı kuruma, bu kurum genellikle bankalar, aktarır. Kredi kullanmak isteyen de finansal aracı kuruma gelerek fon talep eder.

¹ Tezer Öcal ve Faruk Çolak, **Finansal Sistem ve Bankalar**, Nobel Yayın Dağıtım, Kasım 1999, s.19

Şekil 1

Finansal Sistem ve Fon Akış

Kaynak: Mehmet Saraç, “Finansal Sistem”,

http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/59053/28262/finans_dersnotlari-2015.pdf E.T.

(10.06.2019)

“Finansal sistem içerisinde bir taraf, kazandığının tamamını harcamayan ve tasarruf sağlayanlar; diğer bir taraf ise kazancından fazla harcamaya meyilli olan taraf bu finansal sistem içerisinde buluşurlar. Tasarruf sahibi kurum veya kuruluşlar ellerindeki tasarruf fonlarını çeşitli araç ve araçlar ile kazancından fazla harcamaya meyilli olan tarafa aktarım sağlarlar. Bu iki taraf arasındaki en önemli kurumlar bankalardır.”²

² Muharrem Afşar, **Finansal Sistem ve İşleyişi**, Nadir Kitap Yayın Dağıtım, Eskişehir 2016, s. 1-2.

Finansal sistem her zaman fon arz eden ile fon talep edenlerin isteklerini karşılayamayabilir. Bu durumda ekonomide güçsüzleşme baş göstererek, bankalar çöküntü, buhran içinde kalabilirler. Finansal sistemin güçsüzleştiği bu durumda, ekonomi darboğaza girerek, finansal kriz baş göstermeye başlar. Ekonomik krizin ülkelerde baş göstermemesi için finansal sistem içerisinde bir düzen şarttır. Fon eksikliği olan taraf ve fon fazlası olan taraf arasındaki denge iyi kurulmalıdır.

“Gelişmiş veya gelişmekte olan ülke durumu fark etmeksizin, dünya üzerindeki her ülkede güçlü bir ekonomik yapı için finansal sistemin doğru çalışıyor olması çok önemlidir. Ülkelerin gelişme seyri göstermesi finansal sistemin gelişme seyri göstermesi ile doğru orantılıdır. Büyümenin en temel unsuru finansal sistemin uygun ve doğru çalışıyor olmasıdır. Sermaye birikimi, buna bağlı olarak yatırımların ve tasarrufların artırılması, işgücü potansiyelinde artış, teknolojik gelişmeler finansal sisteme artı olarak ekonomik büyüme belirleyicileridir. Finansal sistem içerisindeki her bir taraf dolaylı olarak tüm bunlar ile de doğru orantılıdır.”³

Sermaye birikimi yolu ile tasarruf fazlası olan fon arz eden taraf, ekonomiye fon aktarımı yolu ile sermaye sağlar. Ekonomide sermaye birikimi performansı arttıran bir kıstastır. Sermaye birikimi sağlanması ile ekonomik büyüme sağlanır ve verimlilik artar.

1.2 FİNANSAL KRİZ KAVRAMI

İktisat literatürünü incelediğimizde, finansal kriz kavramını açıklamak hiç de kolay değildir. Ekonomide yaşanan herhangi bir buhran, sıkıntı dönemini ekonomik kriz kavramı olarak tanımlamak da mümkündür.

Gelişmekte olan ülkelerde, ekonomide yaşanan herhangi küçük bir buhran ekonomik kriz olarak algılanırken, gelişmiş ülkelerde ise daha büyük çapta yaşanan bir ekonomik buhran ekonomik kriz olarak algılanmaktadır.

3 Aslı Aşar, **Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki**, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: VI, Sayı: 1, 1-22, Afyon 2016, s.189.

“Kriz, dünya üzerinde birçok dilde, farklı anlamlarda kullanılmakta olan bir kavramdır. Ancak asıl kökeni Yunanca ve Latince dillerinden geldiği bilinmektedir. Genel anlamı itibari ile kriz, her iki dilde de karar vermek anlamında kullanılmaktadır.”⁴

1990’lı yıllardan sonra özellikle sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile dünya üzerinde her ülkede finansal sistemler daha çok ilgi görmeye başladı. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile ülkeler finansal krizleri daha çok yaşar duruma gelmişlerdir.

“1945’li yıllar itibari ile başlayan ve 1990 yıllarının sonlarına doğru artış seyri gösteren finansal piyasalardaki güçlü etkileşim ağı, ülkeler arasında finansal kriz ortamının oluşması durumunu da arttırdı. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke sermaye hareketlerini serbestleştirip, ülke ekonomileri dışa açması ile çok daha güçlü finansal krizler dünya üzerinde her ülkede kendisini göstermeye başladı.”⁵

1.2.1 Finansal Kriz Kavramının Açıklanması

Ekonomik kriz dediğimizde tüm iktisatçılar bu tanımlamayı yapabilme konusunda görüş birliği içerisinde değildir. İktisat kitapları incelendiğinde de farklı farklı tanımlanmalar mevcuttur.

Ekonomilerde meydana gelen her çöküntü, buhran ve durgunluk belirtilerini kriz olarak anlamak ve analiz etmek doğru değildir. Bu ve bunun gibi durumları kriz olarak adlandırmak için belirli kriterler bulunmaktadır.

“Aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan ve normal süreçte bir aksaklık, bir sekme yaşanmasına sebep olan her sorun kriz olarak adlandırılabilir. Bunun dışında rutin olarak karşımıza her an çıkabilecek olan her sorunu finansal krizdir şeklinde ifade etmek yanlış bir ifadedir. Krizi diğer rutin sorunlardan ayıran en önemli özelliği aniden, beklenmedik bir anda ortaya çıkmasıdır.”⁶

⁴ Nurdan Aslan ve Nuray Terzi, **Küresel Finans**, 1. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitapevi, 2013, s.396

⁵ Güven Delice, **Finansal Krizler: Teorik Ve Tarihsel Bir Perspektif**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2011, s. 57-81.

⁶ Aslan- Terzi, s. 398

“Ekonomik kriz, gelişmekte olan ülkelerde daha çok, döviz kuru artışı dolayısı ile Türkiye gibi ekonomisi ithalata dayalı ülkelerde fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi sonucu ortaya çıkar. Tüketici fiyatları artar, teknik anlamda enflasyon artar ve satın alma gücü düşer. Firmalar da ekonomideki bu sorunlara kayıtsız kalamamaktadırlar. Firmaların tasarruf gücü ve yatırım gücünün de düşmesi ülke ekonomisini çok daha içinden çıkılmaz bir hale sürükler.”⁷

Literatür de birçok kitapta incelediğimizde olumsuz bir anlamda kullanılan kriz kelimesinin olumlu tek özelliği yeni fırsatlar da ortaya çıkartabilmesidir. Bu anlamda kriz, ekonomilerde yeni fırsatlara kapı açan bir yoldur şeklinde söylenebilir. Küreselleşen yeni Dünya da birçok gelişmiş ekonomi, yaklaşmakta olan ekonomik krizleri önceden tespit ederek, bu ekonomik buhran dönemlerini kendilerine yeni fırsatlara çevirmeyi başaramışlardır. Buna en iyi örnek yakın zamanda Rusya ekonomisi örneğidir. AB ve Amerika'nın ekonomik yaptırımları ve rublenin değer kaybetmesi, ithal ürünlerin fiyatlarını her geçen gün arttırmış bu da yerel üreticilerin ürünlerine olan talebi arttırmıştır. Yerel Rus üreticileri, bu kriz ortamını kendilerine fırsata çevirmeyi başaramışlardır.

Dünya üzerinde tüm ekonomilerde, mal, hizmet, üretim sektörlerinde ve döviz piyasalarında az veya çok, kabul edilebilir sınırın üzerinde olan dalgalanmalar görülmüştür. Bu dalgalanmalar ekonomik kriz tanımlanması olarak literatürümüze yerleşmiştir. Fakat şunu da göz ardı etmemek gerekir ki, ekonomik durgunluk ve finansal kriz arasında ciddi farklılıklar vardır.

“Dünya ekonomisinin en sarsıntılı yaşamış olduğu ekonomik kriz olarak nitelendirebileceğimiz 2008 Krizi, ABD piyasasında geri ödenemeyen konut kredilerinden kaynaklanmaktadır. Bu ekonomik kriz, sadece batık kredilerden kaynaklanıyor olsaydı, bu ekonomik sarsıntı olarak nitelendirilirdi. Fakat 2008 Krizi, kredi batıklarının yanı sıra dönemin iki dev kurumu Fannie May ile Freddie Mac'in

⁷ Mahfi Eğilmez, **Küresel Finans Krizi, Piyasa Sisteminin Eleştirisi**, 15. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2008, s.48

kamuya devredilmesi ile ve her geçen gün artan banka batıkları ile finansal kriz halini almıştır.”⁸

Finansal kriz kavramı, özellikle 1970’li yıllar itibari ile daha çok kullanılmaya başlayan bir kavram haline gelmiştir. Özellikle küreselleşmenin hızla tüm dünyaya yayılmasıyla üretim artmış, üretim artışına bağlı olarak tüketim artmış, tüketim artışı mal ve hizmet talebini arttırmıştır. Mal ve hizmet talebine artış, fiyatlar genel seviyesini yükselterek ekonomilerde bir durgunluk seyretmesine sebep oluşturmuştur.

Tüm bunlara ek olarak, finansal krizler döviz ve hisse senedi piyasalarında da kendisini göstermektedir.

“Finansal krizler, finans piyasalarındaki hızlı fiyat hareketliliğinden, bankalara geri ödenemeyen çeşitliliği ne olursa olsun batık kredilerden kaynaklanabilir.”⁹

Birçok iktisatçı döviz kuru düzenlemelerinin hisse senedi piyasasındaki etkisini inceleyerek araştırma yapmıştır. Bu etkinin olumlu olduğunu söyleyenler kadar, hiçbir etkisinin olmadığını söyleyen iktisatçılar da bulunmaktadır. “Aggarwal (1981), yaptığı çalışmada Amerikan dolarıyla hisse senedi fiyatları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit ederek; döviz kurunda meydana gelen değişimin hisse senedi fiyatlarını, firmanın karlılığında değişim oluşturması nedeniyle etkilediğini belirtmiştir.”¹⁰

Sermaye hareketliliğinin serbestleştiği 1980 yılından sonraki süreçte finansal krizlerin bulaşıcı bir hastalık gibi tüm dünya ülkelerine yayılması çok kolaylaşmaya başlamıştır. Örneğin Japonya’da yaşanan bir finansal kriz, Japonya’nın ekonomik sistem içerisinde finansal işlem yapmış olduğu bir diğer ülkeyi çok kolaylıkla etkisi altına almaktadır.

⁸ Eğilmez, s. 49

⁹ Aslan -Terzi, s.386

¹⁰ Emine Kaya, Yelda Köksal, **Döviz Piyasası Baskısı Ve Menkul Kıymet Piyasaları Etkileşimi: Bist 100 Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul, Kasım 2008, s.24

Tüm bunlardan hareketle ekonomik krizler, küresel sistem içerisinde, ister çöküntü ister durgunluk olsun, tüm ülke ekonomilerini etkilemekte ve kısa süre içerisinde yayılabilmektedir.

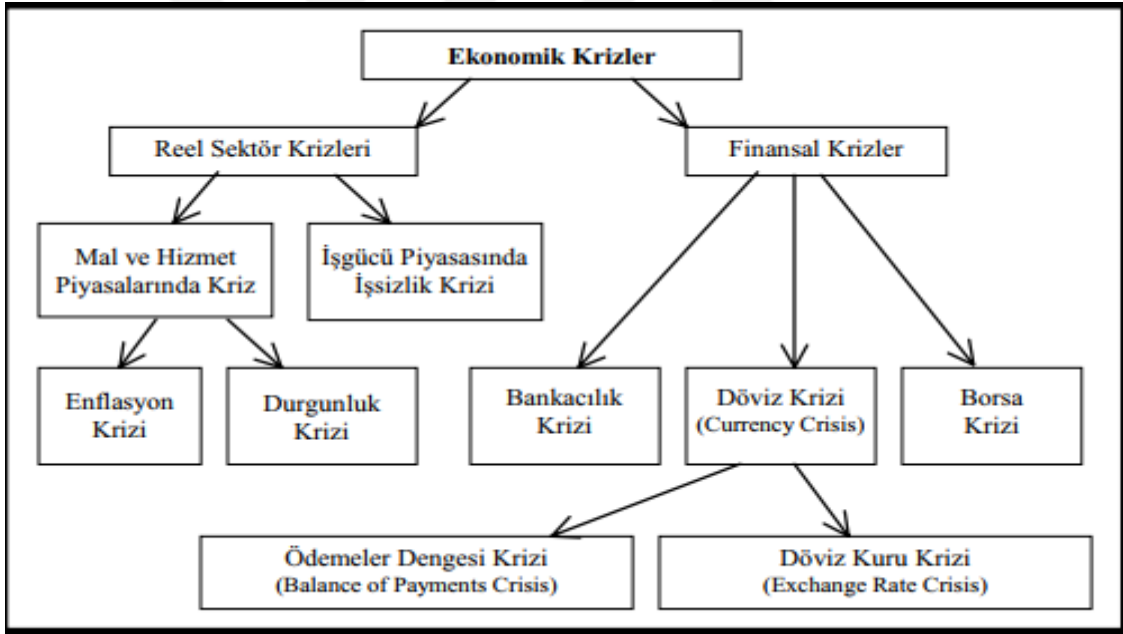
1.2.2 Finansal Kriz Çeşitleri

Gelişmiş ve gelişmekte olan her ülke ekonomisinde, ekonomik buhran dönemi bir nedene bağlanır. Bu nedenler finansal krizin çeşidini belirlemektedir.

Finansal krizler ana hatları ile incelendiğinde, bankacılık krizleri, döviz krizi ve borsa krizi olmak üzere üç ana başlıkta sınıflandırılabilir.

Şekil 2

Temel Makro Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: Prof. Dr. Nurdan Aslan- Doç. Dr. Nuray Terzi, Küresel Finans, 1. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013, s.387

1.2.2.1 Bankacılık Krizi

Finansal krizlerin incelenmesi kapsamında bankacılık krizleri en çok karşımıza çıkan kavramdır. Bankaların genellikle almış oldukları sorumlulukları yerine

getiremediği durumda karşımıza çıkar ve banka iflasları olarak kendisini göstermeye başlar.

“Bankacılık krizi, ekonomide bankalara olan güvenin kaybolması nedeniyle fon fazlası olan kesimin mevduat fazlalıklarını aniden, beklenmedik bir anda geri çekmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bankaların, bu aniden mevduatlarını geri çekmek isteyen mevduat sahiplerinin fon taleplerini karşılayamaması durumunda bankacılık krizi ortamı oluşmaktadır.”¹¹

Bankacılık krizine en iyi örnek; 1985 yılında kendisini yavaş yavaş hissettirmeye başlayan ve etkisi 1995’li yıllara kadar devam eden İsveç ekonomisinde gözlenen ekonomik krizdir. İsveç ekonomisinde her geçen gün artan emlak kredilerinin, gün gelip ödenemediği durumda, iktisat literatüründe emlak piyasası çökmüş ve bankalar sağlamış oldukları kredileri geri alamaz duruma gelmişlerdir.

Bankalar mali kayıplarını karşılayamaz duruma gelmişlerdir. İsveç hükümeti her ne kadar bankacılık sektöründeki bu kayıpları önlemek için ekstra destekler verse de ekonomiyi kısa süre içinde eski seviyesine çekmeyi başaramamıştır. Birçok banka ciddi zararlar görmüştür.

Bir güzel örnek daha, yakın zamanda Türkiye’de yaşanan TL’nin hızlı ve aşırı değersizleşmesi ile mevduat sahiplerinin bankalardaki döviz mevduatlarına el konulacağını düşündüklerinden, mevduatlarını çekmesi ve bunun bankacılık sektörü üzerinde baskı oluşturması ve yine dolayısı ile enflasyon ve cari açığın artmasıdır. Ek olarak, döviz borçlanması olan şirket ve hane halklarının her geçen gün artan faiz oranları ile kredi borçlarını ödeyememesi ve darboğaza sürüklenmesidir.

¹¹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teorisi ve Politika ve Uygulama**, 13. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, Şubat 1999, s. 28

“Bankacılık krizleri dünya üzerindeki daha çok gelişmekte olan ülkelerde karşımıza çıkarken, gelişmekte olan ülkelerde de nadir de olsa yaşanmış olduğu gözlemlenebilmektedir.”¹²

Gelişmiş veya gelişmekte olan her ülkede, yaşanan herhangi bir ekonomik sıkıntı döneminde, bankacılık sektörü bu ekonomik sıkıntıdan en çok etkilenen sektör olmaktadır. Bu nedenle bankacılıkta yaşanan her ekonomik yapılanmayı ülke ekonomileri yakından takip etmektedirler.

1.2.2.2 Döviz Krizi

Döviz kuru sistemi olarak serbest dalgalanan kur sistemini benimsemiş olan ülkelerde döviz kurunun ani artış veya azalışlarından ortaya çıkan ekonomik buhran döneminde ekonomilerde döviz krizi baş göstermektedir.

“Bir ülkenin yerli parasının aşırı değer kaybetmesi ve bunun sonucunda da Merkez Bankası’nın rezervlerinin ciddi oranda düşmesi olarak tanımlamaktadır.”¹³

Turan Yay’ın burada yapmış olduğu açıklamaya göre, döviz krizinin en önemli nedeni, Merkez Bankası rezervlerinin ciddi azalması ve bunun sonucunda ulusal paranın değerinin ciddi oranda azalmasındandır. Ulusal paranın değer düşüklüğünü fırsat bilen spekülâtörler piyasadan döviz alımı yapmaktadırlar. Bu durumda Merkez Bankasının piyasaya döviz sürme güdüsü artar ve Merkez Bankası elinde bulunan dövizler günden güne azalır.

Döviz krizini farklı bir şekilde daha ifade etmek mümkündür. “Döviz kurundaki ani dalgalanmalardan ortaya çıkan ekonomik belirsizliklerdir. Literetürde **döviz kuru krizi** olarak adlandırılır. Özellikle sabit döviz kuru sisteminde işlem yapan ülkeler için, piyasa yatırımcılarının ulusal para yatırımından yabancı para cinsinden yatırımlara

¹² Levent Çinko-Rengin AK, **Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizlerinin Anatomisi**, İstanbul, Nisan 2009, s.59

¹³ Turan YAY, Gülsün Gürkan YAY ve Ensar YILMAZ, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul: Ticaret Odası Yayını, Aralık 2001, s.21

yönlenmeleri sonucunda Merkez Bankası yabancı para rezervlerinin azalması veya tükenmesi durumuna gelmesi sonucunda oluşan finansal kriz çeşididir.”¹⁴

Türkiye gibi özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ulusal paranın değer kaybetmesi (devalüasyon) şeklinde kendini gösteren döviz kuru krizi, ithalata bağımlı bir ekonomide, ithal ürünlerin fiyatlarının artması ve dolayısı ile enflasyon oranının artmasını kaçınılmaz hale getirir. Bu yol ile ithalat ve ihracat arasındaki dengesizlik yani ödemeler dengesi açıkları her geçen gün artar.

“Her bankacılık krizi bir döviz kuru krizi; her döviz krizi bir bankacılık krizini doğuracak şekilde kısır döngü içerisindedir.”¹⁵

1.2.2.3 Borsa Krizi

Borsa Krizi, borsa da işlem yapan şirketlerin aniden değer kaybına uğramaları ile gerçekleşen krizdir.

Ülke ekonomilerinin iyi ya da kötü seyrinde olması ilk olarak borsa endekslerine bakılarak anlaşılabilir. Borsa endeksleri aşağı yönlü bir seyir halinde ise ekonomide olumsuzluklar baş gösterecek şeklinde yorum yapmak doğru olur.

Borsa Krizi ülkelerin beklenmedik anlarında karşılaştıkları, krizi önlemekte her zaman geç kaldıkları bir ekonomik kriz çeşidi olarak açıklanabilir. Borsada yaşanan ani dalgalanmalar nedeniyle gelmekte olan bir ekonomik kriz dönemi, gelişmiş ülke veya gelişmekte olan ülke olsun her zaman farkedilmeyebilir. Ülke ekonomileri borsada hacme sahip olan her işlemi takip etmeleri gerekmektedir.

İktisat tarihinde Kara Pazartesi olarak bilinen 1987 yılında Amerika birçok şirketin hisse değerlerinin ciddi değer kaybettiği kriz borsa krizine en iyi örnektir. 1987’de ABD borsasında yaşanan bu ani değer kayıpları tarihin en derin borsa değer kaybı olarak tarihe geçmiştir. ABD’ de başlayan bu ekonomik kriz dönemi tüm dünya

14 Turgut Ahmet, **Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler**, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt No: 20, Sayı:4-5, Kasım 2006- Şubat 2007, s.36

15 Ömer Yılmaz, Alaattin Kızıltan, Vedat Kaya, **İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme Ve Para Krizleri**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 24, Ocak 2009, s.82

ülkelerini etkilemiştir. Tablo 1’den incelenebileceği gibi 1987 yılında yaşanan büyük borsa krizinin ülkeler üzerinde borsadaki değer kayıpları gösterilmiştir.

Tablo 1
19 Ekim 1987 Günü Borsa Değer Kayıpları

Dow Jones	%22.6
Hong Kong	%45.8
Avusturalya	%41.8
İspanya	%31.1
İngiltere	%26.4
Kanada	%22.5
Yeni Zelanda	%60.1

Kaynak: <http://www.bireyselyatirimci.com/1987-wall-street-krizi-kara-pazartesi/> E.T.
(20.02.2019)

1987 yılında ABD’de karşımıza çıkan bu ekonomik kriz, başta Yeni Zelanda, Hong Kong, Avusturalya olmak üzere tüm dünya ülkelerine kısa süre içerisinde yayılmış ve bu ülke borsalarında ciddi değer kayıpları ile sonuçlanmıştır.

“Doğu Asya’da yaşanan borsa krizi, borsanın %11 seviyelerinde ve ardından %6 seviyelerinde aniden düşmesi ile ortaya çıkmıştır. Bir gün içerisinde aniden değer kaybeden şirketler düşük faiz oranı ile borçlanma yolu aramışlardır. Bu noktada IMF’den gerekli fon sağlanması desteği alınmıştır. Fakat tüm bu fon desteği yeterli olmamış ekonomik kriz dönemi kısa süre içerisinde atlatılamamıştır.”¹⁶

Tablo 1’den de inceleyebileceğimiz gibi, 1987 Krizinde borsada değer kayıplarının en çok olduğu ülke %60 ile Yeni Zelanda olmuştur. Yeni Zelanda’yı %45 seviyesi ile Hong Kong, ve %41 seviyesi ile Avusturalya takip etmiştir. Bu ülkeleri takiben yine gelişmiş ülke olarak nitelendirebileceğimiz İspanya, İngiltere ve Kanada borsa da en çok değer kaybeden ülkeler olarak sıralanabilmektedir. Borsa krizini, bu

¹⁶ Nalan Ölmezoğlu, **Dünya Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2003, s. 56

noktada kısa süre içerisinde küresel anlamda en hızlı yayılan kriz olarak nitelendirebilmek mümkündür.

Bir diğer örnek, Doğu Asya'da görünen ve iktisat literatüründe tequila Krizi olarak bilinen ekonomik krizdir. Yukarıdaki tablodan da görebileceğimiz gibi, Yeni Zelanda'da Hong Kong'da ve Avusturalya da kendisini gösteren bu kriz ile Doğu Asya ülkelerinde ciddi borsa çöküşleri yaşanmış ve ülkeler paralarını devalüe edilmek zorunda kalmışlardır.

1.3 FİNANSAL KRİZ NEDENLERİ

Küreselleşen dünya da, ülkeler, finansal kriz dönemlerinde, bu kötü giden ekonomik durumu bir nedene bağlamaktadırlar. Literatürde, temel hatları ile finansal krizleri açıklayan birçok teori incelenmiş ve en temel teorileri, aşırı borç birikimi, bankacılıkta yaşanan panik, belirsizlik teorisi, asimetrik bilgi teorisi şeklinde sıralayabilmemiz mümkündür.

Tüm bu nedenler finansal krizlerin nedenlerini en basit şekilde açıklayan nedenlerdir.

1.3.1 Aşırı Borç Birikimi

Finansal sistem içerisindeki fon talep edenler tarafından her zaman bir borç yükü altına girme güdüsü bulunmaktadır. Fon talep edenlerin, almış oldukları kredileri ödeyememe durumu bankaların kırılganlığını artırır. Verilen aşırı krediler herhangi bir buhran döneminde, ülkenin, kolaylıkla kriz ortamına sürüklenmesine sebep olacaktır.

“Finansal krizlerin en önemli nedenlerinden bir tanesi ülkelerin aşırı borçlanmasıdır. Kamu kesiminde ortaya çıkan aşırı borçlanma ihtiyacı, bu ülkelere tasarruf sağlayan yatırımcılar açısından belirsizlik riskini artırmaktadır.”¹⁷

Aşırı Dış borç birikimi ile kendini gösteren finansal kriz örneğine, yakın zamanda karşımıza çıkan Yunanistan krizi en iyi olarak örnek gösterilebilir. Tarihsel

¹⁷ Erişan Arıcan, **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları**, Kardeşler Matbaası, İstanbul 2002, s.25

kronoloji ile baktığımızda, 1961 yılında serbest ticaret anlaşması ile AB entegrasyon sürecine giren Yunanistan, 1970 yılından itibaren AB üye ülkeleri ile ticaret ortağı olma imkanı elde etmiştir. Fakat Yunanistan, zamanla diğer AB üye ülkeleri ile rekabet edememe durumuna gelmiştir. Özellikle, 2000’li yılların sonrasında GSYH oranına baktığımızda, diğer AB üye ülkelerinin içerisinde en düşük seyrini göstermiştir. GSYH oranındaki bu düşük seviye ülkeyi her geçen gün borç birikimine sürüklemiştir.

“Yunanistan’da yakın zamanda yaşanan ekonomik kriz aşırı borç birikimi nedeni ile karşılaştığımız ekonomik krizdir. Bu kriz, GSYH olarak bütçe açığında ciddi artış ve kamu borç düzeylerindeki ciddi artış şeklinde kendini göstermektedir.”¹⁸

“Dış borç yükünün fazlaca olduğu az gelişmiş birçok ülkedeki en temel sorun, kredileri doğru yatırım alanlarına yönlendirecek finansal sistemin olmamasıdır. Birçok güçlü bankacılık sistemine sahip olan gelişmiş ülkelerde hem krediler doğru yatırım alanlarına yönlendirildiği gibi hem de yabancı kaynak girişleri finansal ve makroekonomik istikrarsızlık yaratmamaktadır.”¹⁹

Makroekonomik istikrarsızlıkla bankacılık sektörü kaçınılmaz olarak finansal kriz ortamına sürüklenir. İstikrarsızlık sadece ülkenin bankacılık sektöründe etki etmek ile kalmaz, tüm ekonomik göstergelerini etkileyebilecek düzeydedir. GSMH, büyüme oranları gibi makroekonomik değişkenler ülkelerin finansal değerlerini olumsuz etkiler ve ülkeyi kriz ortamına sürükler.

1.3.2 Bankacılıkta Yaşanan Panik

Bir ya da birkaç bankaya karşı güvenin sarsılması sonucu hane halkı ve şirketlerin, mevduatlarını çekmek için genel olarak bütün bankalara ani ve büyük çapta taleplerinin artmasıdır. Bu tür bir panik güçlü bir finansal yapıda olan bankaların dahi iflasına yol açmaktadır.

¹⁸ Hakan Karabacak, Yaşar Köse, **Yunanistan Ekonomik Krizi: Nedenleri, Etkileri ve Alınan Tedbirlere İlişkin Değerlendirme**, Maliye Dergisi, Sayı:160, Ocak-Haziran 2009, s. 289

¹⁹ Nejla Aklan, **Finansal Krizlerin Anotomisi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi, Cilt No:5, Sayı:9, Ocak 2003, s.19

“1980’lerde yoğun olarak yaşanan küreselleşme sistemi ile birlikte gelişmekte olan ülkeler kendi bankacılık sistemlerini, gelişmiş ülke bankacılık sistemlerine göre düzenlemeye başlamışlardır. Bu kapsamda kullanılan kredilerde ve satılan ürünlerde bu kriterlere uygun davranmaya çalışmışlardır. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerin, küreselleşme mekanizmasına tam olarak hazır olmadan yaptıkları düzenlemeler, finansal sektörde faaliyet gösteren bankaları belirsizliğe itmiştir. Mali liberalizasyon sürecinde yapılacakların tespit edilmesinde eksik kalınması, bu mali liberalizasyon sürecinde bankaları güç duruma sokmuş. Mevcut borçlarını ödeme zamanı geldiğinde bankaları bir panik içerisine sürüklemiştir. Bu panik muhtemel krizin ilk adımlarını ortaya çıkartmıştır.”²⁰

Bankacılık sektöründe kredilerin zamanında ödenememesinden kaynaklı olarak ortaya çıkan bu panik ortamı finansal krizin en önemli nedenlerindedir.

Bankalarda yaşanan panik dolayısı ile ekonomik kriz yaşayan İsveç, burada verilebilecek en güzel örnektir.

1980 ve sonrasında tüm dünya genelinde yaşanan finansal serbestleşme hareketleriyle sermaye hareketleri ülkeler arasında hızlanmış ve kredi kullanımları artmıştır. Tüm bunlara ayak uyduramayan İsveç ekonomisi, para ve maliye politikalarının uygulanmasında geç kalmıştır. Bankacılık sektörü ciddi bir panik içerisine girmiştir. Bankacılık sektöründe batık krediler artmıştır. Tüm bu finansal istikrarsızlık ortamında ekonomik krizin baş göstermesi kaçınılmaz olmuştur.

1.3.3 Belirsizlik Teorisi

Kredi talebinde bulunan bir tarafın kredi talebine dönüş alması ve kredi talebinde bulunan diğer bir tarafın da talebine dönüş alamaması durumunda karşımıza belirsizlik durumu çıkar. Yani literatürde kredi talebinin kredi arzını aşması şeklinde de ifade edilebilir. Bu durumda kredi alamayanlar, daha yüksek faiz oranını ödemeye mecbur kalırlar ve faiz oranları yükselir. Piyasa bir kriz ortamına sürüklenir.

²⁰ Selçuk Kendirli, **Bankacılıkta Risk ve Marka Değeri, Borsa İstanbul(BİST) Banka Sektöründe Bir Uygulama Değerlendirmesi**, Çizgi Kitapevi, Mayıs 2018, s.82

Belirsizlik teorisi aynı zamanda “Finansal aracı kurumların olası bir kriz ortamında, bu kriz ortamından kolaylıkla kurtulabileceğini düşünmesinin sonucudur. Olası bir kriz ortamında bu krizin sonucu bir başkasına yüklenecekse belirsizlik teorisi bir anlam ifade etmemeye başlayacaktır. Riski alacak kişinin herhangi bir olumsuzluk durumunda alacağı riskin ne kadar olacağına karar vermesi gereken durumlar için kullanılmaktadır.”²¹

1.3.4 Bilgi Eksikliği

Son zamanlarda finansal krizlerin nedenlerini açıklamaya çalışan, çağımıza en uygun yapı asimetrik bilgi yapısıdır.

Bankaların kredi için uygun bireyleri ve/veya kredi riski az olan/olmayan firmaları ayrı tutup, kredileri verimli kullanacaklarını düşündükleri başvuru sahiplerine vermeleri durumunda bile yine de bir bilgi eksikliği durumu bulunmaktadır. Ters seçim problemi de tam bu esnada devreye girer. Dürüst bireylerin ve/veya firmaların kredileri belirttikleri yerlerde kullanmaması durumunda ahlaki bir tehlike ortaya çıkar ve piyasada asimetrik bilgi kaynaklı aksaklıklar oluşur. Bu aksaklıklar da finansal krizlerin baş göstermesinde en önemli nedenlerden sayılır.

“2008 küresel krizinin en önemli nedenlerinden biri bilgi eksikliğidir. Türev ürünler piyasasında, bu ürünlerin ne işe yaradığını tam anlamında bilmeyen kurum ve kuruluşlar yatırımlarını daha değerli kılmak için türev ürünler piyasasına yönelmişlerdir. Bu ürünlere olan talebin artması ülke ekonomilerinde kredi talebini her geçen gün arttırmıştır. Kredi talebi gün gelip karşılanamadığı durumda ekonomik kriz kendisini göstermiştir.”²²

Türev ürünler piyasasında işlem yapan kurum ve kuruluşlar yatırımlarını daha değerli kılmak için bu piyasaya yönelmiş olsalar dahi, bu piyasa içerisindeki işlem yapma

²¹ İlker Parasız, **Küresel Kriz-Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi Küresel Kriz**, Ezgi Kitapevi, Nisan 2009, s.76

²² Eğilmez, s.96

konusunda bilgi eksiklikleri ekonomiyi gün gelip bir finansal kriz içerisine sokmaya yetmiştir.

Bilgi eksikliğinin ters anlamı saydamlık, ülke ekonomilerinin ne kadar güçlü olduğunu gösteren bir kavramdır. Ülkede herhangi bir belirsizlik durumunun en az olduğu durumdur. Genellikle gelişmiş ülke ekonomilerinde saydamlık en yüksek düzeyde iken, gelişmekte olan ülkelerde saydamlık oldukça düşüktür.

“Saydamlık kavramının en çok etkili olduğu gelişmiş dünya ekonomilerinde finansal krizin yaşanma ihtimali daha düşüktür. Gelişmekte olan saydamlık seviyesi düşük olan ülkelerde ise finansal kriz yaşanma ihtimali daha yüksektir. Fakat tüm bunlara çelişki olacak şekilde son zamanlarda yaşanan finansal krizlerin çoğu gelişmiş dünya ekonomilerinde ortaya çıkmış, sonradan gelişmekte olan dünya ekonomilerine yayılmıştır. 2008 Krizi buna en güzel örnektir. 2008 Krizi ilk olarak ABD’de ortaya çıkmış sonradan tüm dünya ülkelerine yayılmıştır.”²³ Bu nedenle saydamlık kavramının yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

1.4 FİNANSAL KRİZ TEORİLERİ

İktisat literatüründe incelediğimizde birçok iktisadi düşünce akımı ortaya çıkmaktadır. Bu akımların her biri için finansal kriz tanımları ayrı ayrı tanımlanabilmektedir.

1.4.1 Klasik İktisat Teorisinde Finansal Kriz

1776 yılında Adam Smith’in Milletlerin Zenginliği kitabının yayınlanması ile Klasik iktisat teorisi iktisadi bir teori olarak araştırılmaya başlanmıştır.

Klasik iktisat düşüncesinde devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlı olması, iş bölümü ve uzmanlaşmanın ekonomide canlılık yaratacağı konuları üzerinde odaklanılmıştır.

²³ Doğan ALANTAR, **Küresel Finansal Kriz: Nedenleri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme**, İstanbul, Şubat 2008, s.3

“Ekonomide her şeyin kendiliğinden dengeye geleceğini ifade eden ekonomideki görünmez el kavramı klasik iktisat teorisinin en önemli kuramıdır. Tam rekabet piyasasında, görünmez el ekonomiyi kendiliğinden uygun düzeye getirecektir. Bu nedenle devletin ekonomiye herhangi bir şekilde müdahale etmesine gerek yoktur.”²⁴

Klasik iktisadın devlet müdahalesinin minimum olan yaklaşımı, ekonomide bir buhran, sıkıntı olduğunda, ekonomi kendi kendisini tedavi edebilir. Bu yolla ekonomik krizler kendiliğinden yok olur felsefesi ile ekonomik kriz kavramına yaklaşır.

1.4.2 Neo Klasik İktisat Teorisinde Finansal Kriz

Neo klasik İktisat yaklaşımı, özellikle 1955 yılından sonrasında Samuelson’un çalışmaları ile önemli ölçüde geliştirilmiştir.

Neo-klasik iktisatta, devlet ekonomiye kısmi müdahalede bulunabilmektedir. Toplam talebin yönetilmesi, maliye politikaları ile faiz oranlarının, para politikası ile para arz ve talep dengesinin sağlanması şeklinde devlet ekonomiye müdahale edebilir.

“Neo-klasik yaklaşım, devletin ekonomiye kısmi müdahalesini savunan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre ekonomide ortaya çıkabilecek bir ekonomik kriz döneminde devlet ekonomiye kısmi müdahale etmelidir. Bu kısmi müdahale sadece para ve maliye politikaları ile ekonomiye müdahale şeklidir.”²⁵

Neo-klasik iktisat anlayışının, ekonomiye devlet müdahalesinin sınırlı ölçüde müdahalesi görüşü, ekonomide herhangi bir duraksama, kriz döneminde, para ve maliye politikaları ile anti etki yaratacak bir müdahale yapılır ve ekonomik kriz alaşağı edilir.

1.4.3 Keynesyen Modelde Finansal Krizler

1929 yılında Amerika’da başlayan ve 1938’li yıllara gelinceye dek tüm dünyada yayılan Dünya Ekonomik Bunalımı ile tüm dünya ekonomilerinde küçülme görüldü. Bu yıllar itibari ile Klasik iktisat okulunun temelleri sallanmaya başladı. Ekonomide devlet

²⁴ Ersan Bocutoğlu, **Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, 11. Baskı, İstanbul: Ekin Yayınları, 2014, s.6

²⁵ Metin Altıok, **Keynes ve Keynesçi Kuramda Kriz ve İktisat Politikası Tartışmaları, Toplum ve Demokrasi**, İstanbul, Mayıs-Aralık 2012, s.84

müdahalesi olmadan, yaşanacak bir kriz ortamında, etkisinin ne kadar güçlü olduğu ve ne kadar hızlı tüm dünyaya yayıldığı tecrübe edilmiş oldu.

Yeni Keynesyen İktisat Teorisi'ne bakıldığında en önemli düşüncesi ekonomide mutlak bir devlet eline ihtiyacı olduğu görüşüdür. Yeni Keynesyen modelde ekonominin büyümesi ve gelişmesinde finansal aracı kurumlar başrol oyuncularındır. Özellikle bankalar, fon fazlası olan yatırımcılar ve fon eksikliği olan kazandığından fazla harcama yapan taraf arasında dengeyi kurarak, ekonomide canlılık yaratırlar. Fon fazlası olanlar ve fon eksikliği olanlar arasındaki kredi hacmi artar ve bu noktada mutlak bir devlet eline, devlet müdahalesine ihtiyaç vardır.

Ekonomide devlet müdahalesini destekleyen bir model olan Keynesyen modelde, ekonomiye müdahale olmazsa, kriz kaçınılmazdır.

“Yeni Keynesyenlerde, kredi hacmini yeni klasiklerde olduğu gibi rekabetçi piyasalar değil, bankalar belirler.”²⁶

1.4.4 Monetarist (Parasalcı) Modelde Finansal Krizler

Monetarist (Parasalcı) iktisat görüşünde, para arzındaki değişimler, bu görüşün temelini oluşturmaktadır. Enflasyonun sebebini, para arzındaki gereksiz dalgalanmalara bağlarlar. Tam rekabet piyasası geçerlidir. Fiyatlar ve ücretler her zaman esnektir. Bu nedenle dengeleyicidir. Piyasa herhangi bir şekilde dengesizliğe düşse bile, fiyatlar esnek olduğundan kendi kendisine yeniden dengeye gelecektir. Bu nedenle, ekonomide devlet müdahalesine ihtiyaç yoktur.

Bu noktada devlet müdahalesini onaylamayan bu görüş, klasik iktisat ile bağdaşır niteliktedir.

“Milton Friedman'ın en önemli temsilcisi olduğu bu yaklaşımda Parasalcılar olarak bilinen bir iktisatçı grubu, klasik İktisat Teorisine tepki olarak 1970'li yılların

²⁶ Mehmet Şişman, **Uluslararası Paranın Ekonomi Politikası ve Kriz**, İstanbul: Kelkedon Yayıncılık, Şubat 2011, s.52

başında, para miktarının ekonomik harcamamalar üzerinde etkili olduğunu savunan görüş olarak ortaya çıkmıştır.”²⁷

Finansal Kriz dönemlerinde ülkelerin GSMH oranlarında herhangi bir artış gözlenmemektedir Friedman’ı öncülüğünü yapmış oldupu bu Monetarist grup, ülkede herhangi bir finansal kriz döneminde para arzının kontrol edilmesi oldukça önemlidir görüşünü savunur. Para arzının arttırılması yolu ile GYMH’nın da arttırılabileceğini öngörür. Çünkü para arzı faiz oranları ile de ilişkilidir.

Gelişmekte olan bir ekonominin faiz oranları yabancı yatırımcılar için çok önemlidir. Faiz oranları yabancı yatırımcıların, yatırım kararını etkileyen en önemli faktördür. Gelişmekte olan bir ülkede de yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesi ekonomik faaliyetleri olumlu yönde etkileyecektir. Herhangi bir finansal kriz durumunda Merkez Bankası döviz piyasası işlemleri yolu ile piyasa müdahalesi sağlar ve kurlardaki aşırı dalgalanmanın bu yolla önüne geçmektedir.

1.5 DÜNYA’DA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER

Tarihsel süreçte baktığımızda, dünya üzerindeki tüm ülkeler, etkileri küçük çaplı veya büyük çaplı olan birçok ekonomik kriz dönemi yaşamışlardır. Burada ele alınacak krizler, ülke ekonomilerini en derinden etkileyen ve etkisi tüm dünya ülkelerine yayılan krizler olacaktır. Özellikle 1980’li yıllar itibari ile tüm dünyada yayılan finansal serbestleşme hareketleri ile birlikte birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, finansal krizler yaşamaya başlamış ve etkileri çok daha uzun sürmüştür.

“2007 yılında ABD’de başlayan ekonomik krizin 2008 yılında önce İngiltere’ye sonra hızlıca tüm dünya ülkelerine yayılması finansal serbestleşme ve küreselleşme hareketlerinin sonucudur.”²⁸

1.5.1 1929 Büyük Dünya Bunalımı

1914 yılındaki Birinci Dünya Savaşından, İkinci Dünya Savaşı’nın başladığı 1944 yılına gelinceye kadar tüm ülkelerin paraları altın standartları denilen bir para

²⁷ Seyidoğlu, s.856

²⁸ Eğilmez, s.53

sistemine bağılıdır. Dünya üzerindeki tüm ülkeler paralarını altına bağlamışlardır. Altın karşılığında para basılmaktadır ve dolayısı ile döviz kuru da altın fiyatına göre belirlenmektedir.

Birinci Dünya Savaşının çıkması ile ülkelerin daha fazla paraya ihtiyaçları olmuştur ve altına dayalı olarak para basımı ülkeleri güç duruma düşürmeye başlamıştır. Bu durumda da karşılıksız para basımları başlamıştır. Ülkelerin karşılıksız para basmaları her geçen gün fiyatlar genel seviyesini arttırarak enflasyon gerçeğini gün yüzüne çıkarmıştır.

“Krizden en çok etkilenen ülke ABD’deki çöküş hem derin hem de uzun süreli olmuştur. Bu çöküş sanayiden ticarete her sektörü etkilemiştir.”²⁹

Büyüyen enflasyon balonu, ekonomide Kara Perşembe olarak bilinen ve 24 Ekim 1929 gününe denk gelen gün ABD’de tarihin en büyük krizi ne sebep olmuştur. ABD’de 4000’den fazla banka batmış, borsa da 1 gün de tarihin en büyük kayıpları yaşanmıştır. Kriz kısa süre içinde tüm dünyaya yayılmış ve yaklaşık 10 yıl sürmüştür.

Tablo 2

ABD’de 1929 ve 1933 yıllarında GSYH ve İşsizlik Rakamları

ABD	GSYH	İşsizlik
1929	315 milyar dolar	3,2%
1933	216 milyar dolar	25%

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Küresel Finans Krizi s.58 verilerden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’den inceleyebileceğimiz gibi, ABD’nin GSYH’si 1929 yılında 315 milyarken, 1933 yılına gelindiğinde yaklaşık yüzde 30 seviyesinde düşerek 216 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. 1929 yılında işsizlik oranı da yüzde 3,2 seviyesinden yüzde

²⁹ Eğilmez, s. 59

25 seviyesine yükselmiştir. Bu iki ekonomik gösterge, 1929 yılındaki ABD’de başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik krizin en önemli göstergeleridir.

“1929 Dünya Ekonomik Buhranı tüm dünyanın yaşamış olduğu en önemli ekonomik krizdir. 1929 yılını takip eden yıllarda başta ABD’de olmak üzere dünya üzerindeki her ülkenin ekonomik göstergeleri incelendiğinde, bu ekonomik göstergeler krizin ne denli etkili olduğunu gösterir niteliktedir.”³⁰

“1929 Ekonomi Buhranı, Dünya üzerindeki tüm ülke ekonomilerinin karşılaştığı en büyük küresel kriz olup, ekonomik krizlere yönelik yorumlamaların değişmesine neden olmuştur. Buhran öncesinde üzerinde fazla durulmayan kriz ile ilgili konular, ekonomik buhran sonrasında yoğun bir şekilde araştırılmaya ve araştırmalar neticesinde yorumlanmaya başlanmıştır.”³¹

1929 Büyük Buhranı gelişmiş olan ülkelere etkisi çok daha büyük olmuştur. Yaşanan bu ekonomik kriz sonrasında, krizi anlama ve önceden önlem alma ile ilgili birçok politika geliştirilmiştir. Bu krizi anlama ve önceden önlem alma anlamında öncülük eden en önemli ülke, hiç kuşkusuz, 1928 Büyük Ekonomik Burhan’dan en çok etkilenen ABD’dir.

³⁰ <https://borsanasiloynanir.co/1929-ekonomik-krizi/> E.T.(25.02.2019)

³¹ Nihat Işık ve Erhan Duman, **1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s. 75

Tablo 3
Sanayi Üretim İndeksi (1928=100)

Dönem	ABD	İngiltere	Almanya	Fransa
1932-1	62,5	90,1	62	79,5
1932-2	54,7	89,4	61,3	74
1932-3	55	82,8	59,6	73,2
1932-4	59,5	90	61,8	76,1
1933-1	56,5	89,9	63,9	80,8
1933-2	70,9	91,7	68,5	85,8
1933-3	82,6	91,7	71	87,4

Kaynak: http://www.ozguradyo.com/?s=makale_ayrinti&makale_no=193 E.T. (25.02.2019)

Tablo 1’ de görüldüğü üzere, başlıca sanayi ülkelerinde Büyük Buhran ile birlikte sanayi üretimi ciddi düşüş seyri göstermiştir.

Tabloya baktığımızda, krizin sanayi sektörü açısından değerlendirildiğinde çöküşün en büyük etkisi ABD üzerinde olduğu görülmektedir. ABD’de 1932 yılı ilk çeyreğinden 1933 yılı ikinci çeyreğine kadar düşüş seyri göstermiş. Fazla bir artış seyri gösterememiştir. Ancak 1933 yılının üçüncü çeyreğine gelindiğinde büyük bir ivme ile sanayi üretimi artmıştır.

İngiltere, Almanya ve Fransa’da sanayi üretim indeksi incelediğimizde çok büyük bir artış veya azalış seyri gözlenmemektedir. Bu, krizden en çok etkilenen ve etkisi en uzun süren ülkenin ABD olduğunun da en güzel kanıtıdır.

ABD’deki çöküş sadece sanayi sektöründe değil, sanayiden ticarete, bankacılıktan hizmet sektörüne kadar tüm sektörleri etkisi altına almış ve ciddi bir küçülmeye zorlamıştır. Bu küçülme GYMH üzerinde de etkisi kaçınılmaz olmuştur.

“1929 yılında tüm dünyada yaşanan büyük ekonomik kriz, tüm ülke ekonomilerinde kısa süreli sermaye hareketlerinde fon birikmesine neden olmuştur. Kısa

sürekli fonların biriktiği ve büyük işlem hacminin olduğu ekonomilerde ekonomik krizden kurtulmak oldukça zordur.”³²

Tablo 4
ABD’de GSMH’ anın Düşüşü (1928-1941)

Yıl	GSMH (Cari fiyatlarla milyar USD)	Yıl	GSMH (Cari fiyatlarla milyar USD)
1928	98,7	1935	76,5
1929	104,6	1936	83,1
1930	91,2	1937	91,2
1931	78,5	1938	85,4
1932	58,6	1939	91,2
1933	56,1	1940	100,5
1934	65,5	1941	124,7

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Küresel Finans Krizi, Piyasa Sisteminin Eleştirisi, Remzi Kitapevi, 15. Basım, 2008, s.59

Tablodan da inceleyebileceğimiz gibi, 1929 yılından itibaren azalmaya başlayan GSMH, 1929 seyrine ancak 1940 yılında geri dönebilmıştır. 1933 yılında %50 düşüş ile 56,1 milyar dolar seviyesine gelmiştir. Büyük finansal krizin ABD deki etkisi 11 yıl sürmüştür. 1941 yılı sonrasında yeni bir atılım ile ABD ekonomisi yeniden gelişme seyrine geçiş sağlamıştır.

Dünya ekonomik krizleri içerisinde hiç kuşkusuz 1929 Büyük Buhranı kapitalist sistemin karşılaşmış olduğu en büyük ekonomik krizdir. ABD’de de başlayıp, kısa süre içinde muhteşem yayılma hızı ile tüm dünya ülkeleri bu ekonomik krizden ciddi etkilenmişlerdir. Birçok insan işsiz kalmış, ülkeler paralarını devalüe etme yarışı içerisinde girmişlerdir. Dış ticarete ciddi daralmalar olmuş yaşam seviyesi düşmüştür.

“2008 büyük finansal krizin üç büyük sonucu olmuştur. ABD’nin Bretton Woods şehrinde toplanan karar ile ilki IMF (International Monetary Fund) bir dünya

³² Vedat AKMAN, *Modern Dünyadaki En Büyük Ekonomik Kriz*, İstanbul, Rota Yayınları, 1998, s. 24.

bankası olarak kurulmuştur. İkincisi Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve üçüncüsü de Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organisation- ITO) kurulmasıdır.”³³

1970’li yıllara gelindiğinde parasını altına bağlı olarak basan tek ülke ABD idi. Başta İngiltere olmak üzere, birçok gelişmiş ülke, parasını serbest dalgalanan kur sistemi ile serbest dalgalanmaya bıraktığını açıklamıştı. ABD parasının altına bağlı olması, ABD ile yapılan ticari işlemlerde sorunlar yaratıyordu. Özellikle petrol fiyatlarının dolara, bağlı olması petrol ihraç eden ülkelere sıkıntılar yaratmaktaydı. Sonunda OPEC ülkeleri, petrol fiyatlarını altına bağlama kararı aldılar. Bu süreçten sonrasında petrol fiyatları ciddi artmaya başladı.

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’nin 1929 yılındaki Büyük Dünya Buhranından etkilenmesi kaçınılmazdır. Tablo 5’te Türkiye’de faaliyet alanlarına göre GSMH oranları gösterilmiştir. Bu oranlardan hareketle 1929 yılında dünyada yaşanan ekonomik krizin Türkiye’yi ne denli etkilediğinin analizini çıkartmak mümkündür. Gelişmiş ülkelerde yaşanan bir ekonomik buhran dönemi çok kısa süre içerisinde gelişmekte olan ülkelere sıçraması kaçınılmazdır.

³³ Aslan -Terzi, s.396

Tablo 5
Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre GSMH (Milyon TL)

Göstergeler	GSMH		Tarım		Sanayi		Hizmet	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1923	953	-	377	-	126	-	450	-
1924	1204	26,4	570	51,2	118	-6	515	14,6
1925	1526	26,7	730	28	145	22,8	651	26,2
1926	1651	8,2	815	11,7	163	12,1	673	3,4
1927	1471	-10,9	602	-26,1	186	14,3	683	1,5
1928	1633	11	719	19,4	184	-1,1	730	6,9
1929	2073	27	1069	48,8	199	8,3	805	10,2
1930	1581	-23,8	719	-32,8	176	-11,6	686	-14,8
1931	1392	-12	628	-12,7	171	-2,8	593	-13,5
1932	1171	-15,8	467	-25,6	161	-5,7	543	-8,5
1933	1141	-2,5	426	-8,8	182	12,5	534	-1,6
1934	1216	6,5	414	-2,7	214	18	588	10,1
1935	1310	7,7	462	11,5	233	8,6	616	4,7

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2009,

www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=158, E.T. (27.02.2019)

Tablo 5’te görüldüğü gibi, 1927 yılına gelinceye kadar Türkiye’de milli gelir her yıl artış göstermiştir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde de bu yıllar itibari ile negatif bir değer olmamakla birlikte değerler her yıl düşüş göstermiştir.

1929 yılında Dünya’da yaşanan büyük buhran ile birlikte 1930 yılına gelene kadar Türkiye, başta GYMH olmak üzere, hem tarım sektöründe hem de sanayi ve hizmet sektöründe ciddi daralmalar yaşamıştır.

1930 yılından 1933 yılına gelene kadar Büyük Dünya Bunalımının etkisinden kurtulamayan Türkiye, özellikle GSMH olarak bakıldığında negatif değerler olarak küçülme ekonomisinden kurtulamamıştır. Ancak 1934 yılına gelindiğinde bir nebze yükseliş seyrine geçmiştir. 1934 ve 1935 yıllarında GSMH %6,5 ve %7,7 oranında büyüme rakamları göstermiştir.

Tarım, sanayi ve hizmet sektörü incelendiğinde, tarım sektörü 1935 yılına gelindiğinde ancak toparlanabilmiş. Yine de 1929 Büyük Dünya Bunalımı öncesindeki hacmine ulaşamamıştır. Sanayi sektörü bu büyük kriz ortamından dersini almış ve 1929 yılı öncesindeki verilerin daha da üstüne çıkarak, ekonomiyi sanayi anlamında bir canlığa götürmüştür. Hizmet sektörü de yine tarım sektörü gibi 1935 yılına gelindiğinde büyüme seyri göstermeye başlamış fakat 1929 Büyük Dünya Bunalımından önceki seviyesine henüz ulaşamamıştır.

“1929 yılı Büyük Dünya Bunalımı reel sektörde daralma ile sonuçlanmıştır. Ülke ekonomisi daralmış, işsizlik oranı artmış, dış ticaret negatif seviyelerde düşüşler gerçekleştirmiştir. Özellikle tarım sektörü olmak üzere, sanayi ve hizmet ürünlerinin fiyatları arttığından dolayısı ile enflasyon oranı da artış göstermiştir.”³⁴

“Savaş ortamında dibe çökmüş bir ekonomiye sahip olan Türkiye, 1929 Büyük Dünya Bunalımından etkilenmesi kaçınılmazdır. Güçlü devletçilik politikalarının yürütüldüğü bu dönemde serbestleşme hareketleri ile ilgili herhangi bir işlem yapılmamıştır. Dolayısı ile tüm dünyaya yayılan bu ekonomik krizden Türkiye’de oldukça etkilenmiştir.”³⁵

³⁴ Ömer Veysel Çalışkan, **Uluslararası Finansal Krizler**, Cilt:14, Sayı: 44-46, Ankara 2009, s. 23

³⁵ <https://www.aydinlik.com.tr/turkiye-boyle-kalkindi-ozgurluk-meydani-kasim-2017> E.T. (12.06.2019)

Tablo 6
Kişi Başına Gayri Safi Milli Hâsıla (TL)

Göstergeler	Sabit Fiyatlarla KBMH		Cari Fiyatlarla KBMH	
	TL	%	TL	%
1923	233	-	76	-
1924	262	12,5	94	23,9
1925	290	10,5	116	24,1
1926	335	15,8	123	6
1927	287	-14,6	108	-12,6
1928	311	8,7	117	8,6
1929	370	18,9	146	24,3
1930	371	0,2	109	-25,3
1931	395	6,5	94	-13,8
1932	345	-12,6	77	-17,6
1933	391	13,4	74	-4,5
1934	406	3,8	77	4,3
1935	386	-5,1	81	5,5

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2009

Tablo 2’de 1923 yılından 1935 yılına gelinceye kadar sabit ve cari fiyatlarla KBMH değerleri gösterilmektedir.

Sabit üretici fiyatlarıyla KBMH değerlerine bakıldığında, 1923 yılında 233 TL olan KBMH yaklaşık %30 seviyesinde büyüyerek 1926 yılında 335 TL’ye yükselmiştir. 1927 yılında yaşanan düşüş sonucu KBMH %15 seviyesinde bir düşme eğilimi ile 287 TL’ye gerilemiştir. 1929 yılından 1930 yılına geldiğimizde neredeyse hiç artmamış 370 TL seviyesinden 371 TL seviyesinde kendisini göstermiştir.

Cari üretici fiyatlarıyla KBMH değerlerini de incelediğimizde ise, ancak 1924’ten 1925 yılına kadar bir yükselme seyri göstermiştir. Bunun dışında 1927 yılına gelindiğinde, bir önceki yıla göre -%12,6 düşüş göstererek 116 TL’den 108 seviyesine inmiştir. 1929 yılında ancak eski seviyesine gelmiş olsa da Büyük Buhran etkisi ile 1930

yılında yeniden -%25,3 düşüş ile 146 TL'den 109 TL seviyesine gerilemiştir. Bu yıl itibari ile 1935 yılına gelinceye kadar eski seviyesine maalesef ulaşamamıştır. 1935 yılında KBMH cari üretici fiyatları ile 81 TL'dir.

Tablo 7
Faaliyet alanına Göre İstihdam Edilenler (Bin Kişi)

Yıllar	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Toplam İstihdam	5031	5161	5280	5447	5593	6058	6129	5975	6026	6150	6259	6420
Tarım İstihdamı	4525	4518	4712	4809	4909	5345	5459	5229	5341	5455	5571	5690
İmalat İstihdamı	159	162	166	197	207	213	215	212	201	202	177	185
Diğer	347	381	402	441	477	500	523	534	484	493	511	545

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2009, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=158, E.T (30.02.2019)

Tablo 5'te 1923'ten 1934 yılına gelinceye kadar ekonomik faaliyet alanlarına göre istihdam edilen kişi sayısı gösterilmektedir.

Toplam istihdam 1929 yılına gelinceye kadar 5031 bin kişiden 6129 bin kişiye ciddi bir artış seyri göstermiştir. 1929 yılına gelindiğinde Büyük Dünya Buhranı etkisi ile 619 bin kişiden 5975 bin kişi seviyesine düşüş göstermiştir.

Tarım istihdamı ve imalat istihdamı olarak sektör bazında baktığımızda da 1929 Büyük Buhranının etkisi ile tarım istihdamı 5459 bin kişiden 5229 bin kişi seviyesine; imalat istihdamı da 215 bin kişiden 212 bin kişi seviyesine düşmüştür.

“1929 Büyük Ekonomik Buhran döneminde ve sonrasında, bir çok ekonomi politikaları ile istihdam oranının düşmesi engellenmeye çalışılmıştır. Fakat yine de istenilen sonuca ulaşılamamıştır.”³⁶

Tablo 8
Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE, 1918=100)

Yıllar	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
TÜFE	76,2	88,5	95,3	97,7	85,23	84,91	90,26	83,15	78,63	76,61	68,44	67,38	62,56

Kaynak: Center for Financial Stability, Historical Financial Statistics,

http://www.centerforfinancialstability.org/hfs_data.php#country, E.T. (30.02.2019)

Tarımsal faaliyet alanında hacmi yüksek olan Türkiye, 1929 Büyük Dünya Bunalımı sırasında ekonomide TÜFE oranının düşmesi ile sonuçlanan fiyatlar genel seviyesinde bir düşüş ile karşılaşmıştır. 1923 yılından 1929 yılına gelinceye kadar sürekli bir yükseliş seyri göstermiş, 1929 yılında 90,26 olan TÜFE 1930 yılına gelindiğinde 83,15 seviyesine düşmüştür.

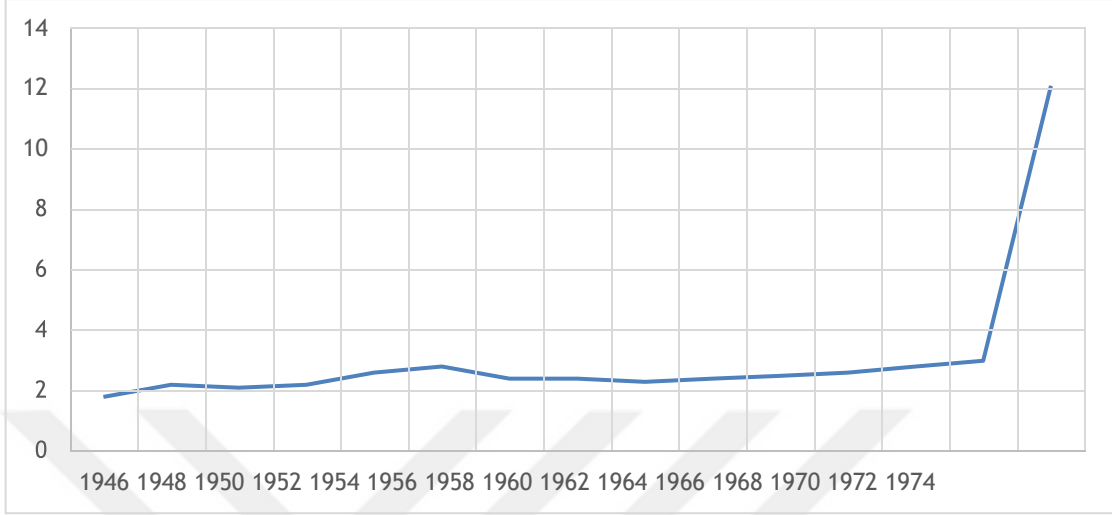
“1929 Ekonomik Buhranı’nın Türkiye üzerindeki sonuçları ekonomi politik açısından dönüm noktasıdır. Buhran’ın sebep olduğu ekonomik sorunlara daha çok tarımsal yapı içerisinde çözüm arayan Türkiye, liberal ekonomi politikasının yanı sıra, devletin de yatırımlara katılması ve kalkınmada etkili bir şekilde rol almasını benimsemiştir. Fakat alınan bu önlemler krizi aşmak için yeterli olmamış ve Buhran’ın etkileri 1932 yılına kadar artarak devam etmiştir. Buhranın siyasi olarak Türkiye’ye etkisi devletçilik ilkesinin benimsenmesidir. Bu yıllarda özel sektörün yeterli sermaye ve bilgi birikimine sahip olmaması devletin doğrudan ekonomiye girmesine neden olmuştur.”³⁷

³⁶ Mehmet Bulut, **1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye’de Devletçiliğe Geçiş**, Kent Üniversitesi, İİBF Dergisi, Sayı :26, Ankara 2003, s.77-101

³⁷ Uğur Özgöker, 1929 Dünya Büyük Buhranı, <http://www.subconturkey.com/2009/Eylul/koseyazisi-1929-Dunya-Buyuk-Iktisadi-Buhrani---II.html>, E.T. (12.01.2019)

Şekil 3

Petrol Fiyatları USD /Varil (1946-1974)

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Küresel Finans Krizi, Piyasa Sisteminin Eleştirisi, Remzi Kitapevi, 15. Basım, 2008, s.63

Dünya’da 1946 yılından 1972 yılına gelinceye kadar 3 USD / varil fiyatında seyreden petrol fiyatları, 1974 yılında büyük bir sıçrama ile 12 USD / varil fiyatı seviyesine ulaşmıştır.

Tüm bu veriler ve açıklamalara istinaden yapılabilecek genel yorum şudur ki, gelişmiş ülkelerde başlayan herhangi bir finansal kriz, ortaya çıktığı andan itibaren tüm dünya üzerindeki ülkeleri etkisi altına almaktadır.

Hiç şüphesiz, iktisat literatürü incelendiğinde, 1929 Büyük Dünya Bunalımı, iktisat tarihinin en derin ve önemli krizi olmuştur. Adından da anlaşılacağı üzere, Büyük Dünya Bunalımı dünya üzerindeki tüm gelişmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kendisini göstermiştir.

1.5.2 Latin Amerika Krizi (Meksika ve Arjantin)

1980 yılı itibari ile başlayan Meksika ve Arjantin’de yaşanan krizler literatürde Latin Amerika Krizleri olarak incelenmektedir.

“Meksika ve Arjantin’in içerisinde bulunduğu en büyük ekonomik topluluk olan Meksika ve Arjantin ekonomilerinde, özellikle 1980’lerden sonra ekonomik istikrar için

serbestleşme hareketleri hızla artmıştır. Bu serbestleşme sürecinde, ekonomilerdeki eksiklikler nedeni ile bu serbestleşme hareketlerine ayak uyduramamışlar ve ekonomik kriz kaçınılmaz olmuştur.”³⁸

1973'ten 1980'li yıllara gelinceye kadar, fazlaca petrol rezervine sahip olan Meksika, hızla artan petrol fiyatlarına bağlı olarak ciddi bir ekonomik büyüme seyri göstermiştir. Yabancı yatırımlar ekonomiye bolca para akıtmış, böylelikle Merkez Bankası rezervlerinde fazlaca döviz birikmiştir. Sermaye hareketlerinin ve dış ticaretin serbestleşmesi ile Meksika birçok dünya ekonomisi ile ticari anlaşmalar yapmış, ticari ortaklıklar kurmuştur.

Petrol fiyatlarının ülkeye getirmiş olduğu yabancı sermayeye güvenen Meksika, 1980'li yıllara gelindiğinde kendisini ciddi bir dış borçlanma ve dolayısı ile bir ekonomik kriz içinde bulmuştur.

“Küreselleşmenin hızla artmış olduğu küresel ekonomilerde, herhangi birinde yaşanan ekonomik kriz bir domino etkisi ile tüm ekonomileri etkisi altına alabilir. Latin Amerika Krizi tam da bu şekilde ortaya çıkan bir ekonomik krizdir. Meksika'da yavaş yavaş kendisini gösteren ekonomik kriz ardından Arjantin ve Brezilya olmak üzere tüm Latin Amerika ülkelerinde kendisini göstermiştir. Bu ekonomik kriz çeşidi literatürde Tekila Krizi olarak adlandırılmaktadır.”³⁹

Tekila Krizi, Meksika 'da ulusal para peso'nun devalüe edilmesi ile başlamıştır. Ulusal para Peso'nun devalüe edilmesi ile Arjantin dış ticaret açığı her geçen gün hızla artmıştır. Arjantin Merkez Bankası tüm müdahalelerine rağmen krizin başlamasını engelleyememiş, ülke kısa süre içinde bir dar boğaza sürüklenmiştir.

³⁸ Canan Sancar, **Finansal Serbestleşme Sonrasında Latin Amerika, Meksika, Güneydoğu Asya ve Türkiye'de Yaşanan Krizler, Nedenleri ve Uygulanan IMF Tipi İstikrar Programlarının Sonuçları**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Araştırma Makalesi, Şubat 2009, s.5

³⁹ HANDE Çan, **Finansal Krizler ve Kırılgan Ekonomiler Üzerindeki Etkileri**, Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı:22, Mart 2016, s.199-217

Tablo 9
1955-1993 Meksika Kişi Başı GSYH ve TÜFE oranları

Yıllar	Kişi Başı GSYH (%)	TÜFE(%)
1955 - 1972	3,1	3,9
1972 - 1981	3,6	20,6
1981 -1988	-2	86,2
1988 - 1992	1,5	21,1
1993	-1,2	9,7

Kaynak:

https://www.gtb.gov.tr/data/5a2142bbddee7d7fa0d28759/GTB_EKONOM%C4%B0%20SUNU_MU_30.11.2017.pdf E.T. (30.02.2019)

Meksika hükümeti, bu finansal krizden kendisini kurtarmak için sıkı para ve maliye politikaları uygulamıştır. Tablodan da anlaşılacağı üzere, 1982’de etkisini en derin hissettiren yıllarda Meksika ekonomisi, bu borç krizine karşılık üç yıllık kalkınma planı uygulamıştır. Fakat 1988 yılına kadar iyileşme seyri gösteren ekonomi başarılı olamamış, 1993 yılı itibari ile kendisini yeniden bir ekonomik kriz içerisinde bulmuştur.

Tablo 10
Meksika’nın Enflasyon Oranı (1990-1998) TÜFE %

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Enflasyon Oranı	26,7	22,7	15,5	9,8	7,0	35,0	34,4	20,6	15,9

Kaynak: Dünya Bankası, IMF, International Financial Statistics.

1990 yılından 1994 yılına gelinceye kadar enflasyon oranı azalan bir seyir göstermiş olsa da, ekonomik krizin etkisi ile 1995 yılında %35 seviyelerine ulaşmıştır. Bu yıl itibari ile 1998 yılına gelinceye kadar eski seyrine kavuşamamıştır.

TÜFE, yüzdesel olarak 1988 yılına kadar en yüksek seyrini göstermiş ve yüzde 86,2 düzeyine ulaşmıştır. TÜFE’deki bu ciddi artış, enflasyon baskısını arttıracak ve her geçen gün mal ve hizmet fiyatları artacak anlamına gelmektedir.

Tablo 11

Latin Amerika Ülkelerinde Kişi Başına GSYH Değişmeler% (1982-1990)

Ülkeler	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Arjantin	-7,2	1,1	0,9	-5,9	4,4	0,5	-4,4	-6,7	-2,5
Latin Amerika	-3,5	-5,0	1,2	1,3	1,3	0,7	-1,5	-1,0	-2,9

Kaynak: http://www.memursen.org.tr/multimedia/arge/Turkiye_GSYH_Gelismesi_Sonuc.pdf
E.T. (01.03.2019)

1980 yılı sonrasında tüm dünyada finansal serbestleşme hareketlerinin hız kazandığı dönemde Latin Amerika ülkelerinde genel itibari ile baktığımızda GSMH’ında düşme eğilimi gözlenmektedir.

1982 yılında %-3,5 olan GSMH 1983’te %-5, 1990 yılına gelindiğinde %-2,9 olarak görülmektedir. Bu yıllar itibari GSMH’nın her zaman negatif değer düzeyinde seyrettiği gözlenmektedir.

“Latin Amerika ülkelerinin 1980 yılları itibari ile yaşamış oldukları Tekila krizi nedeni ile 1990’lı yıllara gelinceye dek, ekonomisi en düşük seviyede büyüyen ülkeler olarak tarihe geçmiştir. Literatüre kayıp on yıl olarak yerleşmiştir. Bu yıllar itibari ile her ne kadar Merkez Bankası tarafından ekonomik yaptırımlar ve yeni reform paketleri açıklanmış olsa dahi, Latin Amerika ülkeleri tüm bu ekonomik buhran ortamından kolaylıkla sıyrılamamış, dünyanın diğer yükselen ekonomilerden oldukça geride kalmışlardır.”⁴⁰

⁴⁰ Ece Çil Öztürk, **Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ülkeleri**, Dış İşleri Bakanlığı, Daire Başkanlığı, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı: 20, Nisan 2012, s. 24

Tablo 12

Bölgelere Göre Büyüme Karşılaştırması (Yıllık Büyüme Oranı %)

	1965-1980	1980- 1989	1990-2000
Dünya	4,1	3,1	2,6
Latin Amerika	6,1	1,6	3,3
Sahra Altı Afrika	4,2	2,1	2,4
Doğu Asya	7,3	7,9	7,2
Güney Asya	3,7	5,1	5,6
OECD Ülkeleri	3,8	3,0	2,4

Kaynak:

https://www.gtb.gov.tr/data/5a4fbca9ddee7d1fa8b6c0aa/GTB_EKONOM%C4%B0%20SUNU_MU_05.01.2018.pdf E.T. (01.03.2019)

1965-1980 yılları arasında tüm Dünya ülkeleri ortalama %4,1 oranında büyüme seyri gösterirken, Latin Amerika ülkeleri %6,1 oranında büyüme seyri göstermiştir. Bu yıllar itibari ile Latin Amerika ülkeleri Dünya ortalamasının üzerinde kalmıştır. Fakat 1980-1989 yılları itibari ile baktığımızda Dünya ortalaması %3,1 oranında büyüme oranına sahipken, Latin Amerika ülkeleri tüm dünyanın yalnızca yarısı oranında %1,6 oranında büyüme seyri gösterebilmiştir.

Bu yıllar arasında Latin Amerika ülkeleri tüm Dünya’da egemen olan finansal serbestleşme hareketlerine uyum sağlayamamış. Bu nedenle büyüme oranı oldukça düşük düzeyde kalmıştır.

1990-2000 yılları arasında bu olumsuz durumu biraz olsun düzeltmiş ve %3,3 ile tüm dünya ortalamasının üzerine çıkmıştır. Fakat yine de büyüme oranı Doğu Asya ülkelerindeki büyüme oranı %7,2’nin yarısı kadar altında kalmıştır. Ekonomisini tam anlamında iyileştirememiş olduğu gözlemlenmektedir.

“Bankacılık sektörünün reforme edilmesiyle ve sıkı para ve maliye politikası uygulamalarıyla Meksika Hükümeti istikrara kavuşmuş, büyüme hızı 1997’de 6,8 olmuş, enflasyon 1996 sonunda yüzde 34,4, 1997’de yüzde 20,6, 1998’de yüzde 16’ya inmiştir.

2000 yılı sonu itibariyle enflasyon oranı yüzde 2,5 düzeyindedir. 2000 yılı büyüme oranı ise yüzde 6,5'tir."⁴¹

1994 yılında etkisini göstermeye başlayan ve başta Arjantin olmak üzere Latin Amerika ülkelerine yayılan ekonomik kriz, 2000'li yıllara gelindiğinde ancak normal düzeyine kavuşabilmiştir.

1.5.3 Asya Krizi

Literatürde Asya Krizi olarak bilinen, 1997 yılında Tayland'da başlayan ve başta Singapur, Hong Kong ve Tayvan olmak üzere Asya ülkelerinin etkisi altına alan ekonomik krizdir.

Kriz başta Asya ülkelerinde kendisini göstermiş olsa da, sonraki yıllarda tüm dünya ekonomilerine etkisi yayılmıştır. Bu ekonomik krizin çıkabileceğini ve bu denli hızla yayılabileceğini öngören çok az sayıda iktisatçı bulunmaktadır.

“2008 Nobel Ekonomi Ödülü'nü kazanan Krugman, Asya Krizi'ne birçok çalışmasında büyük ölçüde yer vermiştir. Krugman'a göre Asya ülkelerinde yaşanan bu ekonomik krizin en önemli nedeni, tasarrufların yatırımlara dönüşme büyüklüğüdür. Bu şekilde ekonomik kalkınma sağlanamaz ve ekonomi ister istemez bir ekonomik kriz ortamına sürüklenecektir. Yine Krugman 1994 yılında yayınlamış olduğu bir çalışmada doğal kaynaklar ve insan gücünün maksimum düzeyde kullanılması gerektiğini savunmuştur. Tüm bu şartların bulunduğu bir ortamda ekonomik kriz kaçınılmazdır.”⁴²

1990'lı yılların başına gelinceye kadar ciddi bir büyüme ivmesi kazanan Asya bölgesindeki tüm ekonomiler ciddi bir büyüme ivmesi kazanmışlardır. Fakat bu büyüme ivmesi yüksek faiz oranları ve dolayısı ile sıcak paranın ülkeye akışı ile sağlandığından çok sağlıklı bir büyüme olduğu söylenememektedir.

⁴¹ Aslan -Terzi, s.398

⁴² Murat Kaykusuz, **Geçmişten Günümüze Finansal Krizler (1619-2014)**, 7. Baskı, İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Haziran 2014, s.213

“1997 Asya Krizi, 1997 yılında Tayland’ın parasını devalüe etmesi ile başlamıştır. Ardından Güney Kore, Endonezya, Malezya gibi ülkelerde de devalüasyon kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu krizin bu denli büyük olması ve bu denli kısa sürede yayılmasının en temel nedeni Asya ülkelerinde yabancı yatırımların çok fazla olması ve bu yatırımcıların ekonomide bir belirsizlik olduğunda hızla ülkeden kaçmasından kaynaklanmaktadır. 1997 yılına gelinceye kadarki süreçte Asya ülkelerinde bulunan ciddi yatırım imkânı yabancı yatırımcıları bu ülkelere hızla çekmiştir. Düşük faiz oranı ile borçlanma, devlet teşvikleri gibi nedenler, yabancı yatırımcıları hızla Asya ülkelerine çekmiştir. Bu gibi nedenlerde Asya ekonomilerinde her geçen ekonomi büyüme ivmesi göstermiştir. 1997 yılına gelindiğinde ise yabancı ülkelere gelen sermaye hızla ülkeyi terk etmiştir.”⁴³

1997 Asya Krizinden en kazançlı çıkan ülke ABD’dir. Yabancı sermaye, Asya ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz nedeni ile çöken finansal sistemden kaçarak, ABD’nin güçlü finansal sisteminde kendisine yeni yatırım alanı bulunmuştur.

Tablo 13
Gelişmiş Asya Ülkelerinde Temel Ekonomik Göstergeler

	Reel GSMH Büyüme		Enflasyon		Kamu Kesimi Fazlası	
	1990-96 Ortalama	1996	1990-96 Ortalama	1996	1990-96 Ortalama	1996
Endonezya	7,3	8,0	8,6	6,4	-0,2	0
G. Kore	7,7	7,1	6,4	4,9	-0,5	0,2
Malezya	8,8	8,6	4,0	3,6	-0,4	-0,5
Filipinler	2,8	5,7	10,7	8,4	-2,2	-0,5
Tayland	8,5	5,5	5,1	5,9	5,9	1,5

Kaynak: Aydan Kansu, Döviz Krizleri: Türkiye 1994 ve 2001 Krizlerinin Döviz Krizi Modelleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, s. 144.

⁴³ Engin Büşra, **Gelişmiş ve Yükselen Piyasalarda 1990 Sonrası Görülen Finansal Krizler ve Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Dış Ticaret ve Avrupa Birliği Programı, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 19, Nisan 2007, s. 43

1960 yıllarından itibaren hızla gelişme seyri gösteren Asya ekonomileri, başlangıçta, gelişmiş olan tüm ülkelerden çok daha fakir bir durumdadırlar. Kore, Tayland ve Endonezya kendi para birimlerini dolara bağlamışlardır. Daha fazla ticari ilişki içinde oldukları Japon Yen'ine paralarını bağlamayı tercih etmemişlerdir. Dolayısı ile dolardaki bir artış veya azalış Asya ülkelerinin de dikkatini çekmektedir.

Asya ekonomileri, 1960'lı yıllardan itibaren hızla büyümesine rağmen, bu büyüme üretkenlik göstermeyen, tamamen ithal ikame ikameciler yöntemi ile kaydedilen bir büyüme seyridir.

1997 yılında, Asya Krizinin ilk kendisini gösterdiği yer Tayland olmuştur. Tayland para birimi baht, dolara endeksli olduğundan baskı altında kalmıştır. Bu baskı, ulusal para biriminin aşırı değerlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ülkeye doğrudan giriş yapan yabancı sermaye ülke ulusal parasında değerlenmeye neden olmuştur.

1997 yılındaki bu devalüasyon baskısı, Tayland ekonomisini serbest dalgalanan kur sistemine geçiş yapmasına neden olmuştur. Tayland bahtı, dolardan serbest bırakılıp, piyasada serbest dalgalanan kur sistemine geçilmiştir. Yatırımcılar hızlı bir şekilde, güvenli gördükleri başka ekonomik limanlara kaçmışlardır. Gayrimenkul sektöründe hızla çöküşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Verilen kredilerin hacmi düşmüş, geri ödenemeyen krediler artmıştır.

“Güney Asya Krizi, etkilediği ülkelerde ekonomilerin küçülmesine, borsaların çökmesine, işsizliğin artmasına, uluslararası alanda kredi akışının hızla düşmesine, şirketlerin ve bankaların iflaslarına, ulusal ve uluslararası piyasalarda faiz oranlarının hızla yükselmesine ve uluslararası düzeyde ticaret hacminin düşmesine neden olmuştur.”⁴⁴

1997 yılında başlayan ve özellikle Asya kıtasını etkisi altına alan bu ekonomik kriz, ancak 1999 yılının ortalarına gelindiğinde biraz olsun durulmuş, ülke ekonomileri toparlanmaya başlamışlardır.

⁴⁴ Şevki Özbilen, Küresel Mali Kriz ve IMF Politikalarının Ulusal Mali Sisteme Etkileri, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/sevki1.pdf>, E.T. (19.02.2019)

“Uluslararası piyasalardaki çalkantıların 1999 yılı ortalarında durulmaya başladığı görülmektedir. Bu olumlu gelişmede, IMF’nin yanında sanayileşmiş ülkelerin de sağladığı mali destek programlarının önemli rolü olmuştur.”⁴⁵

1.5.4 Rusya Krizi

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Rusya’da gerçekleştirilen en önemli reform sermaye hareketlerinin, uluslararası serbest ticaretin artırılması şeklinde olmuştur. Rusya’nın serbestleşme ve liberalleşme yönündeki engelleri kalkmış, Rusya ekonomisi serbest ekonomiye geçmiştir. Bu serbestleşme beraberinde özelleşme hareketlerini zorunlu kılmış ve devlet işletmeleri özel sektör eline bırakılmaya başlanmıştır.

“Özelleştirme sürecinin ilk aşamasında (1992-1995 yıllarında) tarım, hizmet ve sanayi sektörlerindeki küçük ve orta ölçekli işletmeler özel girişimcilere verilirken, ikinci aşamada (1996 yılında) devlet kontrolündeki bazı büyük ve karlı işletmelerin yönetimi, bütçe açıklarını finanse etmek amacıyla, alınan krediler karşılığı (loan-for-share) bankalara satılmıştır. 1997 yılında başlayan üçüncü aşamada ise devlet kontrolündeki işletmeler belirli ön hazırlık aşamalarından sonra tek tek (case-by-case) satışa çıkarılmaya başlanmıştır. 1997 yılı sonu itibariyle Rusya’daki toplam işletmelerin yaklaşık yüzde 80’inin özel sektöre ait olduğu tahmin edilmektedir.”⁴⁶

Rusya, 1991 yılında serbestleşme ve özelleşme hareketlerinin başlaması ile 1997 yılına gelinceye kadar süreçte ekonomisi her geçen gün iyiye giden bir süreçtedir. Fakat serbestleşen ülke ekonomisi, her geçen gün ülkeyi ekonomik risklere karşı daha açık hale getirmektedir. Tüm bunların dışında, 1998 yılına gelinceye kadar ülke ekonomisinin olağan seyrinde olduğu gerçeği göz ardı edilemez bir gerçektir.

⁴⁵ Aslan -Terzi, s.402

⁴⁶ Zafer Mustafaoğlu, **Rusya Krizi Ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri**, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Konjonktür Dairesi, Nisan 2011, s.17

Tablo 14
Rusya Federasyonu Cari İşlemler Dengesi (Milyar USD)

	1994	1995	1996	1997
İhracat	67,8	82,7	90,5	88,7
İthalat	50	61,9	67,4	71,3

Kaynak: Ayşe Oya BENLİ, Rusya Federasyonu Ülke Raporu, Nisan 2001, Ankara

1994 yılından 1996 yılına gelinceye kadar ihracat her yıl artan bir seyir halindedir. 1996 yılından, 1997 yılına gelinceye kadar ihracatın bir nebze azalmış olmasının en temel nedeni, Rusya'nın ihracat yaptığı en temel ülkeler olan Asya ülkelerinin, bu yıllarda ciddi bir ekonomik kriz içinde olmasındandır.

Rusya'nın, ithalata dayalı bir ekonomisinin olması, ekonomide her ne durgunluk olursa olsun ithalatının azalması ile sonuçlanmamış, aksine 1994 yılından 1997 yılına gelinceye kadar artış göstermiştir.

1997 yılında Asya ekonomilerindeki krizin patlak vermesi, ister istemez Rusya ekonomisini de etkilemiştir. Asya ülkelerinde yaşanan bu kriz dolayısı ile Rusya'dan da yabancı sermayedeki kaçış başlamıştır. Bu her geçen gün devalüasyonların çıkmasını kaçınılmaz kılmıştır. 1998 yılına gelindiğinde Rusya kendisini bir ekonomik kriz içerisinde bulmuştur.

Tablo 15
Kriz Sürecinde Rusya'nın Ekonomik Verileri

Değişkenler	1996	1997	1998
Büyüme Oranı(%)	-3,4	0,9	-4,9
Enflasyon Oranı(%)	21,8	11	84,4
İşsizlik Oranı(%)	9,6	10,81	11,89
Cari Açık/ GSYİH	2,7	-0,02	0,08

Kaynak: Prof. Dr. Suat OKTAR, Serhat YÜKSEL, 1998 Yılında Rusya'da Yaşanan Bankacılık Krizi Ve Öncü Göstergeleri, Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, Yıl 2015, Sayı 2, S. 327-340

Büyüme oranı yakın tarihin en dip noktalarını görmüş, enflasyon oranı yüzde 11 seviyesinden yüzde 84,4 seviyesine çıkmıştır. İşsizlik oranı yüzde 11,89 seviyesini göstermiştir.

Tüm bu ekonomik sıkıntılar Rusya'yı IMF'ten borç almaya sorunlu bırakmıştır. 1998 yılında IMF'ten alınan borç ile dış borçlar kapatılmaya çalışılsa da ekonomik krizden çıkış mümkün olmamıştır.

1.5.5 Latin Amerika Krizi (Brezilya)

1980 yılı itibari ile diğer Latin Amerika ülkeleri Arjantin ve Meksika'da başlayan ekonomik krizin, Brezilya'ya etkilemesi kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Burada ele alınacak olan bölüm ise Brezilya ekonomisinin yaşadığı bu ekonomik kriz sürecidir.

Brezilya 1989 yılına gelinceye kadar yıllık enflasyon oranı yüzde 100'ü aşmıştır. Fiyat seviyesinin bu denli artmış olması, ekonomiye olan güveni sarsmış ve ülkeye olan yabancı yatırımları her geçen gün azaltmıştır. Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi para basma yolu ile faiz oranları arttırılmıştır.

Brezilya Hükümeti her ne kadar çeşitli kalkınma planları uygulamaya koymaya çalışsa da, hiçbirinde başarılı olamamıştır. 1994 yılında uyguladığı Real Planı'nın asıl başarısı enflasyon oranını düşürmek ile sınırlı kalmıştır. Asya krizinin etkileri Brezilya'ya kadar yansımış. Özellikle Brezilya başta olmak üzere tüm Latin Amerika ülkelerine kriz etkisi yayılmıştır.

“Ağustos 1998'de Rusya'nın dış borçlarını ertelediğini ilan etmesinin ardından, yatırımcıların gelişmekte olan ülkelere açtıkları pozisyonları yeniden değerlendirme yoluna gitmesiyle birlikte, ilk dikkat çeken ülke, bütçe ve cari işlemler açıklarıyla, Brezilya olmuştur. Brezilya krizinin ortaya çıkış nedeni bütçe disiplininin sağlanamaması ve süregelen cari açığın kısa vadeli sermaye girişleri ile finanse edilmesidir. Bu bağlamda, Brezilya krizi, finansal bir krizden çok sürdürülemez maliye politikasının yol açtığı bir para krizidir.”⁴⁷

⁴⁷ Ömer Veysel Çalışkan, **Uluslararası Finansal Krizler, Ekonomik Yaklaşım**, Cilt:14, Sayı:44-46, Ankara 2003

1.5.6 2008 Krizi

2000’li yılların başından itibaren, düşük faiz oranı ve düşük enflasyon oranı gibi olumlu gelişmeler ile ABD hükümeti her geçen gün, güvenli bir ortamda, yükselen bir ekonomik gelişme seyri göstermekteydi.

2008 yılına gelindiğinde ise, FED’in faiz oranlarını her geçen gün düşürme kararı alması ile konut fiyatlarındaki hızlı düşme yatırım amaçlı konut talebini her geçen gün arttırdı. Hane halkı üyeleri bir gün taşınmaz bu malların fiyatının artacağını düşündüğünden, düşük faiz oranları ile kredi çekmeye başlamışlardır. Gelir durumu yüksek/düşük olması fark etmeksizin düşük faiz ile verilen krediler, 2008 yılının Eylül ayına gelindiğinde ödenemez hale gelmiştir. Ödenemeyen krediler her geçen gün büyümesine ve kredi ve gayrimenkul balonu oluşmasına neden olmuştur.

Ödenemeyen kredilere, bankalar türev piyasalarda kendilerine sığınak aramışlardır. Türev piyasalarda işlem yaparak, riskleri dağıtmaya çalışmışlardır.

2008 Ekonomik Krizi hiç kuşkusuz, kapitalist sistemin getirmiş olduğu ve etkisi gelişmiş/gelişmekte olan tüm ülkelerde etkisi olan krizdir. Bu krizin dünyada bu denli hızlı yayılmasının en büyük nedeni, sermaye hareketlerinin serbestleşmesidir. Bundan öncesinde yaşanan, dünyayı etkileyen tüm ekonomik krizlerde sermaye hareketleri bu denli serbest değildir. Dış ticaret bu denli yaygınlaşmış değildir.

Tablo 16
2008 Krizinin Dünya Ekonomilerine Etkisi (%)

Dünya	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyüme	4	4	1,5	-2,2	4,1	2,9	2,5
Enflasyon	3,7	4,1	6	2,4	3,7	4,9	3,9
Ticaret Artışı	9,2	8	3,1	-10,6	12,5	6	2,5

Kaynak: <http://www.mahfiyegilmez.com/2013/04/kuresel-krizin-neresindeyiz.html> E.T. .
(03.03.2019)

Yukarıdaki tablodan da inceleyebileceğimiz gibi, tüm dünyadaki büyüme oranı 2008 yılında yüzde 1,5 iken 2009 yılına gelindiğinde ekonomik krizin baş göstermesi ile yüzde -2,2 düzeyine düşmüştür. Büyüme oranının düşmesi ile mal ve hizmet talebi

düşmüş, talebin düşmesi ile de enflasyon oranı düşmüştür. Enflasyon oranı yüzde 6'dan yüzde 2'ye gerilemiştir. Dünya ticareti yüzde 10,6 seviyesine gelerek, bir önceki yıl yüzde 3,1 seviyesine göre ciddi gerilemiştir.

Tablo 16
2008 Krizinin Gelişmiş Ülkelerin Ekonomilerine Etkisi(%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyüme	3	2,8	0	-3,5	3	1,6	1,2
Enflasyon	2,3	2,2	3,4	0,1	1,5	2,7	2
Ticaret Artışı	7,7	5,5	1	12,4	11,5	4,7	1

Kaynak: <http://www.mahfiegilmez.com/2013/04/kuresel-krizin-neresindeyiz.html>

E.T. (03.03.2019)

Tablo 17'den inceleyebileceğimiz gibi, gelişmiş olan ülkelerde büyüme oranı her geçen gün düşmüş 2006 yılından 2009 yılına gelindiğinde negatif rakamlara ulaşmıştır. Büyüme oranı anlamında tarihin en kötü dönemleri gelişmiş ülkelerde 2009 yılında görülmektedir. Büyüme oranı, 2009 yılına gelindiğinde -%3,5 seviyesi ile yakın tarihin ilk negatif değerlerini görmüştür. Bu küçülmenin en temel nedeni 2008 krizidir. Enflasyon oranı 2008 yılında %3,4 oranı ile en yüksek seviyelerini görmüş, ticaret artışı ise 2008 yılında hiç bir artış göstermemiş aynı seyrini sürmüştür.

Tablo 17
2008 Krizinin Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomilerine Etkisi

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyüme	8,3	8,8	6,1	2,7	7,6	6,4	5,1
Enflasyon	5,5	6,5	9,2	5,1	6	7,2	5,9
Ticaret Artışı	12,3	14,8	8,4	-8,3	14,8	8,6	4,9

Kaynak: <http://www.mahfiegilmez.com/2013/04/kuresel-krizin-neresindeyiz.html>

E.T. (03.03.2019)

Bu iki tabloyu da karşılaştırarak incelediğimizde gelişmiş olan ülkelerin gelişmekte olan ülkelere göre 2008 krizinden daha çok etkilendiklerini anlarız.

Gelişmiş olan ülkelerde büyüme oranı her geçen gün düşmüş 2006 yılından 2009 yılına gelindiğinde negatif rakamlara ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde de büyüme oranı yaklaşık dörtte biri kadar düşmüş fakat negatif rakamlara ulaşamamıştır.

Enflasyon oranı gelişmekte olan ülkelerde etkisini daha fazla göstermiş, 2006'dan 2008 yılına gelindiğinde yaklaşık %100 artış göstererek %5,5 seviyesinden %9,2 seviyesine gelmiştir.

Ticaret Artışı gelişmekte olan ülkelerde 2008'den 2009 yılına gelinceye kadar ciddi azalış göstermiştir. 2008'de %8,4 olan ticaret artışı 2009'da %-8,3 seviyelerine inmiştir.

Tablo 18
Seçili Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2007)

Ülke	2007	Ülke	2007
Türkiye	4,7	İsveç	3,3
İngiltere	3,4	Danimarka	1,6
Almanya	3,3	Hollanda	3,9
Fransa	2,3	İtalya	1,7
Kanada	2,2	İspanya	3,5
Avustralya	3,8	Japonya	2,2
İsviçre	3,8	Rusya FED.	8,5
Norveç	2,7	Çin	14,2

Kaynak: The World Bank, "GDP growth(annual %)",
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1> adresindeki verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 19'dan inceleyebileceğim gibi 2008 Krizinde GSYİH oranları en düşük oran %1,6 ile Danimarka'dır. Ardından %1,7 oranı ile İtalya gelmektedir. Çin %14,2 oranının ile en iyi seviyedeki yerini korumaktadır. Çin'in bu denli yüksek GSYİH oranına sahip olmasının nedeni ihracat gelirlerinin fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye %4,7 oranı ile orta seviyelerde GSYİH oranına sahip ülke konumundadır. Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olmasından dolayı GSYİH yine orta seviyelerde

seyretmektedir. 2008 yılına gelindiğinde Türkiye ekonomik krizden ciddi etkilenmiştir. Tablo 20'deki verilerden yararlanarak bu sonucu çıkartılabilmektedir.

Tablo 19
Seçili Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2008)

Ülke	2008	Ülke	2008
Türkiye	0,7	İsveç	2,2
İngiltere	-0,8	Danimarka	-0,8
Almanya	1,1	Hollanda	1,8
Fransa	-0,1	İtalya	-1,2
Kanada	0,7	İspanya	0,9
Avustralya	3,8	Japonya	-1
İsviçre	2,2	Rusya FED.	5,2
Norveç	0,1	Çin	9,6

Kaynak: The World Bank, “GDP growth(annual %)",
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1> adresindeki verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 19 ve Tablo 20’de 2007’den 2008 yılına gelindiğinde dünya üzerindeki ülkeler itibari ile GSYİH oranları gösterilmektedir.

2007 yılında GSYİH oranı negatif olan hiçbir ülke yokken, 2008 yılına gelindiğinde krizin tüm ülke ekonomilerini etkilemiş olduğu gözlenmektedir. Dönemin en büyük ticaret hacmine sahip olan Çin bile %14,2 düzeyinden %9,6 düzeyine inmiştir.

“2008 Krizi tüm dünya ekonomilerini derinden etkileyen bir ekonomik krizdir. Dünya ülkeleri ekonomik işlemlerini sekteye uğratmadan devam etmek amacıyla birçok yenş reform paketleri uygulamış olsa da, reform paketlerinin etkileri ancak 2009 yılının son çeyreğinde görülebilmiştir.”⁴⁸

⁴⁸ Mustafa Özer, *Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2009, s. 44-49

Tablo 20
Seçili Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2009)

Ülke	2009	Ülke	2009
Türkiye	-4,8	İsveç	-5,0
İngiltere	-5,2	Danimarka	-5,7
Almanya	-5,1	Hollanda	-3,7
Fransa	-3,1	İtalya	-5,5
Kanada	-2,8	İspanya	-3,8
Avustralya	1,6	Japonya	-5,5
İsviçre	-1,9	Rusya FED.	-7,8
Norveç	-1,6	Çin	92

Kaynak: The World Bank, “GDP growth(annual %)”,
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1> adresindeki verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 21’den inceleyebileceğimiz gibi, 2009 yılına gelindiğinde ekonomik kriz etkisinin hala sürmekte olduğu ve etkisinin en ciddi düzeyde olduğu ülke ekonomilerinin GSYİH oranlarından anlaşılabilir.

“Kapitalist sistemdeki hemen hemen bütün ülkelerde krizin etkilerinin en fazla hissedildiği yıl 2009 yılı olmuştur. Bunun en temel nedeni 2008 krizinin etkisinden kısa sürede kurtulamamış olmasıdır.”⁴⁹

“Yaşanılan krizle dış ticaret açıkları, yüksek enflasyon oranı, bütçe açıkları gibi makroekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Sorunları serbestleşme ve liberalleşme yolu ile çözmek isteyen birçok gelişmiş ülke için ekonomik kriz ortamı kısa sürede düzelenmemiştir. Kırılgan bir yapıya sahip olan ekonomi nedeniyle bankacılık sektörü de bu ekonomik krizden nasibini almıştır.”⁵⁰

⁴⁹ Kaykusuz, s.326

⁵⁰ Can Coşkun Aktan ve Hüseyin Şen, Ekonomik Kriz Nedenler ve Çözüm Önerileri, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Sayı:42, İstanbul 2001, s.44-46

Tablo 21
Seçili Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2010)

Ülke	2010	Ülke	2010
Türkiye	9,2	İsveç	6,6
İngiltere	1,7	Danimarka	1,6
Almanya	4,0	Hollanda	1,5
Fransa	1,7	İtalya	1,7
Kanada	3,2	İspanya	-0,2
Avustralya	2,1	Japonya	4,7
İsviçre	3,0	Rusya FED.	4,5
Norveç	0,5	Çin	10,4

Kaynak: The World Bank, “GDP growth(annual %)”
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1> adresindeki verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 22’den inceleyebileceğimiz üzere, ülke ekonomilerinde ekonomik kriz etkilerinin daha azaldığı, ülkelerin GSYİH oranlarının artan bir ivme gösterdiğini görebiliriz.

Türkiye üzerinden değerlendirecek olursak, 2009 yılında -4,8 olan GSYİH oranı 2010 yılına gelindiğinde 9,2 oranına yükselmiştir. Aynı şekilde İngiltere, Fransa, Kanada gibi ülkelerde de GSYİH oranı 2010 yılında, 2009 yılına göre artış göstermiştir.

Tüm bunlara artı olarak, krizin gelişmekte olan ülkelere de bu denli etkili olmasının nedeni, bu ülkelere akan sıcak para akımıdır. Gelişmekte olan ülkelere akan sıcak para azaldığında ekonomi daralır. Dış ekonomik denge sarsılır. Bu yolla gelişmekte olan ülke ve gelişmiş ülke fark etmeksizin domino etkisi ile tüm dünya ülkeleri ekonomik kriz ortamına sürüklenir.

“2008 krizinin bütün önceki krizlerden farkı, bunun tam anlamıyla bir küresel kriz olması ve dünyadaki bütün ülkeleri etkilemiş olmasıdır.”⁵¹

⁵¹ Eğilmez, s.69

2. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ

Türkiye’de yaşanan herhangi bir kriz döneminde, bu kriz ortamından ilk etkilenen sektör bankacılık sektörü olmuştur. Bu bağlamda uzun yıllardır bankacılık sektörü üzerinde bir çok araştırma yapılmış ve bu sektör üzerinde güçlü ekonomi programları uygulanmıştır.

Çalışmamızın bu bölümünde, bankacılık sektörünün gelişimi ve yapısı ele alınarak, bankacılık sektörünün karşılaştıkları riskler incelenecektir. Artı olarak Türkiye’de bankacılık sektöründe yaşanan finansal krizler açıklanacaktır. Bu finansal krizlerden alınan dersler ile genel sonuçlar çıkartılacaktır.

Ülkemizde bankacılık faaliyetlerinin temelleri Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır. Fakat bu dönemde bankacılık istenilen kadar geliştirilememiştir.

1923 Cumhuriyetin ilanından sonrasında ekonomik durgunluk döneminden sıyrılmaya başlanılan durumda bankacılık sektörüne ciddi ihtiyaç duyulmuş ve yeni bankaların açılmasına ön ayak olunmuştur.

“Savaştan yeni çıkmış olan yorgun bir milletin ve toparlanmaya ihtiyacı olan zayıf durumdaki yeni bir devletin kalkınmasını sağlamak amacıyla ülkede tüccar, çiftçi, sanayici ve işçi kesiminden oluşan delegelerin katılımıyla 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi düzenlenerek ülkenin geleceği için çok önemli kararlar 29 alınmıştır.”⁵²

Alınan en önemli karar tarım sektörünü yeniden canlandırmaya yönelik adımlar atmak ve tarım sektörünü canlandırmaya yönelik kararlardır. Buna ek olarak alınan ikinci en önemli karar, ticarete ilişkin olmuştur.

“Kongrede alınan bir diğer karar ticarete yönelik olmuştur. Kongreye katılan tüccarlar bir ticaret bankasının kurulması talebinde bulunmuşlar, bunun neticesinde 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk özel sektör bankası olan Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Bu gelişmenin ardından kongrede bir sanayi bankasının da kurulmasına

⁵² Türkiye Bankalar Birliği, 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği, s. 3.

yönelik alınan karar neticesinde 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.”⁵³

“1933 yılında Belediyeler Bankası ve Sümerbank, 1935 yılında Etibank, 1938 yılında T. Halk Bankası (Halk Bankası ve Halk Sandıkları) ve Denizbank kurulmuştur.”

“1944’te Yapı Kredi Bankası, 1946’da Türkiye Garanti Bankası, 1948’de Akbank, 1950’de Türkiye Sinai ve Kalkınma ve Yatırım Bankası ve 1955’te Pamukbank kurulmuştur.”⁵⁴

Özellikle 1980 sonrasındaki finansal serbestleşme hareketlerinden sonra, bankacılık sektörü her geçen gün finansal sistem içinde etkin rol almaya başlamış finansal piyasalara bankacılık sektörü hâkim olmaya başlamıştır.

Bu yıllar itibari ile hükümetin bankalara vermiş olduğu yetkiler arttırılmış, bu yetkilerin arttırılması ekonomiyi her geçen gün bir ekonomik kriz ortamına sürüklemeye meyilli hale getirmiştir.

“Türkiye’de geçtiğimiz yirmi yılda bankacılıkla ilgili düzenlemelerde büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. 1980’li yıllardan sonra rekabeti arttırmak ve finansal sistemlerin verimliliğini yükseltmek için bankacılık sektöründe serbestleşme hareketleri ağırlık kazanmıştır. Artan rekabet sonucunda bankalar maliyetlerini düşürmek zorunda kalmış, karlı olmayan şubelerini kapatmış ve personel sayısını azaltmışlardır. Bu türlü önlemler sonucunda bankaların karlılıklarında artışlar meydana gelmiştir.”⁵⁵

Her geçen gün ekonomideki etkinliğini arttıran bankacılık sektörü, aynı zamanda tüm riskleri de beraberinde getirmiştir. Ekonomide oluşan bir finansal durgunluk döneminde Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörü en çok etkilenen sektör durumundadır.

⁵³ Erdoğan Aklin, **İktisat**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992, s. 215.

⁵⁴ Oğuzhan Yılmaz, **Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Kamu Bankalarının Sektör İçindeki Yeri**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2008, s.31

⁵⁵ Müge İşeri, **Son Finansal Krizler Ertesinde Türkiye’de Bankacılık**, 7. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitapevi, Haziran 2004, s.12.

“1990’lı yıllarda ekonomide yaşanan yapısal sorunlar bankacılık sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Az şubeli bankaların birçoğu yeni şubeler açarak kaynak toplamaya çalışmıştır. Bu dönemde enflasyon ve faiz oranları yüksek düzeylerde seyretmiş, döviz cinsinden varlıkların payı artmış, Türk Lirası cinsinden finansal varlıklara olan talep ise yüksek faizle gerçekleşmiştir. 1993 yılının sonlarında hükümetin yanlış ekonomik politikaları ve Hazine ihalelerini iptal etmesi, derecelendirme kuruluşlarının Türkiye’nin kredi notunu düşürmesi, aşırı değerlenen Türk Lirası’nda devalüasyon beklentisi sonucunda 1994 yılında ekonomik kriz ortaya çıkmıştır.”⁵⁶

Türkiye’de 2000 yılının ikinci yarısından itibaren kendini göstermeye başlayan ekonomik kriz nedeni ile bankacılık sektörü ciddi buhran dönemine girmiştir. Özellikle Kasım 2000’de cari işlemler hızla artması ve döviz kurlarının üzerindeki ciddi baskı Türkiye ekonomisi üzerindeki baskıyı daha da arttırmıştır. Şubat 2001 yılına gelindiğinde Türkiye de o güne kadar yaşanmış en büyük kriz kendisini göstermiştir.

Türkiye’nin yaşadığı 2001 Krizi sonrasında birçok yapısal düzenleme ile bankacılık sektörü kırılganlığı azaltılmaya çalışılmıştır. Bankacılık sektöründe yasal düzenlemeler bölümünde bu konuya değinilecektir.

2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISI

Finansal sistemin temelini oluşturan en önemli kurum bankalardır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, gelişme seviyesini artırabilmek için bankalar aktif rol oynarlar. Tasarruf sahiplerine tasarruf yapabilme imkânı, kredi talep edenlere de kredi imkânı sağlarlar.

⁵⁶ Gamze Göçmen Yağcılar, **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**, BDDK Kitapları, Ankara, 2011, s.100

Tablo 22
Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı

	1980	1990	1994	1999
Ticari Bankalar	31	54	55	62
Kamu Bankaları	8	7	6	4
Özel Bankalar	19	25	29	31
Yabancı Bankalar	4	22	20	19
TMSF Bankaları	0	0	0	8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6	10	12	19
Kamu Bankaları	4	3	3	3
Özel Bankalar	2	4	6	13
Yabancı Bankalar	0	3	3	3
Toplam Banka Sayısı	37	64	67	81

Kaynak: TBB WEB Sitesi, Bankalarımız Kitabı 2007, www.tbb.org.tr (21.03.2019)

Tablo 22’de Türkiye’den 1980 yılından 1999 yılına gelinceye kadar bankacılık sektöründe banka sayısı sayısal veriler ile gösterilmektedir.

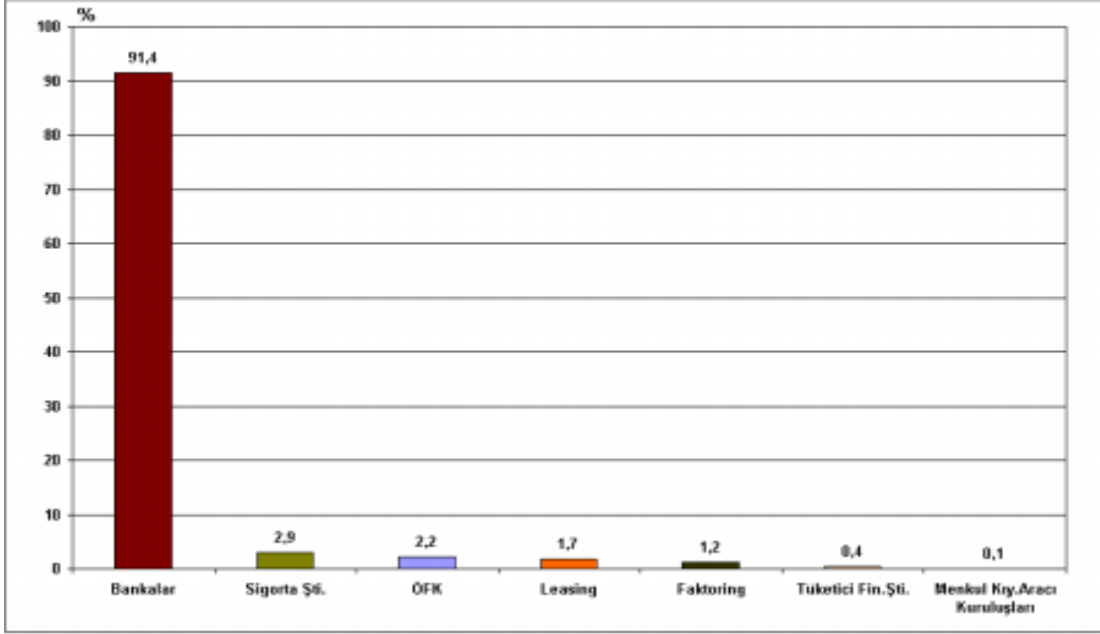
“Piyasa ekonomisine geçilen 1980’li yıllarda uygulamaya konulan yapısal değişiklikler sektörün gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır.”⁵⁷ Tablodan da analiz edilebileceği üzere 1980 yılında 37 olan banka sayısı, 1990 yılına gelindiğinde yaklaşık %100 oranında artarak 64’e yükselmiştir.

1994 yılında Türkiye ekonomisi tarihinin en ciddi krizlerinden birisini yaşamış olmasına rağmen bankacılık sektörü, banka sayısı açısından yaşanan sorundan ders çıkartmamış ve gerek ticari banka sayısı gerek kalkınma ve yatırım bankaları sayısı her geçen gün artmıştır.

⁵⁷ Türk Bankacılık Sektörünün 10 yıllık gelişimi; Türkiye Vakıflar Bankası Planlama ve İktisadi Araştırmalar Grup Yönetmenliği, Sektör Araştırmaları Serisi/no:29;2019

Şekil 4

Finans Sektörünün Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı

Kaynak: BDDK–TCMB, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, Nisan 2005.

“Türkiye’ de, finansal sistemin temelini bankacılık sistemi oluşturmaktadır. Bunun sebebi; finansal kaynakların çok büyük bir bölümünün bankalar tarafından toplanması ve onlar tarafından kullanılmasıdır.”⁵⁸

Şekil 4’ten görülebileceği gibi, 2005 yılında BDDK tarafından yayınlanan Finansal İstikrar Raporundaki analize göre, bankalar finansal sistemin %91,4 ünü oluşturmaktadır.

⁵⁸ Doç. Dr. Muharrem Afşar, **Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi, Ekim 2011

Tablo 23

Finansal Varlıkların Oranına Göre Bir Düzenleme

	FİNANSAL VARLIKLAR TOPLAMI GSYİH (%)					
Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ABD	865,8	890,3	930,9	957,3	867,4	811,9
Japonya	1184,8	1128,4	1162,4	1178,8	1252,6	1163,9
Almanya	718	659,3	745,1	761,1	594,7	601,5
Çin	463,3	454,5	480	594,8	485,7	505,8
Türkiye	131,3	132,8	131,5	146,4	128,1	140,7

Kaynak: Economics Intelligence Unit, Mart 2010

Dünya genelinde bakıldığında Türkiye de finansal kaynakların dağılımı, gelişmiş ülkeler ile yapılan analize göre, çok küçük bir paya sahiptir. Veriler Türkiye de finansal varlıkların, gelişmiş ülkelerdeki finansal varlıklarından oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

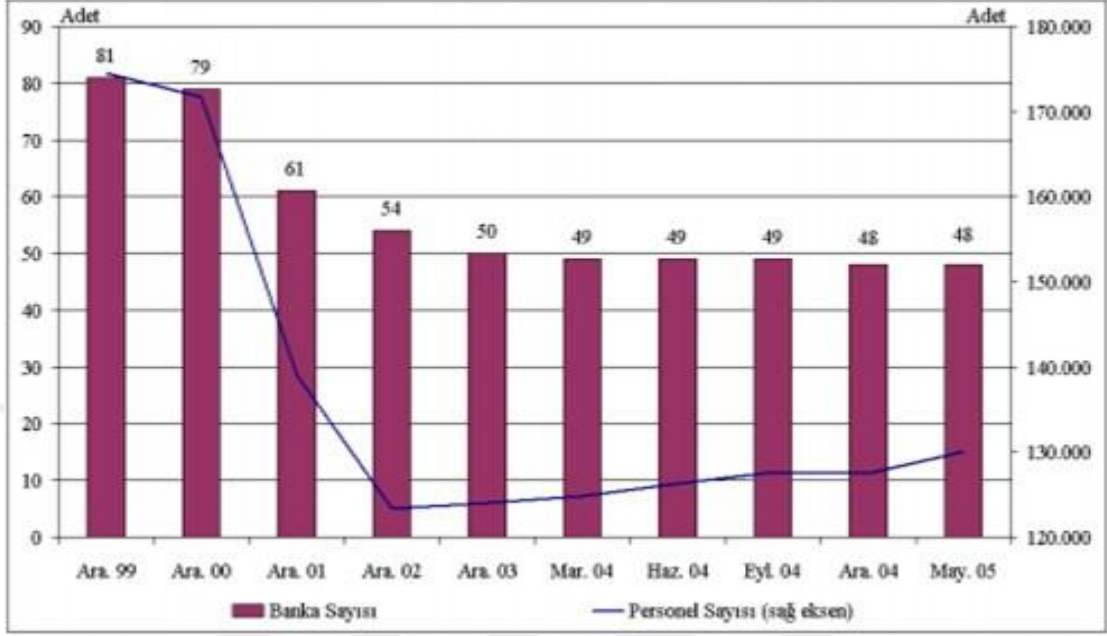
“Türkiye’de özellikle 1980 sonrasında görülen liberizasyona rağmen finansal piyasalarımız uluslararası rekabette yeterli düzeye gelememiştir. Finansal piyasalara bankacılık sektörü hâkim durumdadır. Hükümetlerin bankalara tanıdığı tekelci yetkiler ekonomiyi olumsuz etkilemekte, finansal krizlerin bankacılık ve finans sektörüne hızla yayılmasına neden olmaktadır.”⁵⁹

Bunların dışında Türkiye tek başına değerlendirildiğinde 2004 yılından 2009 yılına gelinceye kadar, az da olsa gelişme seyri gösterdiği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

⁵⁹ Serhan Oksay, **Türk Bankacılık Sisteminin Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi**, Ocak 2003, s.69-70

Şekil 5

Türk Bankacılık Sektöründe Banka ve Personel Sayısının Gelişimi

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Eylül 2018.

Türkiye'deki banka sayısına ve personel sayısı itibariyle BDDK üzerinden alınan rapor incelendiğinde, 1999 yılından 2002 yılları arasında ciddi bir düşüş eğilimi gözükmemektedir. 1999 yılında 81 olan banka sayısı, 2002 yılına gelindiğinde 54'e düşmüştür. Bunun en temel nedeni 2001 ekonomik krizinin kendini göstermesidir.

Türkiye ekonomisinin güçlü olmasındaki en temel kıstas, mali yapısının güçlü olmasından geçmektedir. Ülkede mali yapının temellerini oluşturan bankacılık sektörü, gerek ulusal para kaynakları ile gerek döviz kaynakları ile aracılık görevini yerine getirmektedir.

Dünya genelinde baktığımızda ise, tüm ülkelerde diğer sektörler nazaran her zaman en çok denetlenen sektör bankacılık sektörü olmuştur. Bunun en temel nedeni, bankaların mali yapılarında en küçük bir bozulmanın, ülke ekonomisini en çok etkileyecek sektör olduğunun bilinmesindedir.

“Bankacılık sektörü kolaylıkla kırılabilir ve risk altında çalışan sektördür. Bunun başlıca nedeni banka bilançolarındaki uyumsuzluklardır. Şöyle ki, bankalar

mevduat adı altındaki kısa vadeli fonları uzun vadeli kredi olarak dağıtırlar. Bu da bilançolardaki vade uyumsuzluğuna neden olur. Bankalar kredi, faiz, kur riski hatta yönetici riski gibi farklı risk türleriyle de karşı karşıyadır. Ayrıca banka kontrolünde olmayan çeşitli faktörler (ekonomide ve sektördeki olumsuzluklar gibi.) de söz konusu kırılmanın artmasında yardımcıdır. Dolayısıyla yukarıda söz edilen özelliklere sahip bankaların gözlemlenmesi ve bunu katı kurallara bağlanarak uygulanması şarttır.”⁶⁰

2.2. BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER

Gelişmiş ve gelişmekte olan her ülkede, ülke ekonomik buhran dönemine girdiğinde, hiç kuşkusuz bankacılık sektörü bu ekonomik küçülme döneminden en çok etkilenen sektördür. Bu nedenle bankaların etkin bir şekilde faaliyet gösterebilmeleri ve herhangi bir ekonomik buhran döneminden en az hasar ile kurtulabilmeleri için yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Devlet mümkün olduğunca bu yasal düzenlemeler ile bankacılık sektörü üzerinde her daim müdahale içinde bulunmaktadır.

Bankacılık sektörüne devlet müdahalesi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun kurulması ile daha etkin bir hal almıştır.

“Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu 23 Haziran 1999'da kamu tüzel kişiliğini haiz idari ve mali özerkliğe sahip olarak kurulmuş olup, 31 Ağustos 2000'de faaliyete geçmiştir. Kurumun amacı Bankalar Kanununda gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler yapmak ve bunların uygulanmasını denetmek ve tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmektir. Buna ek olarak bankaların emniyetli bir şekilde çalışmasını engelleyici ve ekonomiye zarar verebilecek faaliyetlerini önlemek, kredi sisteminin etkin çalışmasını temin etmek, sektörün etkinliğini arttırmakla yükümlüdür.”⁶¹

2001 yılında Türkiye tarihinin o güne dek yaşamış olduğu en büyük bankacılık krizi yaşanması ile bankacılık sektörüne yasal düzenlemelerin getirilmesi ihtiyacı

⁶⁰ Ali İhsan Karacan, **Bankalar Kanunu Tasarısı Hakkında Bazı Düşünceler**, Finans Politik & Ekonomi Yorumlar, Ocak 2004, s. 53-55

⁶¹ Evren Bolgün, Doç. Dr. Barış Akçay, **Risk Yönetimi**, Scala Yayıncılık, s.81, İstanbul 2003

doğmuştur. Diğer ekonomik krizler ile karşılaştırıldığında 2001 krizi hem en derin hem de en uzun süren kriz olmuştur. Krizden sonra, hem krizin ekonomik etkilerini gidermek hem de mali yapıyı güçlendirmek amacıyla çeşitli ekonomik programlar geliştirilmeye başlanmıştır.

2.3. TÜRKİYE’ DE BANKACILIK KRİZLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

1970 yılından itibaren Türkiye birçok finansal kriz yaşamıştır. Bu krizlerin hemen hepsinde bankalar finansal krizden en çok etkilenmiştir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra hemen her dünya üzerindeki ülkede olduğu gibi liberalizasyon hareketleri ile bankacılık krizlerinin etkisi daha çok görülür olmuştur. Yaşanan finansal kriz döneminde bankaların yaşadıkları sıkıntılar, ekonomiye en çok maliyet veren sektör olmuştur.

Bankacılık krizlerinin ortaya çıkış nedenlerine yönelik birçok teori gündeme gelmiştir. Değerlendirildiğinde literatürde bankacılık sektöründe karşılaşılan riskler, bankacılık krizlerinin ortaya çıkış nedenleri ile oldukça ilişkilidir.

Örneğin bankacılık krizlerinin oluşmasındaki bir neden olan sermayenin yetersizliği likidite riski ile ilişkilendirilir.

Kısaca özetlemek gerekirse, kredilerin geri ödenememesi, sermaye eksikliği, serbest dalgalanan kur sisteminde döviz kuru belirsizliği, faiz oranları serbestliği, piyasadaki herhangi bir siyasi sorun tüm bunları bankacılık sektöründeki krizlerin ortaya çıkış nedenleri olarak açıklamak mümkündür.

2.4. BANKALARIN KARŞILAŞABİLECEKLERİ RİSK TÜRLERİ

Son yıllarda tüm Dünya’da yaşanan finansal krizler çerçevesinde, ülkeler finans piyasası aktörlerini daha çok inceler hale gelmiştir. Finans piyasasındaki işleyişte en büyük role sahip olan bankalarda, bu incelemeden payını almıştır.

Bankaların herhangi bir ekonomik kriz yaratabilecek riskleri değerlendirilmiş ve bu risklere karşı alınabilecek önlemler tartışılmıştır. Bu noktada şu unutulmamalıdır ki;

dünya üzerinde yaşanan herhangi bir krizin en temel kaynağı bankalarda yaşanan sıkıntı, buhran, olmak ile birlikte, diğer finans piyasası aktörlerinin de payı olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

“Bankacılık sektörü açısından risk; bir işleme veya faaliyete ilişkin olarak parasal riskin ortaya çıkma veya gider ya da zarar oluşması nedeniyle ekonomik faydanın azalması ihtimalidir”⁶²

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından yapılan bu tanıma göre bankacılık açısından riskin kaynakları temelde, işlemlerden kaynaklanan riskler (finansal riskler) ve operasyonel faaliyetlerden kaynaklanan riskler (finansal olmayan riskler) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İşlemlerden kaynaklanan riskler; bankaların farklı ülke para birimleriyle yaptıkları anlaşmalar, faiz oranlarındaki kısa süreli önemli derecedeki değişimler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Operasyonel faaliyetlerden kaynaklanan riskler ise; hata, hile, yasal risk, çevresel risk gibi işletmecilik faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır.”⁶³

2.4.1. Kredi Riski

Çalışmanın ilk kısımlarında belirtildiği üzere, bankalar fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki köprü görevi gören finansal kuruluşlardır.

Fon arz edenler mevduatlarını, belli dönemler itibariyle, belli bir faiz oranı ile bankalara bırakırlar. Fon talep edenler ise belli bir dönem itibari ile bankalardan, bir faiz oranı ile kredi talebinde bulunurlar. Fon talep edenler tarafından zamanında ödenemeyen, bankanın kullandırdığı kredi, kredi riski şeklinde ifade edilir.

⁶² BDDK, Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete 28.06.2012 tarih, Sayı: 28337, Md. 3

⁶³ Madhuri Vyas, Sachin Singh, **Risk Management in Banking Sector**, BMIMR Management Edge, Vol. 4, No.1, 2010, s. 17.

“Bankalar tarafından verilen kredi ve satın alınan menkul kıymetlerin vaat ettiği nakit akımlarının tam olarak alınamaması şeklinde tanımlanmaktadır. Kısacası, bankanın kullandırmış olduğu paranın kısmen veya tamamen tahsil edilememesidir”⁶⁴

Bankaların karşısında bulunduğu kredi riski dikkate alınmadan, verilen kredilerin artması ile ABD’de paylayan ve tüm dünyaya yayılan 2008 Mortgage Krizi, bankaların kredi riskine verilebilecek en güzel örnektir.

FED’in faiz oranlarını ardı ardına arttırmasına, konut fiyatlarındaki düşüşün eşlik etmesiyle, mevduat sahipleri, menkul değerlere nasıl olsa bir gün fiyatı yükselecek düşüncesiyle, yüksek faiz oranı ile borçlanarak, gayrimenkullere yatırım yapmışlardır. Herkes yatırım olması amacı ile ikinci, üçüncü gayrimenkulünü almıştır. Fakat asıl gerçek yüksek faizlerin geri ödenememesi gerçeği olmuştur.

Mortgage Krizinde yaşanan tecrübe bankaların karşılaştıkları kredi riskine en iyi tecrübedir. Bu krizde birçok banka batmıştır. Hiç kuşkusuz başta ABD olmak üzere, tüm dünya ülkeleri, gelişmiş ülkeler olsun, gelişmekte olan ülkeler olsun, bu krizin bedelini ağır şekilde ödemişlerdir.

“Özellikle son yıllarda gelişmekte olan ülkelerdeki banka sayılarında ve banka şubelerindeki artış ile oluşan rekabet ortamında bankaların ayakta kalabilmeleri karşı karşıya kaldıkları riskleri iyi yönetmelerine bağlıdır. Bankalar tarafından kredi riski yönetimine gereken önemin verilmemesi bankacılık krizlerine neden olan önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir.”⁶⁵

2.4.2. Likidite Riski

“Likidite Riski, fon arz eden mevduat sahiplerinin, beklenmedik bir anda mevduatlarını geri çekmek istemesi ile oluşan risktir.”

⁶⁴ Hakan Ertürk, **Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler Ve Risk Yönetimi**, Hazine Müsteşarlığı, Nisan 2006, s.66

⁶⁵ Nazan Şahbaz, Ahmet İnkaya, **Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Makro Ekonomik Etkileri**, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt No: 1, Sayı:1, s.12

“Likidite riski bankanın nakde ihtiyacı olduğu durumda elinde bulunan aktifleri nakde çevirememesi sonucu zarar görmesi riskidir. Diğer bir ifadeyle, söz konusu risk bankanın talep edildiği anda yükümlülüğünü yerine getirememe riski olarak tanımlanmaktadır”⁶⁶

Bazı durumlarda ülkelerde ekonomik bir sıkıntı döneminde bankaların iflas edip, paralarına el konulacağı düşüncesi ile mevduat sahipleri mevduatlarını çekmek isterler. Bankanın elinde likit fon bulunması/bulunmaması riski likidite riskine iyi bir örnektir.

Bankalar, her zaman ellerinde yüksek miktarda likit varlık tutmazlar. Bunun en temel nedeni, fazla likidite fon talep edenlere, kredi verememe ve bu krediden gelecek olan faiz kazancından vazgeçmek demektir. Bu bankaların, banka maliyetini arttıran bir unsur olduğundan tercih edilmez.

Tüm dünya ekonomilerde, herhangi bir buhran, sıkıntı dönemlerinde, bankalara olan güvenin azalmasıyla bankalar likidite riski ile karşılaşılırlar. Bu riski en aza indirmek için bankalar, likit varlıklarının belli bir oranını Merkez Bankasında likit fon olarak saklarlar.

“Bankaların karşılaştıkları likidite krizine en dikkat çekici örnek 2008 yılı finansal krizidir. Bankaların alt gelir gruplarına açtıkları ipotekli emlak kredilerinin artması sonucunda emlak fiyatlarının aşırı değerlendirilmesi krizin başlangıç safhasını oluşturmuştur. Kredi ödemelerinde yaşanan problemler, geri çağrılan krediler ve sonrasında teminatların (konutların) satışı, konut fiyatlarında dikkate değer bir düşüş meydana gelmesine neden olmuştur. Kredilerin geri dönmemesi sonucunda ipotekli varlıklara el konulması ve bankaların nakit ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bu varlıkların değerinin çok altında nakde dönüştürülmesi bankaları ciddi bir likidite riski

⁶⁶ Douglas DIAMOND ve Raghuram RAJAN, **Liquidity risk, liquidity creation and financial fragility: A theory of banking**, No. w7430. National Bureau of Economic Research, 1999, s.2

içerisine sokmuştur. Bu durum sermayenin giderek erimesine ve birçok bankanın iflasına neden olmuştur.”⁶⁷

2.4.3. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, ulusal para karşısında yabancı para birimlerinin değerinin artması ya da azalmasından kaynaklı olarak karşımıza çıkabilecek risktir.

“Döviz kuru riski, döviz kurunda meydana gelen değişimler nedeniyle bankaların yabancı para varlıklarının veya yükümlülüklerinin değerinin değişmesi nedeniyle uğrayabileceği zararları ifade etmektedir.”⁶⁸

Bretton Woods sisteminin çökmesinden, sermaye hareketlerinin serbestleştiği ve dalgalı döviz kuru uygulamalarının yayınlaştığı, ülkelerin farklı farklı para birimlerine sahip olmaya başladığı 1973 yıllarından sonra, döviz kuru riski daha çok gündeme gelmiş ve daha çok önlem alınmaya başlanmıştır.

Bankalar döviz kuru riskinden kurtulabilmek için, türev piyasalarda işlem yapmaya yönelmiştir. Döviz kuru riskine karşı Future, Forward, Opsiyon ve Swap sözleşmeleri gibi türev araçlarını kullanmışlardır. Bu türev araçları kullanarak kur artışlarına ve azalışlarına karşı olan riske karşı korunmayı amaçlamışlardır.

“Kur riskini diğer risklerden ayıran en önemli özellik, kur riskinin küresel niteliğe sahip olmasıdır.”⁶⁹ Herhangi bir ülke para biriminde meydana gelebilecek para biriminin değerinin düşmesi ya da değerlenmesi riski dünya üzerinde her ülkeyi etkileyebilecek düzeyde olabilecektir.

⁶⁷ Türkiye Ekonomileri Araştırma Vakfı, 2007-2008 Finansal Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312239r2127.2007_08_Kuresel_Finans_Krizi_ve_Turkiye_Etkiler_ve_Oneriler.pdf, (Çevrimiçi), s. 2 E.T. (21.02.2019)

⁶⁸ Ertürk, s.67.

⁶⁹ Ahmet Yarız, **Bankacılıkta Risk Yönetimi Risk Matrisi Uygulaması**, 2. Basım, İstanbul: Nobel Akademik Yayın, 2012, s. 1.

2.4.4. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, piyasada faiz oranlarının artması ya da azalmasından kaynaklı olarak karşımıza çıkabilecek risktir.

Bankalar genellikle kısa vadeli mevduat alıp, uzun vadeli kredi vermeyi tercih ettiklerinden uzun vadede bu faiz oranlarının düşmesi bankanın vermiş oldukları kredilerde zarara uğraması ile sonuçlanabilecektir.

“Faiz riski bir bankanın varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzlukları nedeniyle katlandığı riski ifade etmektedir. Daha açık bir deyişle, bir bankanın aktifte yer alan kredi ve menkul kıymetlerinin vade yapısının, pasif hesapta yer alan mevduat ve mevduat dışı kaynakların vade yapısından farklılaşması nedeniyle karşı karşıya kaldığı faiz oranı riskini ifade etmektedir”⁷⁰

Bankalar fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki vadelerin aynı tutulması şeklinde faiz oranı riskinden korunmak isterler. Fakat bu teoride mümkün olamamaktadır. Bu nedenle bankalar her zaman bir faiz oranı riski ile karşı karşıyadır.

“Vade uyumsuzlukları nedeniyle faiz oranlarında oluşan değişimler, bankaların sundukları finansal ürünlerin değerini etkileyen önemli bir faktördür.”⁷¹

2.4.5. Piyasa Riski

Bankaların finansal piyasalardaki kur dalgalanmalarına, faiz oranı artış veya azalışlarına, hisse senedi, tahvil ve bono fiyatlarının artış ve azalışlarına gibi piyasa koşullarında ani değişikliklere uğrayabilecek değişkenler dolayısı ile karşılaşacakları riskleri piyasa riski olarak ifade etmek mümkündür.

⁷⁰ Ertürk, s.63.

⁷¹ Michael Crouhy, Dan Galai, Robert Mark, **The Essential of Risk Management**, McGraw-Hills, 2006, s. 125

“Piyasa riski, varlık ve yükümlülüklerin değişimi yani ticari amaçlarla kullanılması esnasında döviz kurunda, faiz hadlerinde ve varlık fiyatlarında meydana gelen değişme nedeniyle ortaya çıkan riski ifade etmektedir.”⁷²

Günümüzde finansal aracı kurumların her biri, bankalar başta olmak üzere piyasa riskinin tahmin edilebilmesi ve ölçülebilmesi üzerine sıklıkla çalışmışlardır. Bankaların elinde bulunan varlık ve yükümlülüklerinin, ekonomide herhangi bir buhran döneminde, bu ekonomik sıkıntıdan ne derece etkileneceği tartışılmıştır.

Tüm bu tartışmalardan ve çalışmalardan yola çıkarak, her bir finansal kurumun, piyasada işlem yaparken piyasa riski ile karşı karşıya olduğu gerçeği, en temel gerçek olarak savunulmuştur.

2.4.6. Siyasi Risk

Finansal piyasalardaki aktif oyuncular hiç şüphesiz, siyasi gelişmelerden de etkilenmektedirler. Herhangi bir ülkede, bir seçim döneminde iktidarın değişimi, finansal kurumları ve bankaları siyasi risk ile karşı karşıya bırakır.

Yeni gelecek olan otoritelerin ekonomiye nasıl müdahale edeceğine göre bankalar mevduatların vadelerinde ve faiz oranlarında değişiklik yapmak durumunda kalabilirler. Bu noktada bankaların karşılaşılabileceği siyasi risk ile karşılaşmaktadır.

“Bankalar ülke riskini ölçerken, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi koşullarını inceleyen analizler sonucu ülke riski endeksleri yayınlarlar. Ayrıca Moody’s, Standart&Poor’s gibi derecelendirme kuruluşları tarafından da ülke riski derecelendirmesi yapılmaktadır. Ülke analizinde siyasal rejim, yasal düzenlemeler, ülkenin üye olduğu uluslararası örgütlenmeler ve bu örgütlerle ilişkileri, büyüme, döviz rezervi, ödemeler dengesi, enflasyon oranı, ithalat-ihracat dengesi, dış borçlar, borç yükü, nüfus, istihdam, gelir dağılımı gibi ekonomik, siyasal ve sosyal değişkenler önemli rol oynamaktadır.”⁷³

⁷² Ertürk, s.65.

⁷³ Hasan Kaval, **Bankalarda Risk Yönetimi**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2000, s.44

Moody's, Standart&Poor's gibi kredi derecelendirme kuruluşları ülkelerin siyasi risklerini ölçmeleri konusunda açıklama yapan kuruluşlardır. Yabancı yatırımcılar bu kredi derecelendirme kuruluşlarının verdiği kredi notlarına göre piyasaya katılma veya katılmama kararı alırlar.

2.4.7. Operasyonel Risk

Bankaların iş süreçleri dâhilinde meydana gelebilecek olan aksamalar, çalışanların hataları, terör saldırıları, yaşanabilecek doğal afet sorunları gibi nedenlerden kaynaklanabilecek tüm aksaklıklar operasyonel risk olarak tanımlanabilmektedir.

“Banka içi kontrollerdeki aksamalar sonucu, hata ve usulsüzlüklerin gözden kaçmasından, banka yönetimi ve personeli tarafından zaman koşullara uygun hareket edilmemesinden, banka yönetimindeki hatalardan, bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar ile deprem, yangın, sel gibi felaketlerden kaynaklanabilecek kayıpları ya da zarara uğrama ihtimalini göstermektedir.”⁷⁴

“Performans baskısı, iş çeşitlendirmesi, zayıf kişilik, gereksiz hırs ve ihtiras, etik değerlerden yoksunluk, eğitim yetersizliği, stres, fiziksel dayanıksızlık, iletişim eksikliği, takım çalışmasında uyumsuzluk, çalışma koşulları sebebiyle tatminsizlik ve kişisel problemler de operasyonel riske yol açan faktörler arasındadır.”⁷⁵

Operasyonel risk, finansal piyasada işlem yapan her kurumun karşı karşıya kalmış olduğu bir risktir. Finansal aracı kurumlar, işlem yaparken kayıp anlamında bir risk altında oldukları gibi, fırsat kar da elde edebilme ihtimalleri vardır.

Operasyonel risk diğer risk türlerine göre daha soyut nitelikler ile ortaya çıktığından incelenmesi ve analiz edilmesi daha zordur. Bu nedenle literatürde incelendiğinde, iktisat kaynaklarında daha az yer verilmiş olan bir bankacılık riski türüdür.

⁷⁴ Ziya Tunç Aלוğlu, **Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri**, Mart 2005, Ankara, s. 31

⁷⁵ Emre Alkin- Dr. Tuğrul Savaş, Vedat Akman; **Bankalarda Risk Yönetimine Giriş**, İstanbul: Çetin Matbaacılık, Mayıs 2001, s.162.

2.4.TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN KRİZLER

Gelişmekte olan ülkelerde bankalar, finansal sistemin içinde aktif oyuncularlardır. Dünya da finansal bir krizin bulunduğu bir ortamda, gelişmekte olan Türkiye gibi bir ülkede bankaların bu krizden etkilenmesi kaçınılmazdır. Özellikle 19.yy itibari ile dünya üzerinde birçok finansal kriz yaşanmış ve Türkiye de bankacılık sektörü bu krizlerden etkilenmiştir.

Bankacılık Sektöründe yaşanan başlıca Krizler şu şekilde açıklanabilir.

2.4.1. Türkiye’den Yaşanan Başlıca Finansal Krizler

1980’li yıllardan itibaren finansal serbestleşme hareketleri ile birlikte küreselleşmenin de etkisiyle Türkiye’de alınan tüm tedbirlere rağmen birçok finansal kriz dönemi kendisini göstermiştir.

“Türkiye’de, 1980 sonrası küreselleşme dalgasında birçok gelişmekte olan ülke gibi ekonomisini kontrolsüz bir biçimde uluslararası finans kapitale açtı ve bunun ağır sonuçlarına da katlanmak zorunda kaldı.”⁷⁶

Bu bölümde ele alınacak olan konu bu tarihler itibari ile Türkiye’de yaşanan ve bankacılık sektörünü derinden etkileyen ekonomik buhran dönemleri açıklanmaya çalışılacaktır.

2.4.1.1. 1982 Bankerler Krizi

1980 yılı sonrasında tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de küreselleşmenin etkisi ile finansal serbestleşme ve liberalleşme hareketleri hız kazanmaya başlamıştır. Yine aynı dönem itibari ile Türkiye’de bankerler türemeye başlamıştır.

Ekonomik anlamda ülkedeki belirsizlikten faydalanan bankerler, aynı bankalar gibi daha yüksek faiz oranı ile fon arz eden kişilerden para toplamaya başlamışlardır.

⁷⁶ Erinc Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.241

1982 yılına gelindiğinde piyasadan toplanılan para ciddi oranda artmış ve her geçen gün artarak devam etmiştir.

“Banker Kasteli olarak bilinen Cevher Özden faiz oranlarında ciddi artışların sözünü vererek halktan para toplayan en önemli isimdi. 1982 yılında bankerler sektöründen kazanmış olduğu para 2013 yılındaki rakamlara göre yaklaşık 2,5 kat artarak 3 milyar seviyesinden 7 milyar seviyesine gelmiştir. Banker Kasteli Cevher Özden bu piyasada pastadan en büyük payı alan kişi olmuştur.”⁷⁷

Bankacılık sistemindeki ciddi yasal düzenlemeler ve kurallar nedeni ile ve faiz oranlarının çok daha yüksek olması nedeni ile bankalar ve bankerler arasında yarış başlatmıştır. Sonunda fon arz eden kişiler paralarını bankerlere yatırmaya başlamışlardır.

“1980 yılından sonra hızla yaygınlaşan liberalleşme ve serbestleşme hareketlerinin bir sonucu olarak kredi ve mevduat faizleri piyasada kendi haline bırakılmıştır. Faizlerin kendi haline bırakılması ile her geçen gün faiz oranları yükselen bir ivme gerçekleştirmiştir. Faizlerin artması enflasyon oranının ciddi artışını kaçınılmaz kılmıştır. Yıllık enflasyon oranı % 30-40 seviyesinde kendisini göstermiştir.”⁷⁸

1981 yılının sonuna doğru gelindiğinde Banker Kastelli elinde bulunan paraları ve faizlerini ödeyemez duruma gelmiştir. Türkiye’de insanlar paralarını kurtarmak için Banker Kastilli kapısında kuyruk olmuşlardır. Fakat Banker Kastilli çoktan yurtdışına kaçmıştır.

1982 Bankerler krizi Türkiye’nin yaşadığı göz göre göre ben geliyorum dediği bir krize karşı önlem alamayışının en güzel örneğidir.

“1982 yılı sonlarından itibaren bankerler yüksek faiz oranı ile toplamış oldukları paraları ödeyemez hale gelmişlerdir. Piyasadaki bu panik 1981 yılından itibaren kendisini göstermiştir. Bankerler anapara ve faizleri ödeyemez duruma gelmiş, piyasada ciddi bir

⁷⁷ Kaygusuz, s. 267.

⁷⁸ Süleyman KALE, Mehmet Hasan EKEN, **Türk Bankacılığında Krizler Ve Çıkarılan Dersler**, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl: 2017 – Cilt: 6 – Sayı: 5, s.15.

panik ortamı oluşmuştur. 1981 yılını 1982 yılına bağlayan aylar itibari le 250 den fazla banker batmıştır. Sayısı çok fazla olan mevduat sahibi de mağdur olmuştur.”⁷⁹

2.4.1.2. 1994 5 Nisan Krizi

Bu bölümde Türkiye'nin yaşamış olduğu en önemli krizlerden birisi olan 1994 yılında yaşanan finansal kriz ele alınacaktır.

Ekonomide 1994 başından itibaren para, döviz ve sermaye piyasalarında bir dengesizlik kendisini göstermeye başlamıştır. Faiz oranları her geçen gün artmış, enflasyon üç haneli rakamlara yükselmiştir.

“1994 yılının en çarpıcı gelişmelerinden bir tanesi de Ocak 1994 itibari ile dünyada kredi derecelendirme kuruluşlarından önde gelen iki kurum olan Standart&Poor's ve Moddy's Türkiye'nin kredi notunu düşürmüşlerdir. Türkiye'yi yatırım yapılamaz ülkeler arasındaki konuma getirmişlerdir. Türkiyedeki bu olumsuz gelişmeler çerçevesinde develüasyon beklentisi her geçen gün artmıştır. Develüasyon ve yaşanan yabancı yatırımların azalması ülkeyi kaçınılmaz bir krizin eşiğine sürüklemiştir.”⁸⁰

1990'lı yılların başından itibaren Türkiye'de ekonomik veriler Türkiye'nin bir ekonomik krize sürüklendiğini zaten göstermektedir. Tüm bu verilere istinaden kredi derecelendirme kuruluşlarının da Türkiye için puan düşürmesi bir ekonomik kriz geldiğinin en ciddi göstericisi olmuştur.

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz ülkeyi ciddi bir darboğaza sürüklemiştir. Yabancı yatırımcılar Türkiye'ye gelmemiş, bunun aksine Türkiye'de bulunan yabancı yatırımcıların da ülkeden kaçması ile sonuçlanmıştır.

GSYH oranları, ihracat ve ithalat oranlarından yararlanılarak ekonominin 1994 yılı itibari ile ne denli büyük etkisinin olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

⁷⁹ Serpil Kahraman Akdoğu, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, Sayı 2, 2012, s.194

⁸⁰ Deniz Gökçe, Kriz Gerekli miydi? TÜSİAD görüş dergisi, Sayı:14, s.61-62.

Tablo 25
GSYH Artış Oranları

Yıllar	%	Yıllar	%
1990	9,3	2000	7,4
1991	0,9	2001	-7,5
1992	6	2002	7,9
1993	8	2003	5,8
1994	-5,5	2004	8,9
1995	7,2	2005	7,4
1996	7	2006	6,1
1998	7,5	2007	4,6
1999	-3,1	2008	0,9

Kaynak: Özsoylu Ahmet Fazıl, Ünlükaplan İltter ve Gedik Melek Akdoğan, Küresel Kriz ve Türkiye, Karahan Kitabevi, s. 54

Tablo 25'ten incelenebileceği üzere Türkiye 1990 yılından 1994 yılına gelinceye kadar GSYH oranında negatif değerleri hiç görmemiştir. 1994 yılına gelindiğinde ise GSYH -%5,5 oranında düşüş seyri göstererek tarihin o güne kadarki en dip noktasına gelmiştir. 1994 yılı sonrasında ise 1999 yılında -%3,1 ile ve 2001 yılında -%7,5 seviyeleri ile diğer bir ekonomik buhran dönemlerinde negatif değer gözlenmiştir.

Tablo 26
Türkiye'nin 1990 Yılı Bazında İhracat ve İthalat Endeksi

Yıllar	İhracat	İthalat	Yıllar	İhracat	İthalat
1990	100	100	1993	118,4	132,1
1991	104,9	94,4	1994	139,7	104,7
1992	113,5	102,6	1995	166,9	160,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Tablo 26'ten anlaşılacağı üzere, Türkiye 1990 yılından 1994 yılına gelinceye kadar ihracatta ciddi bir artış yaşamadı. 1994 yılı ve 1995 yılına gelinceye ihracatın bu denli artış göstermesinin nedeni 1994 yılında yapılan devalüasyondur.

1995 yılında Türkiye çok ciddi bir ekonomik kriz içinde kendisini bulmuştur. Türk parasının değerinin düşmesi bu tabloda da görüldüğü gibi ihracatı %60 seviyelerinde arttırmıştır.

1990-1995 yılları arasında ithalat rakamları incelendiğinde ise inişli çıkışlı bir seyir izlediği gözlenmektedir. 1990 yılından 1991 yılına gelindiğinde ithalatın düştüğünü, 1993 yılında 1990 yılına göre yaklaşık yüzde bir oranında arttığı, 1994 yılında 1992 yılının seyrine gerilediği, 1995 yılında ise 1994 yılına göre yaklaşık %50 oranında artış gösterdiği sonucu çıkarılmaktadır.

“1990-1995 yılları arasında değerlendirildiğinde teröre bağlı nedenle askeri harcamalar çok ciddi seviyede artmıştır. Askeri harcamaların artması bütçe açıklarını arttırmasının kaçınılmaz sonu olmuştur. Bütçe açığının tamamına yakını yüksek faiz oranları ile finanse edilmeye çalışılmıştır. Tüm bunlara ek olarak artan işsizlik oranı fakir kesim ve zengin kesim arasındaki uçurumu daha da açmıştır. Gelir dağılımında eşitsizlikler gözlenmeye başlamıştır. Yeni kurulan hükümetlerin siyasal zayıflığı nedeni ile yaşanan ekonomik kriz kısa sürede atlatılamamış, etkisi uzun süre devam etmiştir.”⁸¹

“1994 yılında bütçe açığının ve dış ticaret açığının birlikte yaşanmış olması ekonomik krizin ortaya çıkmasında en temel neden olarak literatüre yerleşmiştir.”⁸²

1994 yılının başından itibaren ciddi şekilde kendisini gösteren bu ekonomik bunalım dönemi, kredi derecelendirme kuruluşlarının ardı ardına Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi, Türkiye'nin dış politikada borç bulma imkânını azaltmış bu durumda da istikrar paketi için IMF ile stand-by anlaşması imzalanması yoluna gidilmiştir.

Türkiye'de kendisini gösteren bu ekonomik kriz ortamında en çok etkilenen sektör hiç kuşkusuz bankacılık sektörüdür. Bankalara olan güven sarsılmış reel anlamda

⁸¹ Koray Duman - Doç Dr. Adil Korkmaz - Dr. Işık Sayım, **Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler**, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt no: 19, Sayı:1, s. 45-69

⁸² Koray Duman - Doç Dr. Adil Korkmaz - Dr. Işık Sayım, **Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler, Bir Faktör Analizi Uygulaması**, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 19, Sayı:1, s.45-69.

bankacılık sektörü ciddi oranda küçülmüştür. Bu küçülme özellikle yabancı sermayeli bankaları etkilemiştir.

Stand- by anlaşması kararları ile bankacılık sektöründe yaşanan panik de biraz olsun önlenmeye çalışılmıştır. Devlet garantileri ile sigorta oranları %100 destek verir nitelikte oranları arttırılmıştır.

“Özetle 5 Nisan paketi yapısal köklü değişiklikler getirmemiş, aksine kısa vadeli günü nasıl kurtarırız hesabıyla hazırlanmıştır. Bu da sorunları çözmek yerine sorunların birikmesine ve 2000-2001 krizlerine zemin hazırlamıştır.”⁸³

2.4.1.3. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri

Asya'nın 1997 yılında yaşadığı büyük ekonomik kriz ve bunu takiben Rusya'nın 1998 yılında yaşamış olduğu büyük ekonomik krizin etkilerini Türkiye 1999 yılının sonlarına doğru hissetmeye başlamıştır. Ekonomi %6 düzeylerinde küçülmüş, dış ticaret açığı her geçen gün ithalat artış ihracat azalmış, bütçe açıkları artmış ve enflasyon oranı ciddi artış göstermiştir. Türkiye ekonomisi dönüşü çok zorlu olan bir ekonomi içerisine girmiştir.

Tablo 27

Türkiye'nin 1995 Yılı Bazında İhracat ve İthalat Endeksi

Yıllar	İhracat	İthalat	Yıllar	İhracat	İthalat
1995	100	100	1999	123,3	114
1996	107,3	122,2	2000	128,8	152,8
1997	122	136	2001	145,3	116,1
1998	125	128,7	2002	167,2	144,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

1998 yılında Rusya 'da yaşanan ekonomik kriz Türkiye'de 2000 yılının sonuna doğru kendisini göstermeye başlamıştır. Tablo 27'den inceleyebileceğimiz gibi Rusya

⁸³ ASOMEDYA, **Türkiye'de Bankacılık ve Finans Krizleri: 1929'dan 2001'e**, <http://www.e-aso.org.tr/html/TUR/asomedia/mart2001-ft.html>, (12.03.2019).

Krizi Türkiye'nin en çok ihracat ve ithalat rakamları üzerinde etkili olduğu gözlemlenebilmektedir.

1995 yılından 2000 yılına gelindiğinde ihracat %28 düzeyinde artış gösterirken, bu oran 2001 yılına gelindiğinde %45 seviyelerine artış göstermiştir. İthalat ise, 1995 yılından 2000 yılına gelinceye kadar %50 seviyesinde artış gösterirken, 2001 yılına gelindiğinde bir azalma seyri göstermiştir. Bunun en önemli nedeni petrol fiyatlarındaki azalmadır. Özellikle Rusya'dan petrol ithal eden Türkiye için petrol fiyatlarındaki düşme ithalat rakamlarını da aşağıya çekmiş, Türkiye'nin dış ticaret fazlası vermesine neden olmuştur.

2000 yılının Kasım ayında yaşanan bu ekonomik kriz ortamında, Türkiye, yaşamış olduğu borç sıkıntısına istinaden IMF desteğine ihtiyaç duymuştur. Birçok iktisatçı IMF 'ten alınan bu desteğin geçici çözüm olduğunu savunmuştur.

“2000 yılına IMF stand-by'ı desteğinde yeni bir ekonomik programa gidildi. Bu programın üç temel ayağı vardı. (1) Bütçe ve bütçe dışındaki kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması, (2) önceden belirlenmiş bir sürünen sabit kur (crawling peg) uygulamasıyla döviz kurlarının belirlenmesi, (3) yapısal reformların yapılması ve özelleştirmenin hızlandırılması. Bu çerçevenin temel amacı enflasyonun düşürülmesi ve sürdürülebilir bir büyüme oranının sağlanmasıydı.”⁸⁴

⁸⁴ Eğilmez, s. 74.

Tablo 28
2000-2002 Dönemi Başlıca Makroekonomik Hedefler

	2000	2001	2002
GSMH Büyüme Hızı	5,60	5,2	5,8
TÜFE (Yıl Sonu)	25,0	12	7,0
TEFE (Yıl sonu)	20,0	10	5,0
Dış Ticaret Dengesi / GSMH	-7,10	-7,2	-7,0
Cari İşlemler Açığı / GSMH	-1,80	-1,6	-1,5
Konsolide Bütçe Açığı / GSMH	12,0	-6	-2,2
Toplam Kamu Faiz Dışı Denge / GSMH	2,20	3,7	3,7
Kamu Borç Stoğu (Net) / GSMH	57,90	56,6	54,6

Kaynak: Nihat Falay, İstikrar Programları ve Türkiye, Toprak İşveren Dergisi, Türkiye Toprak, Seramik, Çimento ve Cam Sanayii İşverenleri Sendikası Yayını, Sayı:46, 2000, s.3

IMF'in desteği ile hazırlanan bu ekonomik kalkınma modeli kısa vadede başarılı olmuş fakat 2001 yılına gelindiğinde ülkeyi yeni bir ekonomik krize sokmaya engel olamamıştır.

Tablo 28'den inceleyebileceğimiz tüm bu ekonomik hedefler IMF'ten alınan borç yolu ile finanse edilmeye çalışılmış fakat her ne kadar kısa vadede bu hedeflere ulaşılsa da uzun vadede Türkiye kendisini yeni bir ekonomik kriz içerisinde bulmuştur.

2001 Krizi bu anlamda Türkiye'nin ekonomik krizden tam anlamıyla çıkmadan yeni bir ekonomik kriz içerisinde kendisini bulduğunun açık göstergesidir.

Tablo 29**Tayland (1997) ve Türkiye (2001) Bankacılık Krizlerinin Karşılaştırılması**

	Tayland	Türkiye
Kriz Yılı	Tem.97	Kas.00
Kriz Yılında		
Döviz Krizi Oldu mu?	Hayır	Evet
Borç Krizi Oldu mu?	Hayır	Hayır
Kriz Öncesi Yılında		
Banka Sayısı	41	80
Kamu Açığı/GSYH (%)	2,4	-14,97
Kamu Borcu/GSYH (%)	14,15	51,31
Enflasyon	4,77	68,79
Mevduat/GSYH (%)	76,91	37,28
GSYH Büyümesi		
Kredi artışı var mı?	Hayır	Hayır
Kriz Sonrasında		
Mevduat donduruldu mu?	Hayır	Hayır
Tam mevduat garantisi verildi mi?	Evet	Evet
Ne zaman verildi?	Ağu.97	Ara.00
Ne zaman kaldırıldı?	Oca.05	Haz.04
İleriki Aşamalar		
Kamu Müdahalesi	Evet	Evet
Krizden 3 yıl sonra banka sayısı	40	54
Krizin Maliyeti		
GSYH Kaybı (%)	43,8	32

Kaynak: Luc Laeven, Fabian Valencia, 2008'den yararlanılarak yazar tarafından alınmıştır.

Tablo 29'da Tayland'ın 1997'de yaşamış olduğu bankacılık krizi ile 2001 yılında Türkiye'nin yaşamış olduğu bankacılık krizi karşılaştırılmıştır. Verilerden anlaşılacağı üzere Türkiye'de bu yaşanan kriz bir döviz kuru krizi iken Tayland'da banka sayısı 41'iken Türkiye'de 80'dir. Bu da Türkiye'de yaşanan 2001 krizinin daha etkileyici bir kriz olduğunu, daha fazla banka üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Bunun dışında enflasyon 1997’de Tayland’da 4,77 iken, Türkiye’de 68, 79 ile hiper enflasyon boyutlarındadır.

Tüm bu veriler detaylı şekilde incelendiğinde Tayland’da yaşanan bankacılık krizinin ve Türkiye’de 2001 yılında yaşanan bankacılık krizi ile benzer yönlerinin olduğu çok açık şekilde ifade edilebilir.

Tabloyu incelediğimizde Tayland ve Türkiye gibi farklı ekonomik düzeydeki iki ülkenin karşılaştırılmasında, yaşanan bankacılık krizinin yaklaşık olarak aynı sonuçları doğurduğunun sonucuna varmamız mümkündür.

“Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerinin temel sebebi bankaların kırılğan bir yapısının olmasıdır. Sistemin temel zayıflıkları olarak;

- Öz kaynak yetersizliği,
- Küçük ölçekli bankacılık yapısı,
- Kamu bankalarının sektör içindeki ağırlığının fazla olması,
- Vade uyumsuzluğu ve kontrol edilemeyen açık pozisyonlar gibi piyasa risklerine karşı aşırı derecede duyarlılık, İç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetimin yetersiz düzeyde olması,
- Zayıf bir aktif yapısının varlığı göze çarpmıştır.”⁸⁵

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin ardından Türkiye krize karşı uygulayabileceği çeşitli ekonomi programları geliştirmiştir. Bunun en önemlisi serbest dalgalı kur sistemine geçilmesidir. IMF ile imzalanan stand-by anlaşması ve alınan borç nedeniyle bu ekonomi programları üzerinde IMF dayatmasının olduğunu söylememiz mümkündür.

⁸⁵ BDDK, 2001, s.8.

2.4.1.4. 2008 Krizi

2008 Krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri bu bölümde açıklanmaya çalışılacaktır. 2008 ABD’de başlayan krizin Türkiye üzerindeki etkileri hiç kuşkusuz diğer Avrupa ülkelerine göre daha az etkili olduğundan bahsetmek mümkündür. Fakat bunun yanında Türkiye ekonomisinin bu küresel krizden etkilendiğini söylememiz mümkündür.

Tablo 30

Türkiye’nin İhracat ve İthalat Artış Verileri (2004-2013) (2004=100)

Yıllar	İhracat	İthalat	Yıllar	İhracat	İthalat
2004	100,0	100,0	2009	162,0	144,0
2005	116,0	120,0	2010	180,0	190,0
2006	135,0	143,0	2011	214,0	247,0
2007	170,0	174,0	2012	241,0	243,0
2008	209,0	207,0	2013	240,0	258,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Tablo 30’ da 2004 yılı baz alındığında 2008 yılına gelindiğinde ithalat oranının ihracat artış oranından daha yüksek olduğunu söylememiz mümkündür. 2008 yılından 2009 yılına gelindiğinde ihracat yaklaşık %22 seviyesinde gerileyerek 209 seviyesinden 162 seviyesine gerilemiştir. İthalattaki daralma ise %30 seviyesinde gerileyerek 207 seviyesinden 144 seviyesine gerilemiştir.

2008 yılında tüm dünyada etkili olan küresel finans krizi Türkiye’de ithalat ve ihracat seviyelerinde ciddi şekilde etkisini göstermiştir. Dış ticaret açığı her geçen gün artmıştır.

Tablo 31

Türkiye’nin Yıllar İtibari ile GSYİH Artış Oranı

Yıllar	%	Yıllar	%
2006	6,1	2010	9,8
2007	4,7	2011	8,8
2008	0,7	2012	2,2
2009	-4,8	2013	4,0

Kaynak: The World Bank, GDP growth (annual %)

2008 Küresel Krizin Türkiye’de GSYİH oranı üzerinde de ciddi etkisi olduğu göz ardı edilememektedir. Tablo 31’den inceleyebileceğimiz gibi, GSYİH oranı 2008 yılında %0,7 seviyesinde iken, 2009 yılında -%4,8 seviyesine gerilemiştir. Bu düşüş hiç kuşkusuz 2008 Ekonomik krizinin etkisidir.

Tablo 32
Türkiye’de İşsizlik Oranları (2004-2013)

Yıl	İşsizlik (%)	Yıl	İşsizlik (%)
2004	10,8	2009	14,0
2005	10,6	2010	11,9
2006	10,2	2011	9,8
2007	10,3	2012	9,2
2008	11,0	2013	9,7

Kaynak: TÜİK verileri

Tablo 32’de Türkiye’de işsizlik oranları verilmiştir. 2009 yılına gelindiğine işsizlik % 14 seviyesi ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2011 yılına geldiğimizde ise tek haneli rakamları ilk kez görmüş, %9,8 seviyelerine gerilemiştir. Bu tarihten sonra ekonomik krizin etkileri minimum düzeydedir.

“TÜİK verileri açık pozisyonda olan aktif şekilde iş arayan, son yıllar itibari ile iş bulunabilecek platformlardan herhangi bir veya birkaçını kullanmış olan kişilerin işsizlik verilerini göstermektedir.”⁸⁶ Bu nedenle yukarıdaki TÜİK tarafından açıklanan verilerin tam olarak gerçeği yansıttığını söyleyemeyiz. Gerçekte yaşanan işsizlik oranının bu oranların çok daha üstünde olduğu söylenebilir.

“Tüm bu olumsuz gelişmeler, çoğu gösterge açısından Türkiye ekonomisinin 1994, 1998 ve 2001’e kıyasla çok daha az kırılman olmasına karşın gerçekleşti. 2008 başına gelindiğinde, 2007 seçimleri sırasında bir miktar bozulmuş olmakla birlikte kamu bütçesinin durumu daha önceki kriz dönemleri ile karşılaştırılmayacak denli düzgündü.”

Türkiye ekonomisinin kendisinin yaratmamış olduğu bu 2008 ekonomik krizi, 2001 yılında bankacılık sektöründe yaşanan, Türkiye’nin kendi ekonomisinin yarattığı

⁸⁶ Yeldan, s.43

ekonomik krizden çok daha etkili olmuş ve çok daha uzun sürmüştür. Bunun en temel nedenlerinden biri Türkiye'nin ihraç mallarına olan talebin ciddi düşmesinden kaynaklanmaktadır. Küresel dünya üzerinde tüm ülkeleri etkileyen 2008 ekonomik krizi, ister istemez dış ticaret dengelerinde de sapmalar ile sonuçlanmıştır. 2001 krizinde Türkiye'de ihracat düşmemiş, tam tersine döviz kurunun yükselmesi nedeniyle ulusal paranın değeri düşmüş ve ihracat artış göstermiştir.

Tablo 33

Bankaların ve Şirketlerin dönem içinde net borçlanmaları (milyon \$)

Yıllık Toplamlar	Bankacılık	Şirketler	Toplam
2004	5708	5107	10815
2005	9248	9880	19128
2006	5814	18812	24626
2007	5608	25888	31496
2008	2909	23419	26328
Son Sekiz Ay			
Kasım	-2491	398	-2093
Aralık	-1692	-555	-2247
Ocak	-209	-420	-629
Şubat	-738	-356	-1094
Mart	-1474	-986	-2460
Nisan	-1272	-707	-1979
Mayıs	-1752	-901	-2653
Haziran	351	-709	-358
Toplam	-9277	-4236	-13513

Kaynak: Merkez Bankası

“Böyle bir ortamda yurtiçindeki bankalarımızın şirketlere ve tüketicilere açtıkları kredi miktarının da azalması beklenir. Bunun birinci nedeni, böyle belirsizlik ortamında eskisine kıyasla daha nakit kalmak istenir. İkincisi, şirketler kesiminin kriz nedeniyle riskleri artar, bu bankaların kredi açma isteğini azaltır. Üçüncüsü, bankalar kredi bulmakta zorlanırken kredi maliyeti arttığı için almamayı tercih ederler. Dördüncü

neden ise, iç talep daralırken, yani şirket mal ve hizmet satmakta zorlanırken kredi almak istemezler.”⁸⁷

Tablo 33 ‘ten inceleyebileceğimiz gibi, 2008 yılının son sekiz aylık dönemine girildiğinde bankacılık sektöründe net borçlanma oranları çok ciddi düşüşler göstermiş ve negatif seviyelerde değerler göstermiştir. Bankacılık sektöründeki bankalar gibi şirketler de borçlanma oranlarında ciddi düşüş göstermişlerdir.

2008 yılının son sekiz aylık dönemi Türkiye ekonomisi açısından ekonomik durgunluk ve ekonomi seyrini takip etme dönemi olarak geçmiştir. Yeni yatırımlar yapılmaktan geri durulmuştur.

2.5. BANKACILIK KRİZLERİNİN SEKTÖR ÜZERİNDEKİ EKONOMİK ETKİLERİ

2000 yılının Kasım ayında ve ardından 2001 yılının Şubat ayında Türkiye’de yaşanan ekonomik buhran dönemleri doğrudan bankacılık sektörü ile ilgili olduğundan literatürde bankacılık krizi olarak ele alınarak incelenmektedir. Bu nedenle bu bölümde, 2000 Kasım ayında ve 2001 Şubat ayında karşımıza çıkan bu iki derin finansal krizlerin bankacılık sektöründeki etkileri ele alınacaktır.

1999 yılından itibaren Türkiye’de bankacılık sektöründe kriz, makroekonomik göstergelerde olumsuz veriler ile kendisini göstermeye başlamıştır. Sermaye yapısı zayıf olan bankacılık sektöründe birçok banka kriz ortamına ayak uyduramamıştır ve TMSF’ye devredilmiştir.

“1999 yılının başından itibaren bankacılık sektörünün temelleri zayıflamaya başlamıştır. Sermaye yapısı zayıf olan ve grup firmalarını fonlama dışında önemli bir faaliyetleri bulunmayan Nergis Grubu bünyesindeki **İnterbank**, 7 Ocak 1999 tarihinde; Zeytinoğlu Grubu’na bağlı **Esbank**, Garipoğlu Grubu’na bağlı olan **Sümerbank**, Yaşar Grubu’na bağlı **Yaşarbank**, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in yeğeni Yahya Murat Demirel’in hâkim ortağı olduğu **Egebank** ve Balkaner Grubu’na bağlı olan

⁸⁷ Fatih Özatay, **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Kitap, Aralık 2009, s. 147-148.

Yurtbank ise 21 Aralık 1999 tarihinde TMSF'ye devredildi.”⁸⁸ Tüm bunların yanında bankacılık sektörünü denetleyici kurum olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. BDDK'nın en temel amacı Türkiye mali yapısını korumak ve herhangi bir kriz ortamında bankaları kriz koşullarından minimum etki ile çıkmasını sağlamaktır.

1999 yılında yaklaşık 14 milyar dolar olan cari işlemler açığı, 2000 yılında Kasım ayında 27 milyar dolara yükseldi. Bu ulusal paranın değer kaybetmesi dolayısıyla ithalat maliyetinin artması sonucundan olduğu söylenebilmektedir. Devalüasyon beklentisinin artması her geçen gün ithalat maliyetini arttırdığından 2000 yılı tam resesyon dönemi olarak kendisini göstermiştir. 2001 yılına gelindiğinde ülkedeki bu resesyon ortamı biraz olsun etkisini kaybetmiş ve cari işlemler açığı 10 milyar dolar seviyelerine gerilemiştir.

Bankacılık krizleri hiç kuşkusuz, Türkiye'de ekonomik verileri üzerinde en çok etkili olan ve etkileri en uzun süren ekonomik kriz ortamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bankacılık krizinin etkileri 2004 yılına kadar sürmüştür.

⁸⁸ BDDK, 2013

3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİNDEKİ SÜREÇLER

Türkiye’de 2000 yılından itibaren başlayan ve ardı ardına gelen büyük ekonomik krizler ülke ekonomisini çok ciddi olumsuz etkilemiştir. Yapılan araştırmalarda bu krizlerden en derin etkilenen sektörün bankacılık sektörü olduğu görüşü benimsenmiştir. Bunun en temel nedeninin de bankacılık sektörünün kırılgan yapısı olduğu sonucu çıkartılmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde bankacılık sektörünün kırılgan yapısı nedeniyle ekonomik krizlerden en az etkilenmesi için yapılan çalışmalar ele alınacaktır.

3.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

Türkiye’de bankacılık sektöründe yaşanan herhangi bir finansal krizin etkisi, çok yüksek seviyede ve en uzun süre ile etkili olmaktadır. Özellikle 1980’li yılların başından itibaren sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile bankacılık sektöründe, banka birleşmeler ve satın almalar sıklıkla görülmeye başlamıştır. Bunun en temel nedeni, yaşanacak herhangi bir finansal krizin bankacılık sektörüne etkisini en aza indirmek amacıdır.

Liberalleşme süreci birtakım zorlukları da yanında getirmiştir. Artık bankacılık sisteminin rekabetin de hızla artmasıyla daha etkin denetim ve gözetime tabi tutulması ve riskleri minimize edebilmek için çok iyi aktif – pasif yönetimi yapabilmesi gerekmektedir. Bu amaçla ödemeler dengesi bankası ve Avrupa Standartlarında normlarına uygun olarak bankaların sermaye aktif oranları yükseltilmiş ve krediler için yeterli karşılık ayrılması kararı alınmıştır.

Yeniden yapılanma sürecinde uygulanan tüm adımlara rağmen 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz yeni mali ve ekonomik dengelerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Faiz oranlarını artması ve her geçen gün TL’nin değersizleşmesi ortamı iç piyasada durgunluğa neden olmuştur. 1994 krizinin ardından 1998 yılında ve 1997 yılında büyüme ivmesi kazanan sektör, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizinin yaşanması ile kendisini yeniden bir durgunluk içerisinde bulmuştur.

Bu ve bunun gibi sıklıkla yaşanan mali ve ekonomik sorunlara istinaden yeniden yapılanma sürecinde ciddi yatırımlar yapılmıştır.

3.1.1. Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Konusunda Uygulamalar

Türkiye’de bankaların en temel sorunları, kredi kontrolünün yeterince olmaması, yetersiz muhasebe ve raporlama standartlarının kullanılması, risk konusundaki eksiklikler gibi sorunlardır.

Bankacılık sektöründe yeniden yapılanma yoluna gidilmesinin en temel nedeni, bankacılık sektöründe sürdürülebilir karlılık hedeflenmesidir. Ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde bankalar için yeniden yapılanma süreçleri daha sıklıkla uygulanır. Böylelikle sürdürülebilir karlılık sağlanma hedeflenmektedir.

“Türkiye’de bankacılıkta yeniden yapılanma ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan birinde, 1988-1999 yılları arasında altmış bir bankanın verilerinin yardımıyla enflasyonla mücadele programı öncesinde bankacılık sektörünün yapısı incelenmiş ve bankaların ölçek ekonomisinden yararlanmadığı görülmüştür. Program sonrasında düşen enflasyonla birlikte bankaların hayatiyetlerini sürdürebilmeleri için büyümelerinin şart olduğu vurgulanmıştır. Buna ek olarak kredi riski yerine artık piyasa riskinin daha önemli duruma geleceği belirtilmiştir.”⁸⁹

“Yapılan diğer bir çalışmada öncelikli olarak 1980 sonrasında Türk bankacılık sisteminin geçirdiği kriz dönemleri incelendiğinde sorunları olan bankalar açısından bu sorunları giderici bir sistemin yerleştirilmemiş olduğu vurgulanmaktadır. Ana amaç sorunlu bankalar için bir çözümleme stratejisi ortaya koymak ve bu amaçla gerekli düzenlemeleri acil olarak hayata geçirmektir. Bankaların bu yolla ekonomiye tekrar kazandırılmasıyla verimlilik ve büyüme arttırılabilir. Çalışmada ayrıca kredilerin ikinci el piyasasının geliştirilmesi gereği üzerinde durulmaktadır.”⁹⁰

Tüm bunların yanında Türkiye’deki bankacılık sektörünün kırılğan yapısı, özellikle yaşanan finansal krizler sonrası bankaların finansal sistemlerinin zayıflaması ve

⁸⁹ Emre Alper, Hakan Berument, Kamuran Malatyalı, **Impact of the Disinflation on the Turkish Banking Sektor**, Türk Bankacılığı Yol Ayrımında Konulu Uluslararası Konferans, İstanbul 2001.

⁹⁰ Cevdet Denizer, Kerim Gökay, **Problems for Bank Resolution Options & Consequences**, Türk Bankacılığı Yol Ayrımında Konulu Uluslararası Konferans, İstanbul, 2001.

kar marjlarının düşmesi gibi nedenler ile Türkiye’de bankacılık sektöründe yeniden yapılanma sürecine gidilmiştir. Dolayısı ile bankacılık sisteminin güvenilirliğini kazanabilmesi için yeniden yapılanma sürecine girilmesi gerekliliği oldukça açıktır.

2000 ve 2001 yıllarında Türkiye’nin yaşamış olduğu bankacılık krizleri döneminde yeniden yapılanma sürecinde banka birleşmeleri sıklıkla gerçekleşmiştir. Tablo 35’te bu banka birleşmelerinden bazılarını incelenebilmektedir.

Tablo 34

Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanda Süreci Banka Birleşmeleri (2001)

Banka	Birleştirilen Banka	Tarih
Egebank, Yaşarbank, Bank Kapital	Sünerbank ile birleştirilmiştir.	Ocak 2001
Ulusal Bank	Sünerbank ile birleştirilmiştir.	Nisan 2001
Esbank ve Interbank	Etibank ile birleştirilmiştir.	Haziran 2001
Bank Ekspres	Tekfen Grubu'na satılmıştır.	Haziran 2001
Demirbank	HSBC Bank tarafından satın alınmıştır.	Eylül 2001
Emlak Bankası	T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir.	Temmuz 2001
Birleşik Türk Körfez Bank	Osmanlı Bankası tarafından devralınmıştır.	Ağustos 2001
Sünerbank	Oyakbank tarafından satın alınmıştır.	Ekim 2001
Garanti ve Osmanlı Bankası	Garanti Bankası adı altında birleştirilmiştir.	Ekim 2001
Morgan Guaranty ve Chase Manhattan	JP.Morgan Chase Bank adı altında birleştirilmiştir.	Kasım 2001

Kaynak: Niyazi Erdoğan, Yaklaşım Yayınları, Haziran 2002

Türkiye’de bankacılık krizlerinin en yoğun şekilde kendisini göstermiş olduğu 2000 krizi ve devamında 2001 krizi sonrasında tabloda incelenebileceği gibi bir çok banka birleşmesi gerçekleşmiş ve bu yıllar itibari ile bankaların sermaye yapısında birçok banka birleşmesi ciddi şekilde hız kazanmıştır.

Tablo 36’da Türk bankacılık sektöründeki yeniden yapılanma maliyetleri verilmektedir. 2001 yılı itibari ile kamu bankaları için 21.9 milyar dolar, TMSF’ye devredilen bankalar olarak 22.5 milyar dolar, Özel bankalardan aktarılanlar olarak 7.9 milyar dolar yeniden yapılanma maliyeti olduğu söylenebilmektedir.

Tüm bu bilgilere ek olarak tablodan çıkartılabilecek bir diğer sonuçta, yeniden yapılanma sürecinde sadece kamu sektöründeki bankalar değil özel sektör bankaları ve fona devredilen bankalar da dâhil olmak üzere yeniden yapılanma sürecine dâhil edilmektedir.

Tablo 35
Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Maliyeti

Kamu Bankalarına Aktarılan Kaynaklar	21.9 milyar dolar
Görev Zararları için Oluşan Borç	19.2 milyar dolar
Nakit Sermaye Desteği	2.5 milyar dolar
Nakit Dışı Sermaye Desteği	0.2 milyar dolar
TSMF Bankaları için Aktarılan Kaynaklar	22.5 milyar dolar
Kamu Sektöründen Aktarılan Kaynaklar	17.3 milyar dolar
Özel Bankalar	5.2 milyar dolar
Özel Bankalardan Aktarılan Kaynaklar	7.9 milyar dolar
Özel Sektör Bankalarının Aktarılanları	2.7 milyar dolar
TMSF'den Aktarılan Kaynaklar	5.2 milyar dolar
Toplam	52.3 milyar dolar

Kaynak: Ergin Uzgören, Türk Bankacılık Sektöründeki Mevduat Bankalarının Yeniden Yapılandırma Uygulamaları Sonrası Finansal Etkinlik ve Verimlilik Değişimleri, TİSK Akademi, 6(12), s.184-219

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede, bankacılık sektöründe yeniden yapılanma sürecinde her ne kadar birçok gelişme kaydedilmiş olsa da bankacılık sektörü her gün yeni bir kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılanma sürecinde özellikle finansal kriz döneminde bu kaynak tahvil ihraç edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 36

Bankaların Yeniden Yapılanması Amacıyla İhraç Edilen Tahviller

Banka	Miktar	İhraç Tarihi
Ziraat Bankası	2,000 trilyon TL	1 Mart 2001
Ziraat Bankası	500 milyon TL	1 Mart 2001
Halk Bank	2,000 trilyon TL	1 Mart 2001
Halk Bank	500 milyon TL	1 Mart 2001
TMSF Bankaları	2,700 milyon TL	Aralık
TMSF Bankaları	2,036 trilyon TL	Aralık

Kaynak: TCMB

Tablo 36’da Türkiye’nin yeniden yapılanma sürecindeki ihraç ettiği tahvil miktarını incelenebilmektedir. 2001 yılında özellikle bankalar yeniden yapılanma sürecinde bu maliyeti karşılayabilmek için bir veya birden fazla kere tahvil ihraç yoluna gitmişlerdir.

“Bankaların yeniden yapılandırılmaları çalışmalarıyla ilgili olarak Kore’de gerçekleştirilen bir başka araştırmada da aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Yapılandırma sürecine dâhil edilmeyen bankaların hisse senedi fiyatlarında belirgin bir değişiklik olmamasına karşın finansal açıdan kötü duruma düşmüş bankaların hissedarları ciddi kayıplara uğradıkları tespit edilmiştir. Dolayısı ile araştırmanın sonucu için mali yönden güç durumdaki bankaların yeniden yapılandırma aşamasından oldukça etkilendiği ve bunun da hisse senedi fiyatlarından anlaşıldığı, oysa iyi durumdaki bankalar için böyle bir etkinin söz konusu olmadığı belirtilebilir.”⁹¹

Türkiye’de de bankacılık sektörünün yeniden yapılanması sürecinde bu sürece dâhil olan bankalar finansal krizin etkisinden kolaylıkla sıyrılmışken, bu yeniden yapılanma sürecine dâhil olmayan bankalar için ise finansal kriz etkisi uzun yıllar sürmüş ve kolaylıkla kriz koşullarından kurtulamamışlardır.

⁹¹ İşeri, s.89.

3.1.2. Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma Sürecinde Yabancı Bankaların Rolü

Bankacılık risklerini azaltmak bankaların en temel hedeflerindedir. Bu risklerin azaltılması yolu ile bankalar kolay mevduat elde etme yoluna gitmektedirler. Dolayısı ile risklerin azaltıldığı ve mevduatların uygun ortamda korunduğu durumda Türkiye bankacılık sektörü her geçen gün kırılğanlığını yitirir ve rekabet ortamına kolay ayak uydurabilir hale gelmektedir.

Türkiye’de uygun risk ortamında yabancı kaynak elde etmek de daha kolay hale gelmektedir. Yabancı bankalar riskin az olduğu, yatırım koşullarının geniş olduğu bu uygun ortamda daha fazla yatırım yapmak istemektedirler.

“Yapılan bir araştırma da, ülkede yabancı banka katılımının faydaları gelişmiş ve gelişmekte olan yaklaşık 80 ülke için araştırılmış olup, ülkelerarası karşılaştırmaların yapılmış olduğu bir araştırmadır. Bulgulara göre yabancı bankaların daha yüksek faiz oranları olduğu, karlılık ve vergi ödemeleri açısından gelişmekte olan ülkelerde yerel rakiplerine göre daha ileride oldukları tespit edilmiştir. Ancak gelişmiş ülkeler için bunun tam tersi bulunmuştur”⁹²

Gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankalar her zaman sektör içinde aktif rol oynayan kesimdir. Yeniden yapılanma sürecinde yabancı bankaların da bu sürece dâhil edilmesi oldukça önemlidir. Böylelikle mevduatlara olan güven tam olarak sağlanabilecek ve bankacılık sektörü büyüme ivmesi ciddi artış gösterebilecektir.

“Son dönemde bankacılık sisteminde, sadece yabancı bankaları kapsayan reformların banka sisteminin tümünü, kamu kesimini ve reel sektörü de içerecek şekilde, aynı hızda yapılması büyük önem arz etmektedir. Bunun yapılamadığı durumda, yakın dönemde sağlanan kazanımların da kaybedileceğinden kaygı duyulmaktadır.”⁹³

⁹² S. Claessens, A. Demirgüç-Kunt, H. Huizinga, **How Does Foreign Bank Entry Affect the Domestic Bank Market?** World Bank, 1998 Nisan , s. 22-23

⁹³ Ersin Özince, **Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasına Bankaların Bakış Açısı**, Bankacılık Dergisi, Cilt: 42, Temmuz 2002, s. 7

Tablo 37
Yabancı Bankaların Toplam Varlıklardaki Yüzde Payları

Hindistan	7,3
Hong Kong	78,0
Kore	5,1
Singapur	80,0
Tayvan	4,7
Endonezya	3,7
Malezya	15,9
Tayland	7,1
Arjantin	21,7
Brezilya	9,4
Şili	21,4
Kolombiya	3,6
Meksika	1,2
Venezüela	1,2
Rusya	2,2
İsrail	-
Güney Afrika	3,3
A.B.D	22,0
Japonya	1,8
Almanya	3,9

Kaynak: OECD Merkez Bankaları ve Maliye Bakanlıkları

Tablo 37 'de gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede yabancı bankaların sektör içerisindeki payları yüzde cinsinden verilmiştir. Hong Kong, Singapur gibi uzak doğu ülkelerinde özellikle yabancı bankaların yüzdesel payı oldukça yüksektir.

Bu ülkeleri Arjantin, Şili gibi Güney Amerika ülkeleri ve ABD takip etmektedir. Türkiye'de ise durum, her ne kadar 1980'li yıllarından itibaren yaşanan serbestleşme ve liberalleşme hareketleri ile yabancı bankaların sayısı artış göstermiş olsa da, ardı ardına yaşanan krizler istenilen seviyeye gelememesine neden olmuştur. Birçok yabancı bankayı piyasadan geriye çekmiştir.

“Türkiye’de bankacılığın yurtdışına açılması, yabancı bankaların ülkeye girişleriyle paralellik göstermiştir. 1980’li yıllardan itibaren ekonominin liberalleşmesinin yanında yabancı sermayenin ülkeye girişini kolaylaştırıcı önlemlerin alınması, önemli bir bankacılık merkezi olan Beyrut’un bu özelliğini yitirmesiyle Türkiye’nin geçiş ülkesi olarak özelliğinin artması, banka hizmetlerindeki çeşitlenme yabancı banka sayısındaki temel artışın nedenini oluşturmaktadır.”⁹⁴

3.1.3. Bankacılık Sistemine Olan Güvenin Geri Kazanılması

2000 yılında ve 2001 yılında ardı ardına yaşanan krizlerin ertesinde yoğun şekilde başlayan bankacılık sektöründe yapılanma sürecinde yeniden bir toparlanma sağlanmış ve bankacılık sektörü gelişim seyrine geri dönmüştür.

“Krizden sonra özellikle nominal faizlerde ve bunu izleyen reel faizlerde düşüş yaşanmıştır. Yatırımları teşvik eden bu faiz yapısından dolayı düşen banka gelirleri bankaların komisyon gelirlerinde yaşanan düzenleme ve artışlar sayesinde dengelenmiştir. Merkez bankasının özerk yapısının güçlendirilmesi para politikaları uygulanırken siyasi mülahazaların minimum seviyeye indirilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Emlak Bankasının tasfiyesi, Ziraat Bankası ve Halk Bankasının ortak bir yönetime devri alınan önlemler olarak görülebilir. Yeniden yapılandırma kapsamında reel sektörün bankalara olan kredi borçlarının yeniden yapılandırılması sağlanmış ve destekleme programı uygulanmıştır.”⁹⁵

Reel sektör katma değerinin artırılması için ihracat artışı teşvik edilmiş ve bu yolla yabancı kaynaklar Türkiye’de bankacılık sisteminin içerisine çekilmiştir.

2008 yılında yaşanan büyük ekonomik krize Türkiye, bankacılık sisteminde olan yapılanma sürecinden dolayı çok iyi bir giriş yapmış ve minimum seviye de bu krizden etkilenmiştir.

94 İşeri, s. 68

95 Murat Kesebir, **Türkiye’de 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu, Yapısal Reformlar ile Son Yıllardaki Gelişmeler**, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, Araştırma Makalesi, Cilt no:3, Mayıs 2018, s.12

Yapılan düzenlemeler ile birlikte bankacılık sektörü güvenilirliği her geçen gün artmış, batık kredi oranları her geçen gün düşmüştür. Yeniden yapılanma süreci sonrasında kırılma azalmış ve kriz ortamına karşı alınacak olan dersler netleşmiştir.

“Yapısal reform, sisteminin daha iyi çalışabilmesi ve şoklara daha dayanıklı hale gelmesi için var olan yapının yeniden düzenlenmesidir. Ekonomik anlamda yapısal reformda yapılması gerekenler üç başlık altında toplanmaktadır.

- Büyümenin ithalata dayalı yapılan kurtulması ve cari açığın düşürülmesi
- Verdi sisteminin dolaylı vergilere dayalı olmaktan çıkıp, dolahsız vergilere ağırlık verilmesi
- Enerji anlamında dışa bağımlı yapının azaltılması ve gerekli tasarruf önlemlerinin alınması”⁹⁶

Tüm bu nedenlerle bankacılık sektöründe yeniden yapılanma sürecinde Türkiye yeniden gelişme seyri gösteren bir ülke konumuna gelmiştir. Bu yeniden yapılanma süreçlerinin uygulanabilir olması ile bankacılık sektörüne olan güven yeniden kazanılmıştır.

3.2. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI

Türkiye uzun yıllar itibari ile geçmişten günümüze birçok ekonomik kriz yaşamış olsa da 20. yy itibari ile yaşanan krizler etkisi en uzun süren ekonomik krizlerdir.

Türkiye'nin 2000 Kasım ve 2001 Şubat dönemlerinde ardı ardına yaşamış olduğu iki büyük ekonomik kriz dönemi, özellikle bankacılık sektöründe olmak üzere, tüm Türkiye ekonomisinde güçlü ekonomiye geçiş programını zorunlu hale getirmiştir.

⁹⁶ Mahfi Eğilmez, **Nedir Bu Yapısal Reformlar?**, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/01/nedirbu-yapsal-reformlar.html> E.T. (03.03.2019)

3.2.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

Dünya’da 5 Nisan 1994 tarihinde yaşanan ekonomik krizin Türkiye’de bankacılık sektörü üzerinde çok büyük etkisi olurken, ardından gelen 2000 ve 2001 Krizleri tüm ekonomik yapıyı etkilemiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu bu aşamada Türkiye’de bankacılık sektöründe yeniden yapılanma çalışmaları aşamasında kurulması kararı alınmıştır.

“1999 yılı ortalarında bankacılık sisteminin mali bünyesinin güçlendirilmesi için hazırlanan yasa yürürlüğe konmuş ancak daha sonra üzerinde düzenlemeler yapılarak Avrupa Birliği direktiflerine önemli ölçüde yaklaşılmıştır.

Bu kanunla beraber banka kurulması ve şube açılması ile ilgili bazı ağır şartlar getirilmiş, kamu bankaları ile özel bankalar arasında rekabeti bozan düzenlemeler ortadan kaldırılmış ve banka denetimlerine yönelik bazı düzenlemeler yapılmıştır. Risk yönetimi ve konsolide bilanço hazırlanması ile ilgili düzenlemeler de ilk kez bu kanunda yer almıştır. Yeni Bankalar Kanunu ile bankaların faaliyete başlamaları, faaliyetlerinin izlenmesi, denetlenmesi ve denetim sonuçlarının karara bağlanması amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur.”⁹⁷

3.2.1.1 Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun Kurulmasına Zemin Hazırlayan Etmenler

Küreselleşen dünyada her geçen gün artan finansal serbestleşme hareketleri nedeni ile mali yapıyı kontrol edecek bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur.

Türkiye’de 20. Yy başlarından itibaren sıklıkla yaşanan finansal kriz ortamı tasarruf sahiplerinin ve fon arz eden kesimin birbiri ile uygun ortamda buluşamamasına neden olmuştur. Uygun ortam sağlansa bile temel hakların koruyacak bir sistemin olmaması BDDK’nın kurulmasına en temel nedendir.

⁹⁷ Pelin Ataman, *Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma*, Bankacılar Dergisi, (Türkiye Bankalar Birliği). Sayı 47. 38-55

“Türkiye’ye bakıldığında genellikle 1980 öncesinde devlet kontrolünün sektörde yoğun olduğu göze çarpar. Tam tersine 1980 sonrası kontrollerde azalma görülür. Bu kontrollerin yapılması için BDDK kurulmuştur.”⁹⁸

3.2.1.2. BDDK Amaç ve Yetkileri

BDDK’nın en temel amacı, bankacılık sektörünü denetim altında tutmaktır. Bununla birlikte banka faaliyetlerini sağlıklı şekilde çeşitlendirmek, kaliteli bir mali yapı imkânı sağlamaktır.

BDDK’nın en temel yetkisi fon arz edenler ile fon talep edenlerin bulunduğu finansal sistem içinde etkinliği sağlamak ve belirli kanunlar çerçevesinde denetim faaliyetlerini yürütmektir.

“BDDK, tasarruf sahiplerinin haklarını ve bankaların düzenli çalışmasını tehlikeye sokabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek, kredi sisteminin etkin çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamakla yükümlü ve yetkilidir.”⁹⁹

3.2.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Aşamasında Yapılanlar

Küreselleşen dünya da Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin bu küreselleşen dünyaya ayak uydurma çabaları göz ardı edilemez bir gerçektir. Bu güçlü ekonomiye geçiş aşamasında birçok reform paketleri geliştirilmiş ve bu konuda uzman kişilerden görüşler alınmıştır.

2001 yılında yaşanan ekonomik krizin sonucunda güçlü para ve maliye politikaları geliştirilmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş aşamasında Türkiye özellikle kriz sonrasında maruz kaldığı iç borç sorununu çözmüş ve mali istikrarsızlık bir nebze olsun azaltılmıştır. Mali sorunların çözülmesinin hedeflenmesi yanında yeni hedeflerin belirlenmesi de önemli olmuştur.

⁹⁸ Haydar Akyazı, **Güvenli Bir Mali Sistem için Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Bazı Ülkelerdeki Uygulamaları**. İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Sayı 175, Yıl 15, Eylül 2000, s. 59-67

⁹⁹ İşeri, s. 120

“Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde öncelik verilerek hayata geçirilen yapısal reformların temel amacı, mal ve hizmetlerin üretim miktarları ile fiyatlarının piyasa kuralları kapsamında belirlenmesini ve böylece kıt kaynakların en etkin biçimde halkın önceliklerine göre kullanımını sağlamak olmuştur. Bir başka deyişle, ülkemizde büyümenin ve üretim faktörlerinin verimliliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Ülke içi piyasalarda piyasa kurallarına dayalı ve rekabete açık bir üretim süreci oluşturulduğu takdirde, ekonomimizin gelişimi önünde uzun yıllardır büyük bir engel oluşturan enflasyon sorunundan da kurtulmuş olunacaktır. Kamu mali disiplinin sağlanması ile bu sürece ivme verilecek olup, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için gerekli olan makroekonomik istikrar da sağlanmış olacaktır. Reformlar, globalleşen dünya ekonomisinde gelişmiş ve çağdaş ekonomilerin izlediği ve izlemekte olduğu yola paralel bir yapı arz etmektedir.”¹⁰⁰

Tablo 38’de genel anlamıyla güçlü ekonomiye geçiş aşamasında yapılan yenilikler listelenmektedir. Bu yenilemeler genel itibari ile sürecin özeti niteliğindedir.

¹⁰⁰ http://www.sav.org.tr/Sunus_2001.htm, E.T. (04.02.2019)

Tablo 38
Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Unsurlar	Hedefler	Kullanılan Metotlar	Sonuçlar
Yenilikler	Merkez Bankasına Özerklik verilmesi	Merkez Bankasına düzenleyici kanunların getirilmesi	Çeşitli alanlarda yeni kuruluşlar kurulması. Örneğin Telekomünikasyon alanında
Bankacılık Sistemindeki Yenilikler	Güçlü bir bankacılık sisteminde yeni oranların getirilmesi	Bankacılık Kanunu	BDDK'nın kurulması, TMSF yetkileri artırılması
Faiz Yenilikleri	Orta vadeli faiz oranları yapıcı olması	Uygun kur sistemleri benimsenmesi	Serbest dalgalı kur sistemi geçilmesi, Yönetimli dalgalanma prensibinin belirlenmesi
Büyüme Prensipleri	Enflasyon baskısını azaltmak, Resesyon ortamını engellemek, Uygun para ve maliye politikaları ile istikrarlı ekonomik kalkınmayı sağlamak.	Faiz dışı fazla vermeyi azaltmak Cari açığı azaltmak Milli gelirin kontrollü büyümesini sağlamak	Uygun kur seviyesi ile cari açığı dengede tutulması

Kaynak: M. Okan Taşar, Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Analizi, Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 3/1, Nisan 2010 s.76-97

Güçlü ekonomiye geçiş programı çerçevesinde atılan en önemli adım, Merkez Bankası'na özerklik verilmesidir. Bu çerçevede düzenleyici yeni kanunlar getirilmiştir. Yeni kanunların getirilmesi bir çok özel kurum ve kuruluşların kurulmasının yolu açılmıştır.

Güçlü bir bankacılık sektörü sağlamak amacıyla, bankacılık sektöründe bankacılık kanunu getirilmiş ve BDDK kurulmuştur. Bunlara ek olarak TMSF yetkileri artırılmıştır. Faiz oranlarında yeni düzenlemeler yapılarak, serbest dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Büyüme programı çerçevesinde enflasyon baskısını azaltmak, resesyon

ortamını engellemek, para ve maliye politikalarının istikrarlı ekonomik kalkınmayı sağlaması amacıyla faiz dışı fazlasını azaltmak yoluna gidilmiştir.

Türkiye'nin güçlü ekonomiye geçiş programı çerçevesinde atılmış olduğu bu adımlar, bankacılık sektöründe yaşanacak yeni bir ekonomik krizin önüne geçmekte ciddi adımlardır. Bankacılık sektöründeki verimliliği artırma ve ekonomik büyüme destekleyici niteliktedir.

3.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANMASINA YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME VE GELECEĞE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Türkiye ekonomisinin yeniden ekonomik istikrara kavuşmasını hedefleyen yeniden yapılanma sürecinde ekonomik veriler incelendiğinde görünen şudur ki, Türkiye bu yeni reform hareketlerinden olumlu anlamda etkilenmiştir. Ülkede yeniden yapılanma sürecinde uygulanan reformlar ile Türkiye dünyadaki serbestleşme hareketlerine kolaylıkla uyum sağlamış ve kendisini yeni ticaret imkânı geliştirmiştir.

“Program kapsamında sıkı maliye politikası uygulanması ve kapsamlı yapısal reformların hayata geçirilmesinin yanı sıra, enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek için döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış ve para politikası likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur.”

Yeniden yapılanma sürecinde hedeflenen enflasyon oranının düşürülmesi GSYİH ve kişi başına düşen GSYİH oranları gibi kriterler hedeflenen düzeye gelmiştir.

Tablo 39
Yıllara Göre Enflasyon Oranları (%)

Yıllara Göre Enflasyon(%)	Yılsonu	Ortalama
2001	68,5	54,4
2002	29,7	45,0
2003	18,4	25,3
2004	9,3	10,6
2005	7,72	8,18
2006	9,65	9,6
2007	8,39	8,76
2008	9,5	10,44

Kaynak: TÜİK

Tablo 39'dan da incelenebileceği üzere yılsonu enflasyon oranı ve ortalama enflasyon oranı 2001 yılından 2005 yılına gelinceye kadar her geçen gün düşmüştür. 2001 yılında yılsonu enflasyon oranı yüzde 68,5 seviyesindeyken, 2005 yılında yüzde 7,72 oranına kadar gerilemiştir.

Ortalama olarak bakıldığında da enflasyon oranı yine 2001 yılından 2005 yılına gelindiğinde yüzde 54,4 seviyesinden yüzde 8,18 oranına düşmüştür.

2006 yılında enflasyon oranının az da olsa artmasının nedeni yeni bir ekonomik kriz döneminin yavaş yavaş kendisini göstermeye başlamasındandır. Dünyada yaşanan 2008 ekonomik krizinin Türkiye'ye etkileri bu noktada karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 40
GSYİH ve Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranları

Yıl	GSYİH (%)	Kişi Başına GSYİH (%)
1999	-3,4	-4,8
2000	6,6	5,1
2001	-0,6	-7,3
2002	6,4	5,1
2003	5,6	4,4
2004	9,6	8,3
2005	9	7,7
2006	7,1	5,8
2007	5	3,7
2008	0,8	-0,4

Kaynak: TÜİK

GSYİH oranı ve kişi başına düşen GSYİH oranı olarak iki grupta, Tablo 40‘tan inceleyebileceğimiz gibi GSYİH oranı da güçlü ekonomiye geçiş sürecinde 2001 yılından 2004 yılına gelinceye dek olumlu bir süreç içerisinde. 2001 yılında GSYİH oranı yüzde -0,6 oranında iken, 2004 yılına gelindiğinde yüzde 9,6 oranı ile en yüksek seyrine gelmiştir. Aynı şekilde kişi başına düşen GSYİH oranını incelediğimizde de yine 2001 yılından 2005 yılına gelinceye dek artış seyri görülmektedir.

“Bankacılık risklerinin doğru tanımlanması, ölçülmesi ve planlanması tüm bankalar açısından yaşamsal bir önlem arz etmektedir. Risk yönetimi, risk almama veya riskten kaçma demek değil, aksine üstlenilecek riskin tanınması, derecelendirilmesi ve taşınan riske karşılık muhtemel getirinin dengelenmesi hedeflenmelidir.”¹⁰¹

¹⁰¹ Ali Sait Yüksel, **Banka Yönetimi El Kitabı**, 7. Basım, İstanbul: Nisan 2009, Alfa Basım, s.88

SONUÇ

Dünya üzerindeki her ülkede çok eski zamanlardan günümüze gelinceye dek birçok aktif finansal oyuncular finansal sistem içerisinde var olmuş ve işlem yapmışlardır. Paranın bulunmasından itibaren tasarrufu fazla olan taraf ile harcaması fazla olan taraf arasında işlemler yapılmıştır. Para, finansal sistem içerisinde bu şekilde aktif oyuncu olmuştur.

Finansal sistem içerisinde beklenmedik bir sorun sıkıntı oluşması ekonomik kriz dönemlerinin doğması ile sonuçlanmıştır. Her ülkenin para biriminin finansal sistem içerisinde aktif rol oynağını sistemde yaşanan herhangi bir sorun ile döviz kuru krizleri ortaya çıkmıştır. Bunları takiben borsa krizleri, bankacılık krizleri şeklinde ayrıştırılabilecek kriz çeşitleri kendisini göstermiştir.

İktisat literatüründe finansal kriz teorilerini incelediğimizde birçok iktisatçı oluşması muhtemel bir ekonomik krizi önceden engelleme veya kısa sürede kriz ortamından sıyrılma anlamında birçok çalışma yapmışlardır. Bunun yanında yine birçok iktisatçı ortaya çıkan bir ekonomik krizin ilk olarak bankacılık sektöründe kendisini göstermeye başlaması konusunda hemfikir olmuşlardır.

Dünya üzerinde finansal sistem içerisinde birçok ülkede geçmişten günümüze gelinceye kadar birçok finansal kriz yaşanmış, bu finansal krizlerin etkisi en çok bankacılık sektörünü üzerinde etkili olmuştur. Diğer yandan gelişmiş veya gelişmekte olan her ülkede kendisini gösteren bir ekonomik kriz ortamı bankacılık sektörünü en çok etkilemesinin ardından, ülkede her bir sektörü etkisi altına alması kaçınılmazdır.

1929 yılı Büyük Dünya Bunalımı, Dünya'nın yaşamış olduğu en büyük ekonomik kriz dönemlerindedir. Bunun dışında Meksika ve Arjantin'de yaşanan ekonomik krizler ardından, Asya Krizi, Rusya Krizi, Brezilya'da yaşanan ekonomik ve günümüz tarihine en yakın 2008 krizi dünyayı derinden sarsan etkisi küresel çapta görülen en büyük ekonomik krizlerdir.

Birçok gelişmiş veya gelişmekte olan ülkede yaşanan finansal krizlerden Türkiye'nin etkilenmemesi kaçınılmazdır. 1982 yılında yaşanan Bankerler Krizi, 5 Nisan Krizi ve 20. yy. sonrasında yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizlerinin etkili olduğu yıllarda bankacılık sektörü en büyük darbesini yemiştir. Bankacılık sektörünün ağır hasarlar aldığı bu yıllar itibari ile Türkiye'de her bir sektör bu ekonomik krizden nasibini almıştır.

O dönemdeki finansal sistemin eksik çalışması sorunları daha da derinleştirmiştir. Siyasi sorunlar ve ekonomik sorunlar beraberinde Türkiye finansal kriz koşullarının en dip noktasını yaşamıştır. Yaşanan bu süreç sonrasında Türkiye'de birçok çalışma yapılmış bankacılık sektörünün karşı karşıya kalmış olduğu riskler ortaya konulmuş, finansal istikrarsızlık nedenleri araştırılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde Türkiye'de finansal sisteme bir güven kaybı olduğu sonucu çıkartılmıştır. 20. Yy sonrasında yaşanan bu güven kaybı, yeniden yapılanma sürecini zorunlu kılmıştır. Bu yılların ardından yeniden yapılanma sürecine geçilmiştir. Bu yeniden yapılanma sürecinde güçlü ekonomiye geçiş programı dahilinde çeşitli adımlar atılmıştır. BDDK'nın kurulması Türkiye için en büyük reformdur. Tüm kamu bankalarını ve özel bankaları denetleyici bir kurumun varlığı, Türkiye'de finansal sistem içinde güvenilirliği sağlamıştır. BDDK'nın yaşanan finansal krizlere yapıcı bir etkisi olurken, yaşanacak olan krizlere de BDDK önleyici bir kurum olarak ekonomiye sunulmuştur.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Afşar, Muharrem, **Finansal Sistem ve İşleyişi**, Nadir Kitap Yayın Dağıtım, Eskişehir 2016.
- Aklin, Erdoğan, **İktisat**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.
- Akman, Vedat, **Modern Dünyadaki En Büyük Ekonomik Kriz**, İstanbul, Rota Yayınları, 1998.
- Alkın Emre, Savaş, Tuğrul ve Akman, Vedat, **Bankalarda Risk Yönetimine Giriş**, İstanbul: Çetin Matbaacılık, Mayıs 2001.
- Arıcan, Erişan, **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları**, Kardeşler Matbaası, İstanbul 2002.
- Aslan, Nurdan ve Terzi, Nuray, **Küresel Finans**, 1. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitapevi, 2013.
- Bocutoğlu, Ersan, **Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, 11. Baskı, İstanbul: Ekin Yayınları, 2014.
- Bolgün, Evren ve Akçay, Barış, **Risk Yönetimi**, Scala Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Eğilmez, Mahfi, **Küresel Finans Krizi, Piyasa Sisteminin Eleştirisi**, 15. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2008.
- İşeri, Müge, **Son Finansal Krizler Ertesinde Türkiye’de Bankacılık**, 7. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitapevi, Haziran 2004.
- Kaval, Hasan, **Bankalarda Risk Yönetimi**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2000.
- Kaykusuz, Murat, **Geçmişten Günümüze Finansal Krizler (1619-2014)**, 7. Baskı, İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Haziran 2014.
- Kendirli, Selçuk, **Bankacılıkta Risk ve Marka Değeri, Borsa İstanbul(BİST) Banka Sektöründe Bir Uygulama Değerlendirmesi**, Çizgi Kitapevi, Mayıs 2018.
- Öcal, Tezer, Çolak, Ö. Faruk, **Finansal Sitem ve Bankalar**, Nobel Yayın Dağıtım, Kasım 1999.

Ölmezoğlu, Nalan, **Dünya Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2003.

Özatatay, Fatih, **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Kitap, Aralık 2009.

Özer, Mustafa, **Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2009.

Parasız, İlker, **Küresel Kriz-Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi Küresel Kriz**, Ezgi Kitabevi, Nisan 2009.

Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat Teorisi ve Politika ve Uygulama**, 13. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, Şubat 1999.

Şişman, Mehmet, **Uluslararası Paranın Ekonomi Politikası ve Kriz**, İstanbul: Kelkedon Yayıncılık, Şubat 2011.

Yağcılar, Gamze Göçmen, **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**, BDDK Kitapları, Ankara, 2011.

Yarız, Ahmet, **Bankacılıkta Risk Yönetimi Risk Matrisi Uygulaması**, 2. Basım, İstanbul: Nobel Akademik Yayın, 2012.

Yay, Turan, Yay Gülsün Gürkan ve Yılmaz, Ensar, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul: Ticaret Odası Yayını, Aralık 2001.

Yeldan, Erinç, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Yüksel, Ali Sait, **Banka Yönetimi El Kitabı**, 7. Basım, İstanbul: Alfa Basım, Nisan 2009.

SÜRELİ YAYINLAR

Afşar, Aslı, **Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki**, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: VI, Sayı: 1, 1-22, Afyon 2016, s.189-198

Afşar, Muharrem, **Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İIBF Dergisi, Ekim 2011, s.44-52.

Ahmet, Turgut, **Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler**, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt No: 20, Sayı:4-5, Kasım 2006- Şubat 2007, s.36-45.

- Akdoğu, Serpil Kahraman, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, Sayı 2, 2012, s.194-208.
- Aklan, Nejla, **Finansal Krizlerin Anotomisi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi, Cilt No:5, Sayı:9, Ocak 2003, s.19-28.
- Aktan, Can Coşkun ve Şen, Hüseyin, Ekonomik Kriz Nedenler ve Çözüm Önerileri, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Sayı:42, İstanbul 2001, s.44-46.
- Akyazı, Haydar, **Güvenli Bir Mali Sistem için Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Bazı Ülkelerdeki Uygulamaları**. İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Sayı 175, Yıl 15, Eylül 2000, s.59-67.
- Ataman, Pelin, **Türkiye'de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma**, Bankacılar Dergisi, (Türkiye Bankalar Birliği). Sayı 47. s.38-55.
- Bulut, Mehmet, **1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş**, Kent Üniversitesi, İİBF Dergisi, Sayı :26, Ankara 2003, s.77-101
- Büşra, Engin, **Gelişmiş ve Yükselen Piyasalarda 1990 Sonrası Görülen Finansal Krizler ve Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Dış Ticaret ve Avrupa Birliği Programı, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 19, Nisan 2007, s.43-56.
- Canan, Sancar, **Finansal Serbestleşme Sonrasında Latin Amerika, Meksika, Güneydoğu Asya ve Türkiye'de Yaşanan Krizler, Nedenleri ve Uygulanan IMF Tipi İstikrar Programlarının Sonuçları**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Araştırma Makalesi, Şubat 2009, s.5-9.
- Claessens, S., Demirgüç, A. ve Huizinga, Kunt, H., **How Does Foreign Bank Entry Affect the Domestic Bank Market?** World Bank, 1998 Nisan , s.22-23.
- Çalışkan, Ömer Veysel, **Uluslararası Finansal Krizler, Ekonomik Yaklaşım**, Cilt:14, Ankara 2003, Sayı:44-46, s.11-19.
- Çan, Hande, **Finansal Krizler ve Kırılgan Ekonomiler Üzerindeki Etkileri**, Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı:22, Mart 2016, s.199-217.
- Delice, Güven, **Finansal Krizler: Teorik Ve Tarihsel Bir Perspektif**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2011, s.57-81.

- Duman, Koray; Korkmaz, Adil ve Sayım, Işık, **Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler, Bir Faktör Analizi Uygulaması**, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 19, Sayı:1, s.45-69.
- Gökçe, Deniz, Kriz Gerekli miydi? TÜSİAD görüş dergisi, Sayı:14, s.61-62.
- Işık, Nihat ve Duman, Erhan, **1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s.75-84.
- Kale, Süleyman, Mehmet Hasan EKEN, **Türk Bankacılığında Krizler Ve Çıkarılan Dersler**, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl: 2017 – Cilt: 6 – Sayı: 5, s.15-22.
- Karabacak, Hakan, Köse Yaşar, **Yunanistan Ekonomik Krizi: Nedenleri, Etkileri ve Alınan Tedbirlere İlişkin Değerlendirme**, Maliye Dergisi, Sayı:160, Ocak-Haziran 2009, s.289-312.
- Karacan, Ali İhsan, **Bankalar Kanunu Tasarısı Hakkında Bazı Düşünceler**, Finans Politik & Ekonomi Yorumlar, Ocak 2004, s.53-55.
- Kaya, Emine ve Köksal, Yelda, **Döviz Piyasası Baskısı Ve Menkul Kıymet Piyasaları Etkileşimi: Bist 100 Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul, Kasım 2008, s.24-29.
- Kesebir, Murat, **Türkiye'de 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu, Yapısal Reformlar ile Son Yıllardaki Gelişmeler**, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, Araştırma Makalesi, Cilt no:3, Mayıs 2018, s.12-19.
- Özince, Ersin, **Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasına Bankaların Bakış Açısı**, Bankacılık Dergisi, Cilt: 42, Temmuz 2002, s.7-11.
- Öztürk, Ece Çil, **Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ülkeleri**, Dış İşleri Bakanlığı, Daire Başkanlığı, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı: 20, Nisan 2012, s.24-32.
- Şahbaz, Nazan ve İnkaya, Ahmet, **Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Makro Ekonomik Etkileri**, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt No: 1, Sayı:1, s.12-18.
- Türk Bankacılık Sektörünün 10 yıllık gelişimi; Türkiye Vakıflar Bankası Planlama ve İktisadi Araştırmalar Grup Yönetmenliği, Sektör Araştırmaları Serisi/no:29;2019, s.23-29.

Vyas, Madhuri ve Singh, Sachin, **Risk Management in Banking Sector**, BMIMR Management Edge, Vol. 4, No.1, 2010, s.17-19.

Yılmaz, Oğuzhan, **Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Kamu Bankalarının Sektör İçindeki Yeri**, İstanbul Üniversitesi İİBF Dergisi, İstanbul 2008, s.31-18.

Yılmaz, Ömer, Kızıltan Alaattin ve Kaya, Vedat, **İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme Ve Para Krizleri**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 24, Ocak 2009, s.82-89.

İNTERNET KAYNAKLARI

ASOMEDYA, **Türkiye’de Bankacılık ve Finans Krizleri: 1929’dan 2001’e**, <http://www.e-aso.org.tr/html/TUR/asomedia/mart2001-ft.html>, (12.03.2019).

<https://www.aydinlik.com.tr/turkiye-boyle-kalkindi-ozgurluk-meydani-kasim-2017> E.T. (12.06.2019)

Özbilen,, Şevki, Küresel Mali Kriz ve IMF Politikalarının Ulusal Mali Sisteme Etkileri, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/sevki1.pdf>, E.T. (19.02.2019)

Eğilmez, Mahfi, **Nedir Bu Yapısal Reformlar?**, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/01/nedirbu-yapsal-reformlar.html> E.T. (03.03.2019)

Türkiye Ekonomileri Araştırma Vakfı, 2007-2008 Finansal Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312239r2127.2007_08_Kuresel_Finans_Krizi_ve_Turkiye_Etkiler_ve_Oneriler.pdf, (Çevrimiçi), s. 2 E.T. (21.02.2019)

Özgöker, Uğur, 1929 Dünya Büyük Buhranı, <http://www.subconturkey.com/2009/Eylul/koseyazisi-1929-Dunya-Buyuk-Iktisadi-Buhrani---II.html>, E.T. (12.01.2019)

http://www.sav.org.tr/Sunus_2001.htm, E.T. (04.02.2019)

<https://borsanasiloyunanir.co/1929-ekonomik-krizi/> E.T.(25.02.2019)

RAPORLAR

Alantar, Doğan, **Küresel Finansal Kriz: Nedenleri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme**, İstanbul, Şubat 2008, s.3

Aloğlu, Ziya Tunç, **Bankacılık Sektörünün karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri**, Mart 2005, Ankara, s. 31

Alper, Emre, Berument, Hakan ve Malatyalı, Kamuran, **Impact of the Disinflation on the Turkish Banking Sektor**, Türk Bankacılığı Yol Ayrımında Konulu Uluslararası Konferans, İstanbul 2001.

Altıok, Metin, **Keynes ve Keynesçi Kuramda Kriz ve İktisat Politikası Tartışmaları, Toplum ve Demokrasi**, İstanbul, Mayıs-Aralık 2012, s.84

BDDK, Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete 28.06.2012 tarih, Sayı: 28337, Md. 3

Crouhy, Michael, Galai Dan ve Mark, Robert, **The Essential of Risk Management**, McGraw-Hills, 2006, s. 125

Çinko, Levent ve Ak, Rengin, **Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizlerinin Anatomisi**, İstanbul, Nisan 2009, s.59

Denizer, Cevdet ve Gökay, Kerim, **Problems for Bank Resolution Options & Consequences**, Türk Bankacılığı Yol Ayrımında Konulu Uluslararası Konferans, İstanbul, 2001.

Diamond, Douglas ve Rajan, Raghuram, **Liquidity risk, liquidity creation and financial fragility: A theory of banking**, No. w7430. National Bureau of Economic Research, 1999

Ertürk, Hakan, **Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler Ve Risk Yönetimi**, Hazine Müsteşarlığı, Nisan 2006, s.66

Mustafaoğlu, Zafer, **Rusya Krizi Ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri**, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Konjonktür Dairesi, Nisan 2011, s.17

Oksay, Serhan, **Türk Bankacılık Sisteminin Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi**, Ocak 2003, s.69-70

Türkiye Bankalar Birliği, 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği, s. 3.

